

Liikunnan rahavirrat Suomessa 2005

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:19

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä.

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar.

Liikunnan rahavirrat Suomessa 2005

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:19

Timo Ala-Vähälä

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto / Kultur- idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet, 2008

ISBN 978-952-485-544-0 (nid./htf)

ISBN 978-952-485-545-7 (PDF)

ISSN 1458-8102

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2008:19

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä
24.6.2008

<p>Tekijä</p> <p>Liikunnan rahavirrat Suomessa 2005 Tutkija Timo Ala-Vähälä</p>	<p>Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä</p>	
	<p>Toimeksiantaja Opetusministeriö</p>	
		<p>Dnro 9/600/2008</p>
<p>Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Liikunnan rahavirrat Suomessa 2005</p>		
<p>Julkaisun osat Selvitys</p>		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämä raportti sisältää katsauksen liikunnan taloutta Suomen osalta käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen, tilastoaineistoihin ja muihin lähteisiin.</p> <p>Selvityksen perusteella liikunnan talouden volyyymi oli Suomessa vuonna 2005 noin 2,6–2,7 miljardia euroa. Mukaan on laskettu suoraan liikuntaan kohdistuva kulutus, ei kuitenkaan liikuntaan liittyvää oheiskulutusta tai kulutuksen kerrannaisvaikutuksia.</p> <p>Eniten liikuntaan käyttivät rahaa yksittäiset kotitaloudet, noin 1,8 miljardia euroa. Kunnat sijoittivat liikuntaan – investoinnit pois lukien – noin 367 miljoonaa euroa ja valtio opetusministeriön liikuntamäärärahoja noin 93 miljoonaa euroa.</p> <p>Julkisen sektorin nettokulutusta arvioitaessa selvisi, että valtio kerää enemmän veroja ja maksuja kuin mitä se sijoittaa liikuntaan. Kuntien osalta tilanne on päinvastainen.</p> <p>Valtion ja kuntien yhteenlaskettu nettokulutus liikuntaan oli kokonaisuudessaan noin 50 miljoonaa euroa, kun mukaan lasketaan liikunnan ammatillisen koulutuksen, koulujen liikunnanopetuksen ja tutkimuksen kulut sekä niistä koituvat verotuotot. Jos nämä edellä mainitut jätetään pois, julkinen sektori sai liikunnan harrastamisesta lähes 150 miljoonan euron nettohyödyn.</p> <p>Selvityksen perusteella liikunnan talouteen liittyy paljon sellaisia tutkimusaiheita, joita on toistaiseksi käsitelty vähän. Lisää tuntemusta tarvittaisiin esimerkiksi järjestökentän kokonaisvolyyymista ja sisäisistä rahavirroista, kunnallisten liikelaitosten roolista liikunnan taloudessa sekä urheilun televisiointiin liittyvistä rahavirroista. Kiinnostava, mutta ilmeisen vaikea tutkimusaihe olisi, miten julkisen sektorin tuki liikunnalle vaikuttaa liikunnan harrastukseen, väestön aktiivisuuteen ja sen myötä kansanterveyteen.</p>		
<p>Avainsanat</p>		
<p>Muut tiedot</p>		
<p>Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:19</p>	<p>ISSN 1458-8102</p>	<p>ISBN 978-952-485-544-0 (nid.) 978-952-485-545-7 (PDF)</p>
<p>Kokonaissivumäärä 69</p>	<p>Kieli suomi</p>	<p>Hinta</p> <p>Luottamuksellisuus julkinen</p>
<p>Jakaja Yliopistopaino</p>		<p>Kustantaja Opetusministeriö</p>

Presentationsblad

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utgivningsdatum
24.6.2008

Författare Penningströmmarna inom idrotten i Finland 2005 Forskare Timo Ala-Vähälä	Typ av publikation Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar		
	Uppdragsgivare Undervisningsministeriet		
	Dnro 9/600/2008		
Publikation (även den finska titeln) Liikunnan rahavirrat Suomessa 2005 Penningströmmarna inom idrotten i Finland 2005			
Publikationens delar Utredning			
Sammandrag <p>Denna rapport innehåller en översikt över forskningslitteratur, statistiskt material och andra källor som behandlar idrottens ekonomi i Finland.</p> <p>På basis av utredningen hade idrotten i Finland år 2005 en ekonomisk volym på ca 2,6–2,7 miljarder euro. I denna summa ingår konsumtion som direkt hänför sig till idrotten, dock inte konsumtion som nära sammanhänger med idrott eller multiplikativa effekter av konsumtionen.</p> <p>De enskilda hushållen lade ut mest pengar på idrott, ca 1,8 miljarder euro. Kommunerna satsade ca 367 miljoner euro på idrott - exklusive investeringar - och staten ca 93 miljoner euro i form av idrottsanslag via undervisningsministeriet.</p> <p>När den offentliga sektorns nettokonsumtion uppskattades blev det klart att staten samlar in mer skatter och avgifter än den satsar på idrotten. I fråga om kommunerna är situationen den motsatta.</p> <p>Statens och kommunernas sammanlagda nettokonsumtion i fråga om idrotten var som helhet ca 50 miljoner euro, om man räknar med utgifterna för yrkesutbildningen inom idrott, skolornas gymnastikundervisning och forskningen samt de skatteintäkter de medför. Om de ovannämnda lämnas bort fick den offentliga sektorn en netto nytta på närmare 150 miljoner euro på grund av idrotten.</p> <p>Utredningen visar att det i samband med idrottens ekonomi finns många sådana forskningsteman som tills vidare har behandlats rätt litet. Det skulle behövas bättre insikter t.ex. i totalvolymen och de interna penningströmmarna på organisationsfältet, de kommunala affärsverkens roll när det gäller idrottens ekonomi samt de penningströmmar som hänger samman med televiseringen av idrottsevenemang. Det skulle vara intressant, men uppenbarligen svårt, att forska i hur den offentliga sektorns stöd för idrotten inverkar på intresset för idrott och motion, befolkningens aktivitet och den vägen på folkhälsan.</p>			
Nyckelord			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2008:19	ISSN 1458-8102	ISBN 978-952-485-544-0 (htf.) 978-952-485-545-7 (PDF)	
Sidoantal 69	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Universitetstryckeriet		Förlag Undervisningsministeriet	

Description

Publisher
Ministry of Education

Date of publication
24.6.2008

Authors Money flows in sport in Finland 2005 Researcher Timo Ala-Vähälä	Type of publication Reports of the Ministry of Education, Finland	
	Contracted by Ministry of Education	
		Dnro 9/600/2008
Name of publication Money flows in sport in Finland 2005		
Parts Report		
Abstract Summary The publication in hand is a review of literature, statistical data and other sources relating to the economy of recreational and health-promoting sports (subsequently sports for short) in Finland. According to the review, the sport economy volume in Finland was around 2.6 - 2.7 billion euro in 2005. This figure includes direct sport consumption, but excludes incidental consumption or multiplicative effects. Sport expenditure was the largest in households, which totalled around 1.8 billion euro. Municipal authorities investment in sport - not including capital investment - was about 367 million euro, and government appropriations through the Ministry of Education amounted to 93 million. An estimate of net government spending revealed that the government collects more in taxes and fees than invests in sports. In the case of the municipalities, the situation was reverse. The combined government and local municipal spending on sports totalled some 50 million euro, when calculated to include the cost of relevant vocational education and training, physical education at schools and sports research and the tax income generated by them. Excluding the listed items, the public sector netted nearly 150 million euro on sports. The review showed that there are a many sports-related research topics that have received little attention. More knowledge is needed, for instance, regarding money flows, the role of locally owned companies in the sports economy, and money flows relating to televised sports. Interesting, but patently difficult, topic would be the effect of public sector sport subsidies on recreational sports/health-promoting physical activity, the physical activity of the population in general and thereby public health.		
Other information		
Name and number of series Reports of the Ministry of Education, Finland 2008:19	ISSN 1458-8102	ISBN 978-952-485-544-0 (pbk.) 978-952-485-545-7 (PDF)
Number of pages 69	Language Finnish	Price
Distributed by Helsinki University Print	Published by Ministry of Education	

Opetusministeriölle

Opetusministeriön liikuntayksikkö ja valtion liikuntaneuvosto tilasivat toukokuussa 2007 tutkija Timo Ala-Vähälältä selvityksen liikunnan taloutta koskevista lähteistä ja tutkimuskirjallisuudesta sekä niihin perustuvan yhteenvedon liikunnan rahavirroista. Tavoitteena oli saada kuva liikunnan taloutta koskevasta tietoperustasta sekä sen perusteella arvioida lisätutkimuksen tarvetta. Ala-Vähälän raportti valmistui vuoden 2008 alussa.

Toimeksiannon mukaisesti raportti sisältää rahavirtoja koskevan koonnin lisäksi kirjoittajan arvioita alan tutkimustarpeista. Raportissa esitetyt tulkinnat ovat tutkijan omia, eivätkä siis opetusministeriön virallisia näkemyksiä. Raportin julkaisun toivotaan synnyttävän keskustelua ja kannustavan uuteen tutkimukseen liikunnan taloutta käsittelevistä aiheista.

Helsingissä 22 päivänä huhtikuuta 2008

Raija Mattila
kulttuuriasianneuvos
Opetusministeriö

Sisältö

<u>Opetusministeriölle</u>	<u>6</u>
1 Johdanto	10
1.1 Raportin sisältö, lähteet ja keskeiset rajaukset	10
1.2 Näkökulmia liikunnan talouteen	11
1.3 Liikunnan talouden keskeiset toimijat	15
2 Julkinen sektori liikunnan tukijana, ohjaajana ja palvelujen tarjoajana	16
2.1 Opetusministeriö liikuntapolitiikan ohjaajana ja liikunnan palvelujen rahoittajana	17
2.2 Kunnat liikunnan rahoittajina ja palvelujen tarjoajina	19
2.3 Liikunnan tutkimus, ammatillinen koulutus ja koulujen liikunnanopetus	23
2.4 Kevyen liikenteen väylät, luontopolut ja retkeilyn palvelut	27
3 Seurat ja yritykset liikunnan palvelujen ja tavaroiden tarjoajina	30
3.1 Urheiluseurat ja urheilujärjestöt	31
3.2 Yksityiset liikunnan palvelujen tarjoajat	36
3.3 Jalkapallon ja jääkiekon mestaruussarjojen talous	39
3.4 Urheiluvälineiden valmistus sekä tukku- ja vähittäiskauppa	42
3.5 Urheilun televisiointi	45
3.6 Urheiluun liittyvä veikkaus ja vedonlyönti	48
4 Liikunnan palvelujen kysyntä: kotitaloudet, yritykset ja työnantajat	50
4.1 Kotitalouksien liikuntaan liittyvät kulutusmenot	50
4.2 Kotitalouksien seurojen hyväksi tekemä palkaton työ	53
4.3 Sponsorointipalvelujen kysyntä	54
4.4 Työpaikkaliikunnasta työnantajille koituvat menot	55
5 Yhteenveto: liikunta ja urheilu osana kansantaloutta	56
5.1 Liikunnan talouden volyyymi	56
5.2 Liikunnan työllistävä vaikutus	59
5.3 Liikunnan harrastuksesta koituvat verotulot	59
5.4 Yksi iso liikuntatalous vai monta pientä?	61
5.5 Liikunnan merkitys kansanterveydelle ja kansanterveyden menoihin	62
6 Lopuksi	63
<u>Lähdeluettelo</u>	<u>65</u>

Kaavioluettelo

Kaavio 1. Urheilun markkinat, Gratton ja Taylor (2000).	12
Kaavio 2. Liikunnan ja urheilun kenttä luokiteltua tavoitteellisuuden ja kilpailuhenkisyyden mukaan.	13
Kaavio 3. Liikunnan ja urheilun rajaus.	14

Taulukkoluetelo

Taulukko 1. Valtion liikuntamäärärahat – jakamista ohjaavat säädökset, myöntämistapa sekä päätöksentekijät.	18
Taulukko 2. Valtion vuonna 2005 jakamat liikunnan määrärahat (M€).	19
Taulukko 3. Laskelma kuntien liikuntatoimien tuloista ja menoista vuonna 2005 (M€).	20
Taulukko 4. Laskelma kuntien liikuntainvestoinneista vuonna 2005 (M€).	
Taulukko 5. Kuntien liikuntatoimet, poistojen ja arvonalennusten määrä vuosina 2000–2005.	22
Taulukko 6. Liikunnan menojen kohdentuminen Vantaalla, Turussa, Tampereella, Oulussa ja Espoossa vuonna 1996. Erottelu prosenttiosuuksittain.	23
Taulukko 7. Liikunnan ammatillinen koulutus Suomessa 2005.	
Taulukko 8. Liikunnan ammatillisen koulutuksen ja koulujen liikunnanopetuksen rahoitus vuonna 2005.	24
Taulukko 9. Liikunnan alan tutkimusyksikköjen kokonaiskulut vuonna 2005 (M€).	26
Taulukko 10. Tietoja Metsähallituksen ylläpitämistä luontoliikunnan palveluista.	29
Taulukko 11. Liikuntaseurojen ja liikunnan palveluja tarjoavien yritysten taloudellista toimintaa kuvaavat tilastot ja muut lähteet.	31
Taulukko 12. Urheilun järjestökenttä, keskeiset rahavirrat, katsaus käytettävissä olevaan tietoon.	32
Taulukko 13. Urheilun ja liikunnan valtakunnalliset ja alueelliset järjestöt: keskeiset tehtävät ja valtionapukelpoiset menot ja valtionavun määrä 2005.	33
Taulukko 14. Urheiluseurojen määrä vuonna 2005.	34
Taulukko 15. Tietoja urheiluseuroissa toimivien aikuisten määrästä 2005–06.	34
Taulukko 16. Arvioita seurojen talouden volyyymista vuonna 2005.	36
Taulukko 17. Urheiluun ja liikuntaan liittyviä palveluja tarjoavat työnantajiksi rekisteröidyt luonnolliset henkilöt, yritykset, säätiöt ja yhdistykset vuonna 2005.	37
Taulukko 18. Liikunnan alan työnantajat vuonna 2005, toimiala "urheilukentät, uimahallit ja stadionit".	38
Taulukko 19. Liikunnan alan työnantajat vuonna 2005, toimiala "urheilutoiminta".	38

Taulukko 20. Tietoja jääkiekon, jalkapallon, pesäpallon, salibandyn, koripallon ja lentopallon harrastajamääristä.	39
Taulukko 21. Jääkiekon, jalkapallon ja pesäpallon ylimmän sarjataso sijoittuminen maakuntiin vuonna 2005, erottelu asukastiheyden ja bruttokansantuotteen mukaan (jääkiekko/ jalkapallo/ pesäpallo).	40
Taulukko 22. Jääkiekon SM-liigan ja jalkapallon veikkausliigan talouden vertailua.	41
Taulukko 23. Keskeisten urheiluvälineiden, urheilutarvikkeiden sekä hevosten tuotanto, tuonti ja vienti 2005, 1 000 €.	43
Taulukko 24. Urheilun ja liikunnan välineiden ja tarvikkeiden valmistuksen tunnuslukuja vuodelta 2005.	44
Taulukko 25. Urheilun ja liikunnan välineiden ja tarvikkeiden tukkukaupan tunnuslukuja vuodelta 2005.	45
Taulukko 26. Urheilun ja liikunnan välineiden ja tarvikkeiden vähittäiskaupan tunnuslukuja vuodelta 2005.	45
Taulukko 27. Keskeiset urheilua lähettävät TV-kanavat vuonna 2005.	
Taulukko 28. Tietoja suomalaisista rahapeliyhtiöistä.	
Taulukko 29. Kotitalouden liikunnan välineisiin, tarvikkeisiin ja palveluihin kohdistama kulutus vuonna 2006.	51
Taulukko 30. Kotitalouksien kulutus (€) liikunnan välineisiin, tarvikkeisiin ja palveluihin vuonna 2006, kulutus kotitaloutta kohden, erottelu sosioekonomisen aseman mukaan.	52
Taulukko 31. Osallistuminen liikunnan vapaaehtoistyöhön, erittely ikäryhmittäin.	
Taulukko 32. Arvio liikunnan talouden volyyymista vuonna 2005, rahoituksen ja kulutuksen pohjalta tehty laskelma.	56
Taulukko 33. Arvio liikunnan talouden volyyymista vuonna 2005, palvelujen ja tavaroiden tarjonnan pohjalta tehty laskelma.	58
Taulukko 34. Liikunnan talous työllistäjänä.	59
Taulukko 35. Laskelma liikunnan taloudesta valtiolle ja kunnille tulevista verotuloista.	60
Taulukko 36. Yhteenveto liikuntaan ja urheiluun liittyvistä julkisista menoista, verotuotoista ja urheiluveikkauksen tuotoista.	60

1 Johdanto

1.1 Raportin sisältö, lähteet ja keskeiset rajaukset

Tässä raportissa tarkastellaan liikunnan keskeisiä rahavirtoja Suomessa vuoden 2005 osalta. Selvitys perustuu tutkimustietoon, tilastoihin, erilaisiin barometreihin sekä osin alkuperäislähteisiin, kuten yritysten ja liikelaitosten tilinpäätöstietoihin. Raportti jakaantuu kolmeen pääteemaan, jotka ovat:

- 1 liikunnan ja talouden määrittely (luku 1)
- 2 liikunnan eri osa-alueiden talous kysynnän ja tarjonnan näkökulmasta (luvut 2–4)
- 3 liikunnan asema kansantaloudessa (luku 5).

Raportti on pyritty kirjoittamaan siten, että jokaiseen päälukuun voi tutustua erikseen. Johdantoon kannattaa kuitenkin perehtyä, jos tahtoo tietää, miksi jokin liikunnan talouden osa-alue on otettu tarkasteluun mukaan tai jätetty siitä pois. Koska liikunnan taloutta käsittelevä lähdeaineisto on hyvin hajanaista eikä kata kaikkia osa-alueita, tekstiin sisältyy melko paljon pohdintaa siitä, miten luotettavia esitetyt arviot ovat, ja miten eri laskutavoin saadut tulokset eroavat toisistaan.

Raportti on laadittu satelliittikirjanpidon periaatteita väljästi seuraten, eli siihen on koottu ne talouden osa-alueet, joiden olemassaolo perustuu liikuntaan. Kukin osa-alue käsitellään omassa alaluvussa, ja selvityksen tulokset on koottu yhteenvetolukuun. Raportissa keskitytään liikunnan palvelujen ja tavaroiden tuottamiseen ja kauppaan. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät liikuntaan liittyvän kulutuksen kerrannaisvaikutukset, kuten liikunnan piirissä työskentelevien asuinseuduilleen tuomat rahavirrat, samoin – muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta – liikunnan harrastamiseen liittyvä muu kulutus, kuten liikuntamatkailijoiden käyttämät liikenne- ja majoituspalvelut. Tämän tyyppinen kulutus voi olla hyvinkin merkittävää, mutta tässä yhteydessä ei ole ollut mahdollista käydä tätä aihetta systemaattisesti läpi.

Naisten ja miesten liikuntatalous eroavat joiltain osin merkittävästi toisistaan. Esimerkiksi kaupallinen huippu-urheilu – etenkin keskeiset mestaruussarjat – ovat vahvasti miesten liikuntaa. Toisaalta naiset ovat merkittäviä liikuntapalvelujen kuluttajia ja tietyt liikunnan ja

urheilun alueet, kuten naisvoimistelu ja ratsastus, ovat naisten aluetta. Sen vuoksi selvityksessä pohditaan myös miesten ja naisten liikuntatalouden eroja.

Raportissa esitetyt talousluvut ovat vuoden 2005 markkinahintaisia, ellei tekstissä muuta mainita.

1.2 Näkökulmia liikunnan talouteen

Sanat *liikunta* ja *talous* viittaavat useisiin aihepiireihin eikä niille voi esittää yhtä yksiselitteistä määritelmää. Valtonen ja kumppanit (1993) korostavat sitä, että liikunnan harrastamiseen liittyy aina tavoite: ihminen harrastaa liikuntaa tai urheilee osallistuessaan kilpailuun, liikkuaan kuntonsa tai terveytensä vuoksi tai yksinkertaisesti siksi, että liikunta tuntuu hyvältä. Kirjoittajat hyväksyvät liikunnan harrastuksen piiriin myös urheiluviihteen seuraamisen. Sen sijaan he eivät pidä liikuntana tai urheiluna sellaista liikkumista, jota tehdään jonkin muun tavoitteen vuoksi. Siten metsurin työ ei ole liikuntaa, ei myöskään koulujen liikunnanopetus tai armeijassa harrastettava liikunta. Niiden tavoitteena on jokin muu kuin liikunnan nautinto sen itsensä vuoksi, ja siksi ne rajautuvat liikunnan ulkopuolelle. (Valtonen & al. 1993, 145–146.)

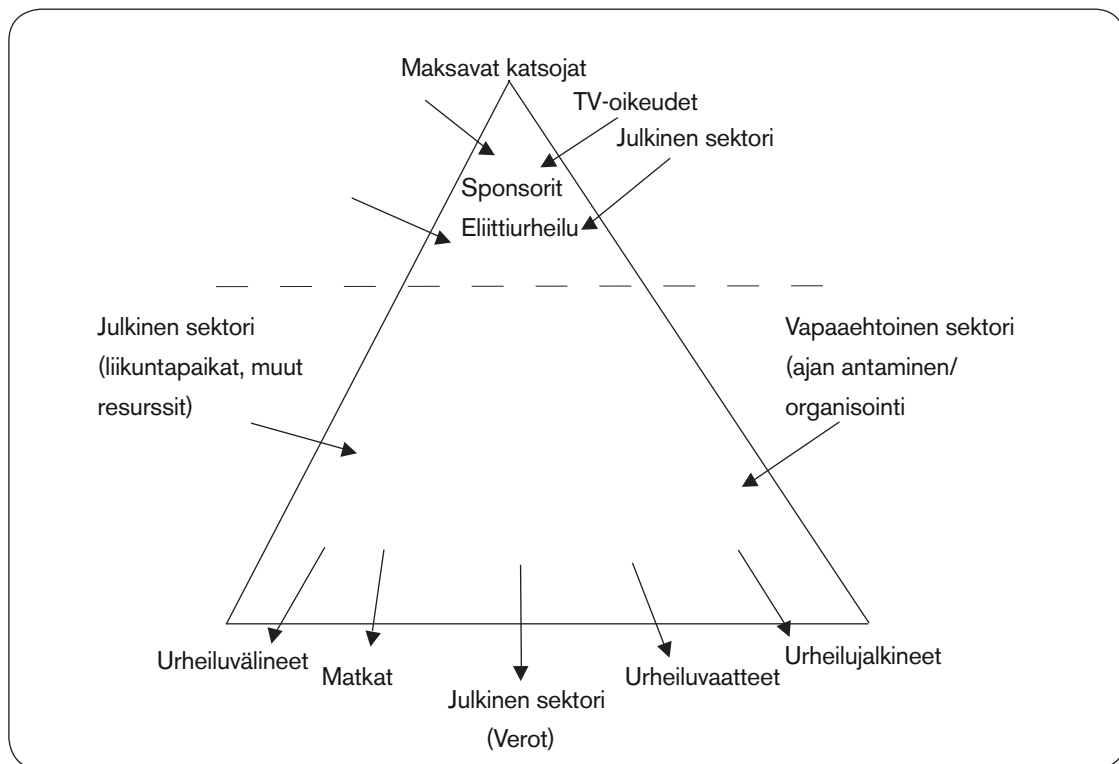
Gratton & Taylor (2000) luokittelevat urheilun ja liikunnan vapaa-ajan piiriin kuuluvaksi harrastusten ryhmäksi. Tämän tyyppinen luokittelu rajaa liikunnan ja urheilun piiristä pois esimerkiksi ruumiillisen työn ja liikunnallisen kuntoutuksen. Myös työmatkojen kulkeminen jalan tai pyöräillen ja muu hyötyliikunta rajautuu liikunnan ulkopuolelle tai sijaitsee sen raja-alueilla. Gratton & Taylor pohtivat myös käsitteelle *liikunta* annettujen määritelmien kulttuurisidonnaisuutta. Heidän mukaansa esimerkiksi kävely luetaan Pohjois-Euroopassa yleisesti liikunnan piiriin, mutta harvemmin Etelä-Euroopassa. (Gratton & Taylor 2000, 6–8.) Käsitteen *liikunta* kulttuurisidonnaisuus on tuotu esiin suomalaisessakin keskustelussa: esimerkiksi kansallista liikuntaohjelmaa valmistelleen toimikunnan väliraportissa todetaan, että liikuntakulttuuri on 1960-luvulta lähtien alettu ymmärtää yhä laajemmin. Aiemmin sen piiriin luettiin lähinnä kilpaurheilu, sittemmin myös kuntourheilu ja nykyään kaikenlainen hyvinvointia edistävä liikunta. Samalla liikunnan piiriin on hyväksytty kestoltaan tai rasitukseltaan kevyempi liikunta. (Liikunta valintojen virrassa 2007, 13).

Käsitteen *liikunnan talous* jälkimmäinen osa *talous* voi tarkoittaa toimintaa, jossa rahaa vaihdetaan tavaroihin tai palveluihin, mutta se voi viitata myös rahatalouden ulkopuoliseen vapaaehtoistyöhön. Lisäksi talouden piiriin voidaan lukea toimintaa, johon itseensä ei sisälly taloudellisia akteja, mutta jonka seuraukset vaikuttavat kansantalouteen. Ihminen voi juosta tai kävellä ilman, että maksaa siitä mitään, eikä tällainen harrastus näy suoraan kansantalouden tilastoissa. Siitä huolimatta kaikella liikunnan harrastuksella tai sen puutteella on kansantaloudellisia vaikutuksia. Hyväkuntoiset ihmiset elävät todennäköisesti pidempään aktiivista elämää ja tarvitsevat vähemmän terveydenhuollon palveluja. Toisaalta urheilu ja liikunta aiheuttavat ongelmia, kuten urheiluvammoja. Lisäksi urheilun talouteen liittyy jossain määrin korruptiota, josta ehkä eniten julkisuudessa ovat olleet dopingiin liittyvä harmaa talous sekä veikkauksen ja vedonlyönnin kohteena olevien otteluiden manipulointi. Nämä rasittavat sekä yksityisiä ihmisiä että koko yhteiskuntaa, mutta eivät suoraan näy liikunnan ja urheilun taloutta kuvaavissa tilastoissa.

Koska liikunnan ja urheilun piiriin kuuluu hyvin monenlaista toimintaa, myös markkinoiden luonne vaihtelee sen mukaan, minkä tyyppisestä liikunnasta tai urheilusta on kyse. Gratton ja Taylor (2000) esittävät Ison-Britannian tilanteen pohjalta urheilun ja liikunnan markkinoista pyramidia muistuttavan mallin. Pyramidin kärjen muodostavat huippu-urhei-

lun markkinat, jossa suhteellisen suppea joukko huippu-urheilijoita urheilee ammatikseen.¹ Tällä tasolla liikunnan markkinoille tulee rahaa maksavilta katsojilta, sponsoreilta, kansalliselta veikkausyhtiöltä ja TV-yhtiöiltä. Lisäksi julkinen sektori tukee jossain määrin huippu-urheilua. Pyramidin perustan muodostaa vapaa-ajan liikunta ja urheilu, eli liikkuminen hovin vuoksi tai kunnosta ja terveydestä huolehtimisen takia. Julkinen sektori – lähinnä paikallishallinto – tukee vapaa-ajan liikuntaa avustamalla esimerkiksi rakennusten, kenttien ja muun varustuksen rakentamista ja ylläpitoa. Gratton ja Taylor korostavat sitä, että julkinen sektori tukee tämän tyyppistä liikuntaa huomattavasti enemmän kuin huippu-urheilua. Tällä tasolla eräs olennainen resurssi on myös ihmisten järjestöissä tekemä vapaaehtoistyö. (Gratton & Taylor 2000, 3–4.)

Kaavio 1. Urheilun markkinat, Gratton & Taylor (2000)

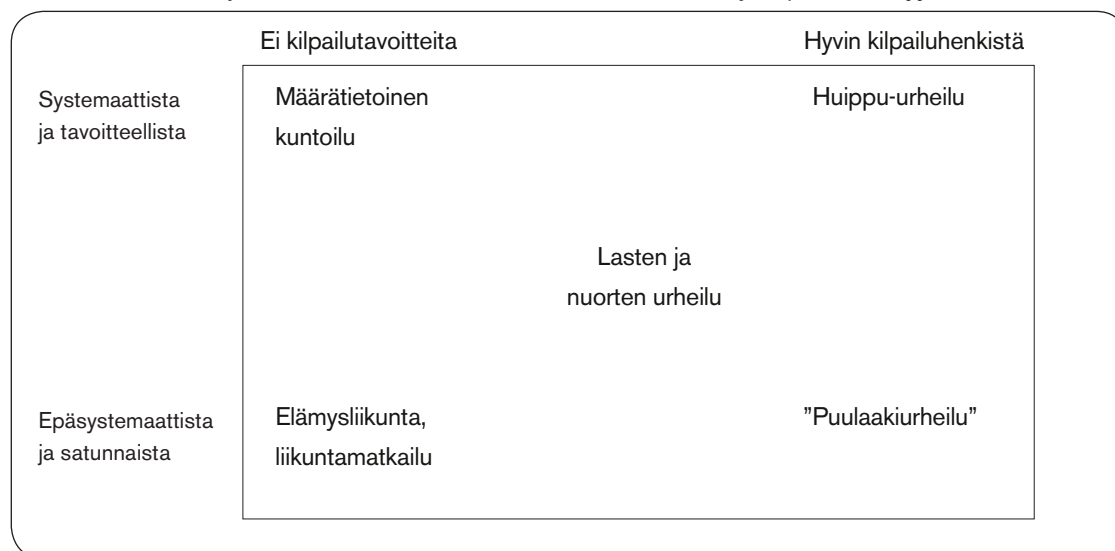

Gratton ja Taylor kuvaavat liikunnan ja urheilun kenttää yhden muuttujan avulla. Asteikon toisessa päässä on huippu-urheilu ja toisessa päässä vapaa-ajan urheilu ja liikunta. Tällaisella asteikolla voi paikantaa osan liikunnan kaupallisista mekanismeista, mutta liikunnan markkinoista saa tarkemman kuvauksen, jos mukaan ottaa useampia muuttujia. Mahdollisia muuttujia ovat esimerkiksi 1) liikunnan tavoitteellisuus ja määrätietoisuus ja 2) liikunnan

¹ Kuten edellä todettiin, Gratton ja Taylor määrittivät liikunnan ja urheilun vapaa-ajan harrastuksiksi. Tämän lisäksi he siis lukevat urheilun piiriin ammattimaisen urheilun, vaikka se ei urheilijalle vapaa-aikaa olekaan. Tämä kommentti on jossain määrin saivartelua, mutta se tuo esiin, miten hankalaa on esittää urheilulle ja liikunnalle yksiselitteistä määritelmää.

kilpailullisuus.¹ Tavoitteellisuus ja kilpailullisuus kannattaa erottaa toisistaan, koska ihminen voi harrastaa liikuntaa määrätietoisesti, vaikka hän ei kilpailuihin osallistuisikaan. Kuntourheilijalla ei välttämättä ole kilpailullisia tavoitteita, mutta hänellä voi olla tiukat periaatteet siitä, miten usein liikuntaa pitää harrastaa ja millaisin välinein – samoin siitä, millä tasolla kunnan pitäisi olla. Toisaalta yksittäinen ihminen tai joukkue voi osallistua kilpailuihin tai kisoihin hyvin voitontahtoisesti, vaikka he eivät niihin kovin määrätietoisesti valmistautuisikaan. Kaavioon 2 on tehty nelikenttä, jossa hahmotetaan liikunnan harrastusta näiden kahden muuttujan, eli tavoitteellisuuden ja kilpailullisuuden avulla.

Kaavio 2. Liikunnan ja urheilun kenttä luokiteltuna tavoitteellisuuden ja kilpailuhenkisyuden mukaan

Nelikenttä tuo esiin sen, että liikuntaa harrastetaan hyvin erilaisin motiivein, ja siksi myös harrastajien tarpeet vaihtelevat. Tämä vaikuttaa luonnollisesti liiketoiminnan luonteeseen. Urheilukilpailuja välittävät TV-yhtiöt ovat kiinnostuneempia huippu-urheilusta kuin kuntoilijoiden liikuntaharrastuksesta.² Yksityinen kuntosali puolestaan pyrkii hyvään kannattavuuteen: sille ei ole olennaista, miten hyviä urheilijoita asiakkaat ovat, kunhan he maksavat.

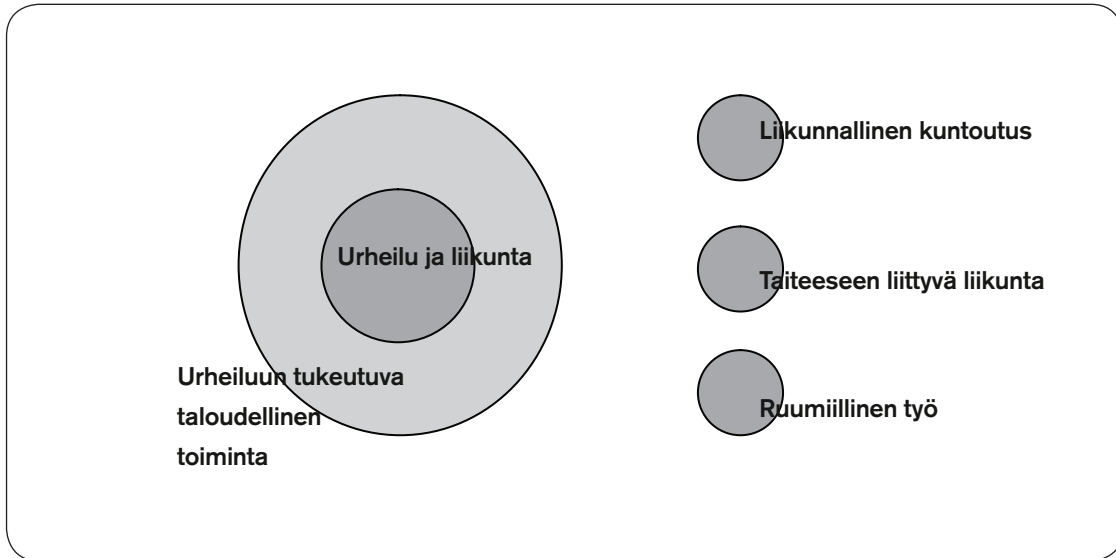
Nelikentän sisäiset rajat ovat luonnollisesti hämärä: jotkut osallistuvat kilpailuihin ja sarjoihin vakavammin, jotkut vain huvikseen. Myös kuntourheilu voi olla systemaattisempaa tai satunnaisempaa. Nuorten kilpaurheilu sopii tähän nelikenttään huonosti, koska se voi vaihdella sekä kilpailullisuuden että tavoitteellisuuden osalta. Sen vuoksi se on sijoitettu nelikentän keskelle.

Seuraavaan kaavioon on hahmoteltu liikunnan ja urheilun talouden piiriin kuuluvat asiat ja lueteltu joitain sen ulkopuolelle jääviä liikkumisen muotoja. Kyse on tätä selvitystä varten tehdystä rajauksesta: osa liikunnan taloutta käsittelevistä tutkimuksista rajaa alueensa suppeammin – osa ehkä vielä laajemmin.

¹ Jako tavoitteelliseen ja määrätietoiseen liikuntaan ja toisaalta kilpailuhenkiseen liikuntaan vastaa paljolti jaottelua tehtäväsuuntautuneeseen ja kilpailusuuntautuneeseen liikuntaan. Tämän jaottelun avulla on analysoitu sitä, mitkä seikat motivoivat ihmistä liikuntaan. Ks. Liikunta valintojen virrassa, 27.

² Kuntoilusta voidaan toki tehdä viihdettä erilaisissa tosi-tv -ohjelmissa, mutta niissä on ehkä kyse enemmän omantyyppisestään viihteestä kuin liikunnasta tai kilpaurheilusta.

Kaavio 3. Liikunnan ja urheilun rajausta.

Kuten edellä todettiin, liikunnan ja urheilun keskeisiä määreitä ovat liikkumisen itseisarvo ja sen harrastaminen vapaa-ajalla. Tämän ytimen ympärillä on laaja talouden ja kulttuurin kenttä, joka on olemassa urheilun ja liikuntaharrastuksen ansiosta. Liikunnan ja urheilun ydinalueen ympärille kuuluvat esimerkiksi urheiluvälineiden valmistus ja vähittäiskauppa. Hieman laajemmalla ulkokehällä sijaitsevat liikunnan koulutus ja tutkimus sekä koulujen liikunnanopetus; samoin urheiluun liittyvä viestintä – etenkin televisiointi – sekä veikkaus ja vedonlyönti. Myös niiden olemassaolo perustuu siihen, että liikuntaa ja urheilua pidetään kiinnostavana ja/tai yhteiskunnallisesti hyödyllisinä asioina. Lisäksi televisioinnin, veikkauksen ja vedonlyönnin tuottamat voitot kanavoituvat osaksi liikunnan järjestöille, seuroille ja joukkueille.

Omalta vieläkin etäisemmälle ulkokaarelleen voisi luonnollisesti sijoittaa urheiluun liittyvän oheiskulutuksen, kuten matkat ja majoitus urheilupaikoille, sekä urheilupaikoilla sijaitsevat ravintolat, kahvilat ja vastaavat virkistyspalvelut. Nämä jätetään tämän tarkastelun ulkopuolelle, koska tämän tyyppistä kulutusta ei tässä yhteydessä ole mahdollista kattavasti selvittää.

Tähän työhön on otettu mukaan myös sellaisia harrastuksia ja vapaa-ajanvieron muotoja, jotka mielletään vain osin urheilun ja liikunnan piiriin kuuluviksi: siten esimerkiksi veneily kuuluu liikunnan ja urheilun piiriin ainakin siltä osin kuin kyse on kilpapurjehduksesta, -melonnasta ja -soudusta tai urheiluveneillä käytävistä kilpailuista. Toisaalta moottorivene voi olla ihmiselle kesämökkikäyttöön tarkoitettu kulkuväline, eikä sen käyttöä silloin pidetä urheiluna tai liikuntana. Vapaa-ajan veneily on kuitenkin otettu kokonaisuudessaan mukaan, sillä tuotannon, kaupan ja kulutuksen tilastoissa voi erottaa ammattimaisen veneilyn vapaa-ajan veneilystä, mutta sen tarkempia erotteluja ei voi tehdä. Tilastoista ei siis voi poimia erikseen kilpaurheiluun ja/tai kuntoiluun tarkoitettujen veneiden valmistusta ja kauppaa. Autourheilu puolestaan on rajattu tuotannon ja kaupan osalta tarkastelun ulkopuolelle. Urheilun järjestöjä tarkasteltaessa alan keskusjärjestöt ja seurat ovat kuitenkin mukana; samoin ne autourheilun palveluja tarjoavat yritykset, joiden toimialaksi on yrityrekisteriin merkitty urheilupalvelut.

1.3 Liikunnan talouden keskeiset toimijat

Liikunnan palveluja tarjoavat organisaatiot voi jakaa kolmeen pääryhmään: julkiseen sektoriin, yksityisiin tavaroiden ja palvelujen tarjoajiin sekä järjestöihin. Liikunnan palveluja ja tavaroita ostavat etenkin liikuntaa harrastavat ihmiset. Myös yritykset ostavat liikunnan palveluja: ne kustantavat työpaikkaliikuntaa, ja jotkut niistä hankkivat julkisuutta tekemällä seurojen, joukkueiden tai yksittäisten urheilijoiden kanssa sponsorointisopimuksia. TV-yhtiöt puolestaan ostavat televisiointioikeuksia seuroilta, lajiliitoilta ja muilta kilpailujen järjestäjiltä televisiointioikeuksia.

Seurat ja yritykset tarjoavat liikunnan ja urheilun palveluja hieman toisistaan poikkeavin periaattein. Yritys pyrkii kannattavaan toimintaan. Sen kannattaa sijoittua alueelle, josta löytyy asiakkaita, ja tarjota sellaisia palveluja, joille löytyy kysyntää. Seurat puolestaan ovat aatteellisia yhdistyksiä eli joukko ihmisiä, jotka ovat järjestäytyneet yhdistykseksi järjestääkseen palveluja itselleen. Yritysten toimintaa ohjaavat markkinat, seurojen toimintaa jäsenistön tarpeet ja demokraattinen päätöksenteko. (Ks. esim. Heinemann 1984b, 40–45.) Käytännössä seurojen toimintaa ohjaavat muutkin seikat kuin jäsenten tahto. Seurat saavat rahoituksensa useista lähteistä, kuten kunnilta ja yksityisiltä tukijoilta, ja rahoittajien intressit vaikuttavat toimintaa koskeviin päätöksiin. Lisäksi seuroilla voi olla varainhankintaa tukevaa liiketoimintaa, jolloin myös markkinat ja voitontavoittelu ohjaavat niiden toimintaa. (Ks. esim. Heikkala & Koski 2000.)

Urheilun ja liikunnan järjestökenttä on muuttunut viime vuosikymmeninä monilla tavoin. Merkittävää tässä muutoksessa on etenkin se, että vanhojen keskusjärjestöjen tilalle perustettu Suomen Liikunta ja Urheilu (SLU) ei ohjaa jäsenjärjestöjensä toimintaa entisten keskusjärjestöjen tapaan, vaan toimii pikemminkin niiden rinnalla, tai ”yläviistossa”, yhteistyö-, palvelu- ja edunvalvontaorganisaationa. (Heikkala 2000, Heikkala 1988, Koski & Heikkala 1998.) Samaan aikaan kun järjestökenttä on uudistunut, myös huippu-urheilun luonne on muuttunut: se on ammattimaistunut ja eriytynyt omaksi osa-alueekseen. Huippu-urheilun voi myös sanoa kaupallistuneen monella tavoin. Siitä on tullut osa viihdeteollisuutta, jota esitetään suurilla stadioneilla ja televisiossa, mutta samalla osa siitä on siirtynyt pois julkisen palvelun tv-kanavilta maksullisille kanaville. Lisäksi lainsäädäntö ja oikeudenkäyttö ovat tulleet alueille, jotka ennen ovat kuuluneet urheilun itsesääntelyn piiriin, eli urheilu on oikeudellistunut.¹

¹ Oikeudellistumisesta ks. esim. Halila 2006. Järjestökentän uudistumista käsittelee myös Vasara 2004. Urheilun kaupallistumista ja siihen liittyvää keskustelua tarkastelivat jo Valtonen & al (1993). Ks. myös Westerbeek & Smith (2003).

2 Julkinen sektori liikunnan tukijana, ohjaajana ja palvelujen tarjoajana

Valtio ja kunnat toimivat liikunnan kentällä useissa rooleissa. Eduskunta, hallitus ja opetusministeriö ohjaavat liikunta- ja urheilusektorin toimintaa laein, asetuksin ja muiden säästösten avulla. Lisäksi valtio ja kunnat tukevat liikuntajärjestöjä ja ohjaavat niiden toimintaa asettamalla tukea koskevia ehtoja. Kunnat myös tarjoavat liikunnan palveluja suoraan ja omistamiensa yritysten ja liikelaitosten kautta. Valtio ja kunnat toimivat muissakin rooleissa, kuten työnantajina, jotka tukevat työpaikkaliikuntaa. Rahavirrat kulkevat myös toiseen suuntaan, sillä valtio ja kunnat perivät veroja – arvonlisä-, tulo-, arpajais-, pääoma- ja yhteisöveroa – urheiluun liittyvästä taloudellisesta toiminnasta. Valtio myös säätelee urheiluun liittyvän viihteen markkinoita: valtioneuvosto myöntää toimiluvat veikkauksen ja vedonlyönnin järjestämiselle ja päättää oikeuksista televisiotoiminnan harjoittamiseen.

Liikuntalain (1998/1054) mukaan valtion ja kuntien tehtävänä on luoda yleiset edellytykset liikunnalle, kun taas varsinaisesta liikunnan järjestämisestä vastaavat pääasiassa liikuntajärjestöt. Liikuntatoimen vastuuministeriö, joka valtioneuvoston johtosäännön mukaan on opetusministeriö, vastaa ”liikuntatoimen yleisestä johdosta, kehittämisestä ja yhteensovittamisesta yhteistyössä valtionhallinnossa”. Alueellisella tasolla nämä tehtävät kuuluvat läänien liikuntatoimille ja paikallistasolla kunnille. Liikuntalaissa todetaan edelleen, että kunnan tulee luoda edellytyksiä kuntalaisten liikunnalle kehittämällä paikallista ja alueellista yhteistyötä, tukemalla kansalaistoimintaa, tarjoamalla liikuntapaikkoja sekä järjestämällä liikuntaa ottaen huomioon myös erityisryhmät.¹ Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kunnat rakentavat ja ylläpitävät uimahalleja, liikuntahalleja, urheilukenttiä ja vastaavia tiloja, avustavat kansalaisjärjestöjä sekä järjestävät ohjattua liikuntaa esimerkiksi ikääntyneille ja erityisryhmille.

¹ Suomen perustuslain (1999/731) 121 §:n mukaan kunnilla on itsehallinto. Lain mukaan ”Kuntain hallinnon tulee perustua kansalaisten itsehallintoon, niin kuin erityisissä laeissa siitä säädetään.” Kuntalain ensimmäisessä pykälässä asia todetaan seuraavasti: ”Suomi jakautuu kuntiin, joiden asukkaiden itsehallinto on turvattu perustuslaissa.” Kuntalain toisessa pykälässä autonomiaa täsmennetään sanomalla, että ”kunnille ei saa antaa uusia tehtäviä tai velvollisuuksia taikka ottaa pois tehtäviä tai oikeuksia muuten kuin säätämällä siitä lailla.” Liikuntalain määräys ei siis riko kunnallisen itsehallinnon periaatetta. Kunta ei voi itsehallinto-oikeutensa perusteella vetäytyä liikunnan tukemisesta. Se voi kuitenkin päättää tavoista, jolla se liikuntalaissa määriteltyjä tehtäviä toteuttaa.

Vaikka opetusministeriöllä on päävastuu valtion liikuntapolitiikan toteutuksesta, myös useiden muiden ministeriöiden hallinnonalaan kuuluu urheiluun ja liikuntaan liittyviä tehtäviä. Liikenne- ja viestintäministeriön rooli on keskeinen viestintään, etenkin urheilukilpailujen televisiointiin liittyvissä kysymyksissä. Lisäksi sen hallinnonalaan kuuluvat kevyen liikenteen väylät valtakunnallisen tieverkon osalta. Sisäministeriö valvoo veikkaukseen ja muihin rahapeleihin liittyviä asioita. Maa- ja metsätalousministeriön toimialaan kuuluvat kansallispuistot, metsästyks ja kalastus sekä hevostalouteen liittyvät asiat. Ympäristöministeriö ohjaa kaavoitukseen liittyviä kysymyksiä, ja se ohjaa ja rahoittaa kansallispuistojen toimintaa siltä osin kuin kyse on luonnon virkistyskäytön palveluista. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaan kuuluvat alle kouluikäisten esiopetus ja siihen liittyvä liikuntakasvatus, samoin ikäihmisten terveysliikuntaan liittyvät kysymykset. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaan kuuluu myös Raha-automaattiyhdistys, jonka voittovaroilla rahoitetaan muun muassa kunto- ja terveysliikuntaa tutkivan UKK-instituutin toimintaa. Puolustusministeriön liikuntabudjetti on 2,5 miljoonaa euroa. Sillä rahoitetaan, paitsi puolustusvoimien yleistä liikuntakasvatusta, myös puolustusvoimien Urheilukoulun toimintaa.¹

2.1 Opetusministeriö liikuntapolitiikan ohjaajana ja liikunnan palvelujen rahoittajana

Hallituksen ja opetusministeriön käyttämät liikuntapolitiikan ohjauksen välineet voi jakaa kolmeen ryhmään: normeihin, resursseihin ja informaatioon.

Normiohjauksella tarkoitetaan lakeja ja alemman tason säädöksiä. Käytännössä lait ja asetukset ottavat kantaa liikunnan tarjonnan sisältöön hyvin yleisellä tasolla. Ohjauksen kannalta keskeisempää on, että niissä säädetään resurssien jaon periaatteista, toimivallasta ja vastaavista seikoista.

Resurssiohjaus tarkoittaa paljolti sitä, että valtion liikuntabudjettiin sisältyy määrärahoja, joita opetusministeriö voi myöntää harkintansa mukaan, ja silloin ministeriön määrittämät tavoitteet ohjaavat avustuksia hakevien organisaatioiden toimintaa. (Strategisen tiedolla johtamisen kehittäminen valtionhallinnossa 2006, 14). Resurssiohjauksesta voidaan erottaa vielä tulosohjaus, jossa myönnettävien avustusten määrä kytketään tulostavoitteisiin (Liikuntapaikkarakentamisen avustusjärjestelmän kehittäminen 2004, 11–12).

Informaatio-ohjauksen piiriin kuuluvat rahanjakoon liittyvät ohjeistukset sekä tulosohjaukselle määritellyt kriteerit. Informaatio-ohjauksen piiriin voitaneen lukea myös kuntien ja kansalaisjärjestöjen toimintaa koskevat tilastot sekä erilaiset arvioinnit, jotka tarjoavat kunnille ja järjestöille vertailutietoa päätöksenteon pohjaksi.²

Oman ryhmänsä muodostavat erilaiset hankkeet, joilla tuetaan projekteja, jotka etsivät liikunnan palveluille uusia toteutustapoja. Tätä kirjoitettaessa opetusministeriön liikuntamäärärahoilla rahoitetaan Kunnossa Kaiken Ikää -projektia, jonka tavoitteena on yli 40-vuotiaiden liikuntaharrastuksen lisääminen. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla toimiva Raha-automaattiyhdistys rahoittaa Voimaa vanhuuteen -hanketta, jolla etsitään toimintatapoja ikäihmisten liikuntaharrastuksen edistämiseksi. Tällaisten hankkeiden osuus liikunnan rahavirroista on suhteellisen pieni, mutta niiden avulla ministeriöt voivat kannustaa kuntia ja järjestöjä toimintansa kehittämiseen.

Harkinnanvaraisten avustusten lisäksi opetusministeriö jakaa kunnille liikunnan valtionosuudet. Niiden määrät perustuvat lakiin opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta; lain

¹ Liikuntapäällikkö Matti Santtilan ilmoitus 17.9.2007.

² Informaatio-ohjauksesta ks. myös Suomi 2000, 16–18.

mukaan liikunnan ja nuorisotyön avustusten suuruus määräytyy asukasmäärän ja asukasta kohden määritellyn yksikköhinnan mukaan. Hieman vastaavalla tavalla liikunnan koulutuskeskukset saavat vapaan sivistystyön piiriin kuuluvan rahoituksen opiskelijavuorokausiin perustuvan laskentamallin mukaan. Opiskelijavuorokausien määrän vahvistaa opetusministeriö. (Laki vapaasta sivistystyöstä 1998/632.) Laskukaavat eivät kuitenkaan sido jaettavan rahan kokonaisuuttakaan, vaan se päätetään valtion tulo- ja menoarviossa.

Taulukkoon 1 on koottu tahot, joita tuetaan valtion liikuntamäärärahoista; rahojen jakamista sekä päätöksentekoon osallistuvat tahot. Taulukossa ei ole mainittu eduskuntaa eikä valtion tulo- ja menoarviota, koska ne ovat käytännössä kaikkien päätösten taustalla. Taulukossa on lueteltu myös keskeisimmät päätöksentekoa ohjaavat lait, mutta niiden luetelo ei ole tyhjentyvä. Taulukossa mainittujen lakien lisäksi rahanjakoa ohjaa muun muassa valtionavustuslaki (27.7.2001/688), jossa säädetään valtionavustusten yleisistä periaatteista.

Taulukko 1. Valtion liikuntamäärärahat – jakamista ohjaavat säädökset, myöntämistapa sekä päätöksentekijät.

Avustuskohde	Myöntämistä ohjaavat säädökset	Myöntämisen prosessi	Päätöksentekoon osallistuvat
Urheilun lajiliitot, erityisliikunnan lajiliitot ja kansanterveysjärjestöt	Liikuntalaki ja -asetus	Hakemuksen perusteella	Opetusministeriö, valtion liikuntaneuvosto. (Lajiliittojen osalta myös Suomen Liikunta ja Urheilu, Kunto Ry, Nuori Suomi ja Olympiakomitea)
Toimialajärjestöt (ml. Olympiakomitea)	Liikuntalaki ja -asetus	Hakemuksen perusteella, tulossopimus	Opetusministeriö, valtion liikuntaneuvosto
Liikuntapaikkarakentaminen	Liikuntalaki ja -asetus, laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta	Hakemusten perusteella	Opetusministeriö, lääninhallitukset, valtion liikuntaneuvosto, läänien liikuntatoimet (pienet avustukset)
Liikunnan koulutuskeskukset, toimintakulut vapaan sivistystyön osalta	Laki ja asetus vapaasta sivistystyöstä	Opiskelijavuorokausiin perustuva laskentamalli	Opetusministeriö vahvistaa opiskelijavuorokausien määrän valtion tulo- ja menoarvion asettamisessa puitteissa
Liikunnan koulutuskeskukset, rakentaminen	Laki ja asetus vapaasta sivistystyöstä	Hakemuksen perusteella	Opetusministeriö, valtion liikuntaneuvosto
Kuntien liikuntatoimi	Liikuntalaki, -asetus, laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta	Asukasmääriin perustuva laskentamalli	Opetusministeriö määrittää asukaskohtaisen yksikköhinnan valtion tulo- ja menoarvion asettamisessa puitteissa
Liikuntatieteelliset tutkimusprojektit ja liikuntatieteelliset yhteisöt	Liikuntalaki, -asetus	Hakemusten perusteella	Opetusministeriö, Valtion liikuntaneuvoston liikuntatieteen jaosto (antaa esityksen suoraan opetusministeriölle), tieteenalakohtaiset arviointipaneelit
Muut momentit (mm. Antidopingtoimikunta, Kunnossa Kaiken Ikää -hanke)		Käytännöt vaihtelevat	Opetusministeriö, käytännöt vaihtelevat

Liikunnan koulutuskeskuksia tarkastellaan tässä luvussa vain siltä osin kuin ne tarjoavat vapaan sivistystyön piiriin luettuja palveluita. Vapaan sivistystyön lisäksi ne tarjoavat myös toisen asteen ammatillista koulutusta itsenäisesti ja yhteistyössä muiden oppilaitosten kanssa. Sen lisäksi useilla koulutuskeskuksilla on muuta maksullista palvelutoimintaa.

Vuonna 2005 opetusministeriö osoitti liikunnan tukemiseen noin 93 miljoonaa euroa. Tästä pääosa, eli noin 90 miljoonaa euroa, katettiin veikkausvoittovaroin. Kuten taulukosta näkyy, suurin yksittäinen kohderyhmä olivat liikuntajärjestöt. Kuntien osuus oli kuitenkin suurin piirtein yhtä suuri, kun otetaan huomioon, että liikuntapaikkarakentamisen tuki kohdistui suurimmaksi osaksi kunnille. Tämän lisäksi opetusministeriö tuki muita reittejä liikunnan ammatillista koulutusta ja koulujen liikunnanopetusta. Näitä rahavirtoja käsitellään omassa luvussaan.

Taulukko 2. Valtion vuonna 2005 jakamat liikunnan määrärahat (M€).

Määrärahmomentti	M€
Liikuntajärjestöt	27,1
Olympiakomitea	2,8
Liikuntapaikkarakentaminen	14,9
Liikunnan koulutuskeskukset	14,3
(liikunnan koulutuskeskusten valtionosuus)	(12,4)
(liikunnan koulutuskeskuksille myönnetyt rakentamisavustukset)	(1,9)
Kuntien liikuntatoimi	15,4
Liikuntatieteet sekä avustukset Antidoping-toiminnalle, Suomen Urheilumuseosäätiölle, Suomen Urheiluilmailuopistolle sekä Urheilijoiden ammattienedistämissätiölle.	6,6
Muut momentit	11,9
Yhteensä	93,0

Lähde: Liikuntatoimi tilastojen valossa 2005

Aalto (2001) arvioi pro gradu -tutkielmassaan, että valtion tuki liikuntajärjestöille ja liikuntapaikkarakentamiselle suosi tuolloin miesvaltaista urheilua, sillä tuesta alle 40 prosenttia kohdistui naisten liikunnan tukemiseen. Vinouman syy lienee se, että seurat ja lajiliitot toimivat paljolti miesten ehdoilla. Aallon tulosten mukaan seurojen kulutuksesta 80 prosenttia kohdistui miesten liikuntaan. Lisäksi liikuntapaikkojen rakentaminen palveli enemmän mies- kuin naisvaltaisen urheilun ja liikunnan tarpeita. (Aalto 2001, 114–115; 118–123.) Miesvaltaiset järjestöt ovat siis todennäköisesti hakeneet enemmän rahaa ja vaikuttaneet taustalla, kun kunnat ovat laatineet rakentamista koskevia avustushakemuksiaan. Toisaalta rahanjakoa koskevat päätökset voivat ylläpitää olemassa olevia, mahdollisesti vääristyneitä rakenteita.

2.2 Kunnat liikunnan rahoittajina ja palvelujen tarjoajina

Kunnat tarjoavat liikunnan palveluja liikuntatoimiensa, liikelaitostensa ja omistamiensa yritysten kautta. Liikuntatoimien taloutta koskevat tiedot löytyvät Tilastokeskuksen Kuntien käyttötalous -tilastoista. Liikelaitosten osalta tiedetään, miten paljon liikuntatoimet ovat tukeneet niiden toimintaa ja tulouttaneet niistä tuottoja. Liikelaitosten liikevaihto ei kuiten-

kaan ole tiedossa. Tässä esiteltävistä luvuista puuttuvat myös kuntien omistamien yritysten tiedot. Niitä koskevat luvut sisältyvät liikunnan palveluja tarjoavien yritysten tietoihin.

Tyypillisiä kuntien tarjoamia palveluita ovat esimerkiksi uima- ja urheiluhallit. Kunnat tarjoavat myös ohjattua liikuntaa etenkin ikääntyneille ja erityisryhmille, eli niille jotka tarvitsevat erityistä ohjausta vamman tai pitkäaikaissairaudesta. ¹ Lisäksi kunnat ylläpitävät liikunnan infrastruktuuria, kuten pururatoja ja hiihtolatuja, joiden käytöstä ei peritä maksua, vaan ne rahoitetaan verovaroin ja valtionosuuksilla. Omien liikuntapalveluidensa lisäksi kunnat tukevat liikunnan kansalaisjärjestöjä jakamalla avustuksia ja tukemalla muuten niiden toimintaa.

Seuraavaan taulukkoon on koottu kuntien liikuntatoimien käyttökulut ja keskeiset tulonlähteet².

Taulukko on laadittu seuraavasti:

- Liikuntatoimen tulot oletetaan yhtä suuriksi kuin menot.
- Sarake "kunnan rahoitus" tarkoittaa sitä rahamäärää, joka kunnan on sijoitettava liikuntatoimeen, jotta tulot vastaisivat menoja. Tämän rahoituksen kunta voi kattaa joko verotuloillaan, omaisuutta myymällä tai ottamalla lainaa.
- Valtionosuus on esitetty sen mukaan, mitä opetusministeriön julkaisussa Liikuntatoimi tilastojen valossa ilmoitetaan.
- Muut luvut – paitsi "kunnan rahoitus" – perustuvat Tilastokeskuksen kuntien käyttötaloutta koskevaan kyselyyn.

Taulukko 3. Laskelma kuntien liikuntatoimen tuloista ja menosta vuonna 2005 (M€)

Liikuntatoimien käyttökulut*		463,7
Liikuntatoimien tulot ja kuntien osuus liikunnan rahoituksesta		
	Valtionosuus	15,4
	Toimintatulot ja vyörytyserätulot	81,4
Tulot		96,8
Kuntien rahoitus**		366,9
Kuntien rahoitus ja tulot yhteensä		463,7

Lähde: Tilastokeskus, kuntien käyttötalous 2005, tehtäväluokka 355 Liikunta ja ulkoilu.

* *Käyttökulut = toimintamenot yhteensä + poistot ja arvonalennukset + vyörytyserämenot*

** *Kuntien rahoitus = käyttökulut – tulot*

¹ Erityisliikunnan palveluja ja määrärahoja on käsitelty raporteissa Tiihonen & Ala-Vähälä 2002 ja Ala-Vähälä 2006.

² Kunta tarjoaa liikunnan palveluja myös muita reittejä kuin liikuntatoimen kautta. Jokainen kunta maksaa keskeisen osan koululiikunnan kuluista; myös kansalais- ja työväenopistot järjestävät ohjattua liikuntaa.

Kuntien kautta kulki siis rahaa liikuntaan noin 460 miljoonan euron edestä. Kun muut rahoittajat – eli lähinnä valtio ja palveluista kerätyt maksut – toivat rahaa noin 97 miljoonaa euroa, niin kuntien osuudeksi jää noin 370 miljoonaa euroa. Menoista merkittävän osan muodostavat palkkakulut, joiden määrä oli eläke- ja sosiaaliturvamaksut mukaan lukien 145 miljoonaa euroa. Varsinaisten palkkojen osuus oli 110 miljoonaa euroa. Työksi muutettuna se tekee noin 4 900 henkilötyövuotta.¹ Tässä luvussa eivät ole mukana koulujen liikunnanopettajat.

Vuonna 2005 kunnat tekivät liikuntainvestointeja noin sadalla miljoonalla eurolla. Kunnat rahoittivat investoinneistaan noin 90 prosenttia itse, ja loput varat tulivat lähinnä valtiolta. Seuraavaan taulukkoon on koottu kuntien liikuntainvestointeihin liittyvät menot ja niiden rahoitus. Kohta ”kuntien rahoitus” tarkoittaa sitä rahamäärää, joka kunnan on itse katettava joko verovaroin tai lainaa ottamalla.

Taulukko 4. Laskelma kuntien liikuntainvestoinneista vuonna 2005 (M€)

Liikuntatoimien investointikulut		101,9
Liikuntatoimien investointitulot ja kuntien osuus investointien rahoituksesta		
	Investointitulot	12,5
	(Valtion avustuksen osuus investointituloista)	(9,2)
Investointitulot		12,5
Kuntien rahoitus*		89,4
Kuntien rahoitus ja investointitulot yhteensä		101,9

Lähde: Tilastokeskus, kuntien investoinnit 2005, liikunta ja ulkoilu.

* Kuntien rahoitus = *investointikulut* – *investointitulot*

¹ Laskelmassa on keskimääräisenä kuukausipalkkana käytetty lukua 1 989,66 euroa, joka on liikunta-alan ammattien kuntatyöntekijöiden palkkojen painotettu keskiarvo vuonna 2005. Palkkatiedot on otettu julkaisusta Kuntasektorin palkat ammateittain 2005. Tilastokeskus.

Taulukossa 5 vertaillaan liikuntatoimen poistojen osuutta investoinneista ja esitetään tietoja kuntien kaikista investointimenoista ja kassavirroista.

Taulukko 5. Kuntien liikuntatoimet, poistojen ja arvonalennusten määrä vuosina 2000–2005.

Vuosi	Liikuntatoimen investoinnit (netto, M€)	Liikuntatoimen poistot (M€)	Liikunnan poistot/ investoinnit	Kuntien kaikki investointimenot (netto, M€) ¹	Varsinaisen toiminnan ja investointien nettokassavirta (M€)
2005	102	38	0,37	1 106	-837
2004	118	36	0,31	1 524	-1 171
2003	113	35	0,31	1 534	-876
2002	102	34	0,33	1 375	74
2001	99	32	0,33	1 729	-452
2000	91	32	0,35	1 027	-38

Luvut on ilmoitettu kunkin vuoden markkinahintaisina.

Lähteet: Kuntien talous ja toiminta (2000–2005). Tilastokeskus. Kuntien käyttötalous (2000–2005), tehtäväluokka 355 Liikunta ja ulkoilu. Kuntien investoinnit (2000–2005), Liikunta ja ulkoilu.

Investointien ja poistojen suhde antaa viitteitä siitä, korvaavatko uudet investoinnit olemassa olevan laite- ja rakennuskannan kulumisen. Liikuntatoimien investointien määrä oli tarkastelujaksolla noin kolminkertainen poistoihin verrattuna, eli kuntien investoinnit näyttävät korvanneen kaluston ja rakennuskannan kulumisen ja vanhentumisen. Suhdelukuihin liittyy kuitenkin tulkintaongelmia. Uusi investointi on todennäköisesti kalliimpi kuin sen rakennuksen tai muun investoinnin hankintameno, josta tilinpäätökseen poisto on kirjattu. Hintoja voi nostaa sekä rakennuskustannusten kehitys että vaatimustason kasvu. Lisäksi on mahdollista, että osa kunnista investoi 1990-luvun loppupuolella liikuntaan vähemmän kuin mitä palvelujen kysyntä olisi edellyttänyt. Laskelma ei myöskään ota huomioon kuntien sisäistä eikä valtakunnallista muuttoliikettä. Väkiluvun kasvu voi pakottaa kunnan tekemään uusia investointeja, vaikka vanha kalusto ja rakennuskanta on vielä hyvässä kunnossa. Näistä syistä todellista investointitarvetta ei voine päätellä suoraan poistojen määristä.

Liikunnan investointien osuus kaikista investoinneista on tarkastelujaksolla vaihdellut 6–9 prosentin välillä. Yhtä vuotta lukuun ottamatta kuntien nettokassavirta on ollut kaikkina vuosina alijäämäinen, eli kunnat ovat joutuneet ottamaan velkaa kattaakseen investointinsa. Koska kunnat ottavat lainaa rahoittaakseen liikunnan investointeja, liikuntainvestointeihin liittyy korkokuluja, mutta ne eivät liikuntatoimien käyttökuluissa näy ainakaan täysimääräisinä.

Oma, keskeinen kysymyksensä on, miten kunnan liikuntamenot kohdentuvat. Purohahon ja kumppanien tutkimuksen mukaan liikunnan menot kohdentuivat vuonna 1996 kuudessa kaupungissa seuraavasti:

¹ Tilastokeskus, Kuntien talous ja toiminta. Investointimenot (netto) = investointitulot yhteensä - investointimenot yhteensä, ilman kuntien liikelaitosten investointeja.

Taulukko 6. Liikunnan menojen kohdentuminen Vantaalla, Turussa, Tampereella, Oulussa ja Espoossa vuonna 1996. Erottelu prosenttiosuuksittain.

	Vantaa	Turku	Tampere	Oulu	Espoo
Opiskelija- ja koululaisliikunta	19	7	8	5	17
Erytysliikunta	2	2	5	4	2
Huippu-urheilu	1,5	4	1	2	
Kilpaurheilu	11	6	19	13	13
Lapsi- ja nuorisoliikunta	38	44	20	20	25
Kuntoliikunta	18	30	30	46	37
Kohdentamattomat	11	7	17		6
Yhteensä	100,5	100	100	90*	100

Lähde: Puronaho Kari & al., 1999.

* Oulun lukujen summa, 90%, johtunee siitä, että kohdentamattomien määrärahojen osuus on jäänyt pois.

Keskeisiä hyödynsajia olivat siis lapsi- ja nuorisoliikunta sekä kuntoliikunta. Taulukossa 6 pistää silmään opiskelija- ja koululaisliikunnan menojen suuri vaihtelu. Syynä saattavat olla erot menojen tilastoinnin tavoissa. Erytysliikunnan osuus vastaa paljolti Tiuhosen & Ala-Vähälän (2002) ja Ala-Vähälän (2006) erityisliikunnan arvioinneissa esittämiä lukuja. Kimmo Suomen tutkimuksen perusteella kansalaiset olivat etenkin suurissa ja keskisuurissa kunnissa tyytyväisiä kotikuntiansa liikuntapaikkojen tarjontaan. Pienissä kunnissa tarjonta luonnollisesti pieneni, ja eniten vastaajat kaipasivat uimahalleja. (Suomi 2000, 92–95.)

Kuten edellä valtion liikuntarahoja käsiteltäessä tuli esiin, kuntien tuki liikunnalle kohdistuu hieman enemmän miesten kuin naisten liikuntaan. Keskeinen syy oli se, että jäähallien ja suurten liikuntahallien rakentaminen palvelevat enemmän miesten ja poikien liikuntaa. Tämän perusteella voisi tietysti väittää, että kunnat vastaavat naisten ja miesten liikuntatarpeisiin yhtä vakavissaan, mutta miesten liikunta maksaa enemmän. Aalto kuitenkin arvioi, että naisten puolella on piilevää kysyntää, johon kunnat eivät ole vastanneet samalla tavalla kuin miesvaltaisilta lajeilta tulevaan kysyntään (Aalto 2001, 119–123).

2.3 Liikunnan tutkimus, ammatillinen koulutus ja koulujen liikunnanopetus

Liikunnan korkea-asteen koulutusta järjesti vuonna 2005 yksi liikuntatieteellinen tiedekunta ja neljä ammattikorkeakoulua, niistä osa yhteistyössä liikunnan koulutuskeskusten kanssa. Ammatillista perus- ja lisäkoulutusta järjestivät liikunnan koulutuskeskukset. Lisäksi ne tarjosivat vapaan sivistystyön piiriin kuuluvaa koulutusta sekä vapaa-ajan ja virkistystyksen palveluja maksullisena palvelutoimintana.

Taulukko 7. Liikunnan ammatillinen koulutus Suomessa 2005.

Koulutustaso	Tutkinto (tutkintoja)	Koulutusyksiköitä
Master-tason koulutus	Liikuntatieteiden maisteri	Jyväskylän yliopisto, liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta
Bachelor-tason koulutus (AMK 140 OV)	Liikunnanohjaaja AMK	Ammattikorkeakoulut: Haaga-instituutin ammattikorkeakoulu (Vierumäen liikuntainstituutti); Lahden ammattikorkeakoulu, (Liikuntainstituutti Pajulahti); Rovaniemen ammattikorkeakoulu; Solvallon urheiluopisto
Liikunnan ammattitutkinnot (näyttötutkintoja)	Liikuntapaikkamestarin erikoisammattitutkinto, valmentajan erikoisammattitutkinto, liikunnan ammattitutkinto, liikuntapaikkojen hoitajan ammattitutkinto	Näyttötutkintoon valmentavaa koulutusta tarjoavat mm. liikunnan koulutuskeskukset.
Liikunnanohjauksen perustutkinto	Liikuntaneuvoja	Liikunnan koulutuskeskukset.

Liikunnan toisen asteen ammatillisen koulutuksen, liikunnan koulutuskeskusten tarjoamisen vapaan sivistystyön ja peruskoulujen sekä lukioiden liikunnanopetuksen menot olivat vuonna 2005 yhteensä noin 180 miljoonaa euroa. Peruskoulujen ja lukioiden liikunnanopetuksen osuus oli tästä rahamäärästä selvästi suurin – noin 76 prosenttia. Myös vapaan sivistystyön piiriin kuuluvan koulutuksen osuus oli suuri, eli noin 16 prosenttia kaikista menoista. Loput 8 prosenttia menivät liikunnan ammatilliselle koulutukselle. Liikunnanopetuksen volyymia koskevat euromäärät eivät ole tarkkoja, sillä ne on laskettu koulutuksen keskihintojen perusteella. Laskutapa esitellään tarkemmin tuonnempana.

Taulukko 8. Liikunnan ammatillisen koulutuksen ja koulujen liikunnanopetuksen rahoitus vuonna 2005.

Koulutus	Valtion budjetti-rahoitus	Kunnat	Yksityinen rahoitus	Yhteensä
Ammattikorkeakoulujen liikunnanohjaajakoulutus	3,7	2,8		6,6
Toisen asteen ammatillinen peruskoulutus	4,0	3,0		7,1
Toisen asteen ammatillinen lisäkoulutus*	1,0	0,7		1,8
Liikunnan valtakunnalliset koulutuskeskukset	12,0		16,5**	28,5
Lukioiden liikunnanopetus	10,3	7,7		18
Peruskoulujen liikunnanopetus	68,4	51,6		120
Yhteensä	99,4	65,8	16,5	182

* Valtio ja kunnat kattoivat 90 prosenttia yksikköhintoina määritellyistä kuluista. Taulukosta puuttuvat loput 10 prosenttia, eli noin 0,2 M€.

** Opiskelijoilta perittäviä lukukausimaksuja.

Lähteet: oph.fi; Juha Karvonen (Kuntaliitto).

Edellä mainitun rahoituksen lisäksi liikunnan koulutuskeskukset myivät maksullisen palvelutoiminnan piiriin kuuluvaa koulutusta ja muita palveluja 9 miljoonan euron edestä, ja saivat siitä noin 0,7 miljoonan euron nettotulot. Lisäksi liikunnan koulutuskeskukset tekivät maksulliseen palvelutoimintaan liittyviä investointeja 3,2 miljoonan euron edestä. Taulukosta puuttuvat myös liikunnan alueellisten koulutuskeskusten luvut, koska ne eivät sisälly opetushallituksen tilastoihin. Liikuntatoimi tilastojen valossa -julkaisun mukaan valtio tuki niiden toimintaa vuonna 0,6 miljoonalla eurolla. Muu rahoitus huomioiden niiden toiminnan volyyymi nousee noin miljoonan euron tasolle.

Liikunnan ammatillisen koulutuksen suurin rahoittaja oli valtio. Ammatillisen ja yleissivistävän koulutuksen rahoitus perustuu laskennallisiin yksikköhintoihin, jotka on kytketty koulutusmuodosta riippuen opiskelijamääriin, opiskelijavuosiin tai muihin vastaaviin yksikköihin. Vuonna 2005 valtion ja kuntien rahoitusosuudet näistä yksikköhintojen mukaan määritellyistä kustannuksista jakaantuivat suhteessa 57–43. (Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1998/635, 9§.) Valtion ja kuntien rahoitus kattoi ammatillisen koulutuksen, peruskoulutuksen ja lukioiden yksikköhintojen mukaiset kustannukset täysin, ammatillisen lisäkoulutuksen yksikköhintojen mukaisista kustannuksista 90 prosenttia ja vapaan sivistystyön vastaavista kustannuksista 65 prosenttia.

Peruskoulujen ja lukioiden liikunnanopetuksen menot

Kuten edellä alustavasti todettiin, koulujen liikunnanopetuksesta ei ole olemassa valmiita tilastoja, ei myöskään sellaisia tietoja, joiden perusteella voisi suoraan laskea liikunnanopetuksen kustannukset. Sen tässä esiteltyt luvut perustuvat koulutuksen keskimääräisiä kustannuksia koskeviin tietoihin ja tuntimääriä koskeviin arvioihin.¹ Opetushallituksessa tehdyn arvion mukaan peruskouluissa on liikuntaa keskimäärin noin kaksi tuntia viikossa.² Opetushallituksen kustannusraportin mukaan vuonna 2005 peruskoulussa oli oppilaita yhteensä noin puoli miljoonaa, ja yhden opetustunnin hinta oppilasta kohden oli 54 euroa. Jos keskimääräiseksi ryhmäkooksi oletetaan 20, voidaan tehdä seuraava laskelma:

$$\begin{aligned} \text{Opetusryhmien määrä: } & 577\,032 \text{ opp.}/20 \text{ opp.} = 28\,851,6 \\ \text{Kustannukset: } & 28\,851,6 \times (38 \text{ vk} \times 2 \text{ h} \times 54 \text{ €}) = 118\,406\,960 \text{ €} \end{aligned}$$

Peruskouluissa liikunnanopetuksen kulut olivat tämän laskelman perusteella siis noin 120 miljoonaa euroa.

Vastaavalla tavalla voidaan arvioida myös lukioiden liikunnanopetuksen kulut. Vuonna 2005 lukiolaisia oli yhteensä hieman yli sata tuhatta, ja yhden opetustunnin keskimääräinen hinta oli 80 euroa. Jos oletetaan, että opiskelijoille opetetaan liikuntaa keskimäärin 20 oppilaitaan suuruisissa opetusryhmissä ja että heillä on keskimäärin 1 kurssi (38 oppituntia) lukuvuodessa, voidaan tehdä seuraava laskelma:

$$\begin{aligned} \text{Opetusryhmien määrä: } & 116\,254 \text{ opp.}/20 \text{ opp.} = 5\,812,7 \\ \text{Kustannukset: } & 5\,812,7 \times (38 \text{ vk} \times 1 \text{ h} \times 80 \text{ €}) = 17\,670\,608 \text{ €} \end{aligned}$$

Lukion liikunnanopetuksen kulut olivat siis tämän laskelman perusteella noin 18 miljoonaa euroa.

¹ Seuraavat tiedot ja laskelmat perustuvat Juha Karvosen (Kuntaliitto) Timo Ala-Vähälälle toimittamaan muistioon.

² Liikunnan opetuksen määristä ks. myös Opetushallituksen moniste "Koululiikunnan kehittäminen" (2007).

Liikunnanopettajien määrä ja palkkamenot

Clerot II -raportin mukaan Suomessa oli vuonna 2004 noin 2 000 liikunnanopettajaa ja liikunnan koulutuslaitoksissa työskenteli noin 300 henkilöä (Vehmas & al. 2005, 29). Näiden lukujen pohjalta voi varovasti arvioida liikunnanopetuksesta ja ammatillisesta koulutuksesta maksettuja palkkoja. Tilastokeskuksen tietojen mukaan liikunnan lehtorien kuukausittaiset kokonaisansiot olivat vuonna 2005 keskimäärin 2 986 euroa (Kuntasektorin palkat 2005). Sen perusteella kuntien liikunnanopetuksen palkkamenot olivat yhteensä noin 70 miljoonaa euroa, sivukuluineen summa on noin 87 miljoonaa euroa. Todellinen summa lienee pienempi, sillä osa opettajista työskentelee määräaikaissa työsuhhteissa todennäköisesti huomattavasti vähemmän.

Liikunnan koulutuskeskusten henkilöstö ja palkkamenot

Liikunnan koulutuskeskusten henkilöstömenot olivat sivukuluineen 7,4 miljoonaa euroa, eli maksettujen palkkojen määrä oli noin 5,9 miljoonaa euroa. Luvuissa eivät ole mukana ammatillisen koulutuksen palkat, joten todellinen palkkasumma on jonkin verran suurempi. Jos oletetaan että työntekijöitä olisi Clerot-raportin ilmoittamat noin 300, ja että työntekijöiden ja opettajien keskipalkka oli noin 2 000 euroa, niin maksettujen palkkojen kokonaismäärä nousee noin 7–7,5 miljoonan euron tasolle. Myöhemmissä laskelmissa käytetään lukua 7 M€.

Liikunnan tutkimuksen rahoitus

Liikunnan tutkimusta rahoitetaan pääasiassa opetusministeriön ja Suomen Akatemian varoista. Lisäksi on luonnollisesti opettajia ja tutkijoita, joille tutkimuksen teko on osa yliopistovirkkaan sisältyvää työvelvollisuutta. Todennäköisesti on myös sellaisia jatko-opiskelijoita, jotka tekevät tutkimusta omalla kustannuksellaan. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista selvittää liikuntaan liittyvän tutkimuksen koko kenttää, koska aihetta voi tarkastella hyvin monella tapaa, kuten oikeuden, talouden, terveystieteiden, yhteiskuntatieteiden ja historian näkökulmista. Seuraavassa käydään lävitse ne tutkimusyksiköt, jotka keskittyvät liikuntaan, ja joiden toimintaa tuetaan nimenomaan liikunnan tutkimuksen vuoksi. Näitä yksiköitä ovat muun muassa Jyväskylän liikunta ja terveystieteiden tiedekunta, Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus (KIHU) ja UKK-instituutti. Tämän lisäksi opetusministeriö rahoittaa kuutta liikuntalääketieteen keskusta. Niiden tehtävänä on liikuntalääketieteellisen tutkimuksen tekeminen, liikuntalääketieteen erikoistumiskoulutus yhdessä yliopistojen kanssa, koulutus- ja viestintä sekä alueellinen palvelutoiminta.

Taulukkoon 9 on koottu näiden yksikköjen toiminnan kokonaiskulut vuodelta 2005.

Taulukko 9. Liikunnan alan tutkimusyksikköjen kokonaiskulut vuonna 2005, M€.

Yksikkö	Kokonaiskulut	Palkkamenot	Henkilöstön määrä
JY/Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta	7,4	2,5	60 [*]
Liikuntatieteelliset yhteisöt	5,2	2,8	107,5 ^{**}
UKK-instituutti	2,8	2,0	59 ^{***}
Yhteensä	15,4	7,3	226,5

^{*} Henkilötyövuotta.

^{**} Sisältää 95 kokopäiväistä työntekijää; 6,5 ilmoitettua henkilötyövuotta sekä 12 osa-aikaista, jotka tulkittu puolipäiväisiksi.

^{***} Tilanne vuoden 2005 lopussa.

Lähteet: Kota-tietokanta. Liikuntatieteellisten yhteisöjen raportit opetusministeriölle, UKK-instituutin vuosikertomus.

Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnan rahoituksesta noin 5 miljoonaa euroa tuli korkeakoululle suunnattuna budjettirahoituksena. Muusta rahoituksesta noin 0,5 miljoonaa euroa tuli Suomen Akatemialta ja TEKES:ltä. EU-rahoituksen määrä oli 1,1 miljoonaa. Yritysten osuus oli pieni, noin 0,03 miljoonaa. Loppua rahoitusta, noin 0,9 miljoonaa, ei Kota-tietokannassa eritellä, mutta se lienee tullut esimerkiksi apurahoja jakaneilta säätiöiltä. Ilmeisesti tähän luokkaan kuuluvat myös opetusministeriön tutkimusprojekteille jakamat rahat.

Julkinen sektori rahoitti muiden liikuntatieteellisten yhteisöjen toimintaa noin 3,2 miljoonalla eurolla, mikä vastaa noin 60 prosenttia kokonaismenoista. Merkittävin tukierä oli opetusministeriön jakama toimintatuki, jonka suuruus oli noin 2,6 miljoonaa euroa. Kuntien osuus rahoituksesta oli melko pieni, eli noin 0,4 miljoonaa euroa. Osa liikuntatieteellisistä yhteisöistä, etenkin liikuntalääketieteen keskuskeskukset harjoittavat myös maksullista palvelutoimintaa. UKK-instituutin rahoituksesta 1,05 miljoonaa euroa tuli Raha-automaattiyhdistyksen toiminta-avustuksena ja 0,75 miljoonaa Raha-automaattiyhdistyksen tutkimusavustuksina, eli Raha-automaattiyhdistyksen tuki UKK-instituutille oli yhteensä noin 1,8 miljoonaa euroa. Tämän lisäksi UKK-instituutti keräsi noin 0,6 miljoonaa euroa erilaisina tutkimusapurahoina.

Kuten edellä todettiin, yllä esitetyt luvut eivät kata kaikkea opetusministeriön ja Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusta, sillä tukea jaettiin muillekin. Opetusministeriö myönsi vuonna 2005 veikkausvoittovaroista noin 1,9 miljoonaa euroa 59 liikuntatieteellisille tutkimusprojekteille. Yllä esiteltyissä tutkimusyksiköissä tapahtuvan tutkimuksen lisäksi opetusministeriö tuki neljää Turun yliopistossa toteutettua projektia, kahta Åbo Akademiassa toteutettua projektia, sekä yhtätoista tutkijaa, joiden taustayhteisöä ei mainittu. Viimeksi mainituille myönnettyjen avustusten kokonaisvaikutus oli noin 12 henkilötyövuotta, ja palkkakustannukset noin 0,3 miljoonaa euroa.¹ Kun nämä luvut lisätään taulukon 9 tietoihin, kokonaistyömääräksi tulee 237,5 henkilötyövuotta ja palkkojen kokonaissummaksi 7,6 miljoonaa euroa.² Liikuntatieteellisten yksikköjen ulkopuolelle osoitetun tuen kokonaismäärä oli noin 0,4 miljoonaa euroa. Kun se lisätään taulukossa 9 esitettyihin liikuntatieteen yksikköjen kokonaismenoihin (15,4 M€), liikuntatieteeseen kohdistetun rahan määrä nousee 15,8 miljoonan euron tasolle.

Arvio liikunnanopetuksen, ammatillisen koulutuksen ja tutkimuksen kokonaismenoista
Kun tuonnempana puhutaan ammatillisen koulutuksen, tutkimuksen ja koulujen liikunnanopetuksen kokonaismenoista, käytetään lukua 200 miljoonaa euroa. Se on arvio, johon on laskettu mukaan maksullinen palvelutoiminta ja tutkimusrahoitus. Luvusta puuttuu joi-tain liikunnan koulutuskeskusten rahavirtoja, ja siihen sisältyy osin sellaista tutkimusrahoitusta, joka kuuluu myös opetusministeriön tutkimusrahoituksen piiriin. Lisäksi koulujen liikunnanopetusta koskevat luvut perustuvat opetustuntien keskihintojen pohjalta tehtyihin laskelmiin.

2.4 Kevyen liikenteen väylät, luontopolut ja retkeilyn palvelut

Kevyen liikenteen väylät, luontopolut ja vastaavat kulkureitit palvelevat monenlaisia käyttä-

¹ Henkilötyövuosien ja palkkakustannusten määrä on laskettu seuraavalla kaavalla: toteutunut työ/palkkamäärä = haettu työ/palkkamäärä (saatu kokonausrahoitus/haettu kokonausrahoitus)

² Luvut perustuvat Minna Paajasen (Valtion liikuntaneuvosto) toimittamaan listaan opetusministeriön vuodelle 2005 tekemistä rahoituspäätöksistä.

jiä: työmatkalaisia, koululaisia ja kaikenlaista muutakin arkiliikuntaa. Osa käyttää luontoreittejä ensisijaisesti tutustuakseen luontoon – osa puolestaan on kiinnostunut nimenomaan jonkin matkan kulkemisesta. Sen vuoksi voi sanoa, että kävelytiet ja luontoreitit palvelevat kuntoliikunnan ja elämysliikunnan harrastajia, mutta he ovat vain yksi käyttäjien ryhmä, eikä heidän osuuttaan voi tarkasti arvioida. Toisaalta sekä Kimmo Suomen tutkimus liikuntapaikkojen käytöstä että Kansallisen liikuntatutkimuksen tulokset tuovat esiin, että kävely on yleisin kuntoilun muoto ja kävelytiet ovat kuntoilun kannalta tärkeitä (Suomi 2000, 53; Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006, aikuisliikunta, 22). Samalla tavalla voi sanoa, että luontopolut ja muut retkeilyreitit ovat luonto- ja elämysliikunnan kannalta tärkeitä, vaikka kaikki niiden käyttäjät eivät kokisikaan itseään ensisijaisesti liikunnan harrastajiksi.

Kuntoliikunnan sekä arki- ja hyötyliikunnan kannalta on olennaista, miten helposti ihmiset pääsevät ulos juoksu- tai kävelylenkille ja missä määrin he voivat hoitaa työ- ja kauppamatkojaan kävellen ja pyöräillen. Alle kouluikäisten lasten osalta tärkeää olisi ottaa huomioon myös, millaisia mahdollisuuksia leikkeihin ja liikuntaan pihat ja leikkipuistot tarjoavat. Vastaavasti ikääntyneille lienee tärkeää, että kaupat ja muut palvelut ovat riittävän helppojen ja turvallisten matkojen päässä. Kyse ei siis ole vain tarjolla olevien palvelujen määrästä, vaan myös rakentamisen ja suunnittelun laadusta ja mittakaavasta: siitä, että palvelut sekä leikki- ja muut kokoontumispaikat eivät ole liian kaukana ja/tai turvattomien kulkureittien takana. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista käydä näitä kaikkia teemoja läpi, vaan keskitytään kevyen liikenteen väyliin, luontopolkuihin ja vastaaviin palveluihin.¹

Kevyen liikenteen väyliä ylläpitävät sekä kunnat että Tiehallinto, joka on liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalalla toimiva tulosohjattu virasto. Vuoden 2006 alussa sen vastuulla oli valtakunnalliseen tieverkostoon liittyviä kevyen liikenteen väyliä yhteensä noin 4 900 kilometriä (Tiehallinto, Tietilasto 2005). Kuntien ylläpitämien kevyen liikenteen väylien yhteispituus oli vuonna 2005 noin 11 000 kilometriä (Tilastokeskus, Kuntien talous ja toiminta 2005).

Tiehallinto on viime vuosina rakentanut uusia kevyen liikenteen väyliä noin 50–150 kilometriä vuodessa. Rakentaminen maksaa noin 0,2–0,5 miljoonaa euroa kilometriä kohden, kun mukaan lasketaan alikulkutunnelit. Kevyen liikenteen väylien rakentamiseen investoidaan siis noin 20–50 miljoonaa euroa vuodessa, jos vuotuiseksi rakentamisen määräksi oletetaan sata kilometriä. Tiehallinnon edustajan tekemän arvion mukaan kevyen liikenteen väylien ylläpito maksaa sille vuodessa noin 7–8 miljoonaa euroa. Tähän lukuun sisältyy talvella tapahtuva kunnossapito sekä kesäisin tapahtuva päällysteiden uusiminen, niitto ja vastaava lähiympäristön raivaus ja hoito. (Suunnittelupäällikkö Olli Penttinen, Tiehallinto, Sähköpostiviesti 5.2.2008) Jos oletetaan, että kunnallisen verkoston ylläpito maksaa suurin piirtein saman verran, niin siitä aiheutuvat menot olisivat noin 15 miljoonaa euroa vuotta kohden. Kuntien kulut saattavat tosin olla suurempia, koska taajamissa kevyen liikenteen verkoston rakentaminen ja ylläpito voi olla vaativampaa. Kevyen liikenteen väylien ylläpidon kulut olisivat siis epävarmuudet huomioiden yhteensä noin 20–30 miljoonaa euroa vuotta kohden.

Valtion alueella luonnon virkistyskäytön palveluita ylläpitää Metsähallitus. Muualla vastaavista palveluista vastaavat kunnat tai kuntien perustamat virkistysalueyhdistykset. Erilaisia vaellus- ja melontareittejä ylläpitävät myös Suomen Ladun paikallisyhdistykset. Muiden kuin Metsähallituksen ylläpitämien reittien määrää ja kustannuksia ei kuitenkaan ole tässä yhteydessä mahdollista selvittää. Metsähallitus on valtion maa- ja metsätalousministeriön

¹ Liikunnan, terveyden ja turvallisuuden näkökulmia yhdyskuntasuunnittelussa tarkastelevat mm. Hentilä & Joki-Korpela (2006) ja Sairinen & al (2006).

hallinnonalalla toimiva liikelaitos, jolla on myös liiketoiminnan lisäksi myös yhteiskunnallisia tehtäviä. Nämä tehtävät on vuodesta 2005 lähtien eriytetty toisistaan. Luonnonsuojelua koskevista asioista se toimii ympäristöministeriön ohjauksessa (Laki Metsähallituksesta 2004/1378).

Metsähallitus ylläpitää kansallispuistoja ja niihin liittyviä vaellus- ja melontareittejä luontopalvelut -tulosalueensa kautta. Vuonna 2005 sen kokonaismenot olivat yhteensä 54,1 miljoonaa euroa, joista kuluja oli 39,6 miljoonaa euroa ja investointeja 13,7 miljoonaa euroa. Pääosa investoinneista kohdistui maa- ja vesialuehankintoihin.

Luonnon virkistyskäytön osuus luontopalvelujen menoista oli yhteensä noin 21 miljoonaa euroa. Sen rahoittajia olivat ympäristöministeriö (10,6 M€), maa- ja metsätalousministeriö (3,0 M€), työministeriö (3,5 M€). Loppu rahoitus tuli erilaisista hankkeista, tulorahoituksena ja muista vastaavista lähteistä. Luonnon virkistyskäytön kuluihin sisältyivät muun muassa luontoliikunnan reittien, rakennelmien ja rakennusten ylläpito, huolto ja peruskorjaus kansallispuistoissa, muilla valtion suojelualueilla ja muilla valtion alueilla sekä luontokeskusten ylläpito ja rakentaminen, luonto-opastus ja viestintä. Lisäksi kuluihin on jyvitetty hallinto ja muut yleiskulut. (Metsähallituksen julkisten tehtävien toimintakertomus 2005)

Kuten taulukosta 10 näkyy, Metsähallitus piti vuonna 2006 yllä yli 5 000 kilometrin retkeilyreittien ja luontopolkujen verkostoa. Lisäksi se hoiti veneily-, hiihto- ja moottorikelkkareittejä ja sillä oli autio- ja vuokratupia, leiriytymispaikkoja ja erilaisia asiakaspalvelupisteitä.

Taulukko 10. Tietoja Metsähallituksen ylläpitämistä luontoliikunnan palveluista.

Palvelu	Määrä
Luontokeskukset ja muut asiakaspalvelupisteet	26 kpl
Autio- ja vuokratuvat	400 kpl
Taukopaikkarakennelmat	2 820 kpl
Veneilyrakennelmat	330 kpl
Retkeilyreitit ja luontopolut	5 490 km
Hiihtoreitit ja latu-urat	1 870 km
Veneily- ja vesiretkeilyreitit	630 km
Moottorikelkkareitit ja -urat	7 110 km

Lähde: Metsähallitus, vuosikertomus 2006.

Suomessa oli vuonna 2005 yhteensä 34 kansallispuistoa. Lisäksi Metsäntutkimuslaitos hallinnoi Kolin luonnonpuistoa. Vuonna 2005 kansallispuistoissa kävi yhteensä noin 1,4 miljoonaa vierailijaa. (Selby & al. 2007, 9). Vieraat luonnollisesti kuluttavat jonkin verran rahaa alueella vieraillessaan. Näiden luontomatkojen taloudellista merkitystä on tutkittu Metsäntutkimuslaitoksessa. Esimerkiksi Huhtalan (2006) Pallas-Ounastunturin matkailua tarkastelleessa tutkimuksessa tuli esiin, että kävijät – vuosittain noin sata tuhatta – kuluttivat vuonna 2004 alueella rahaa noin 24 miljoonaa euroa (Huhtala 2006, 42). Tässä yhteydessä ei kuitenkaan voi arvioida, miten paljon luontomatkoilijat kansallispuistojen lähiseutuja kokonaisuudessaan hyödyttivät, ja miten rahavirrat eri tahoille kulkivat.

3 Seurat ja yritykset liikunnan palvelujen ja tavaroiden tarjoajina

Edellä todettiin lyhyesti, että liikunnan palveluja tarjoavat sekä yritykset että liikuntaseurat, eikä niiden välille voi vetää tarkkaa rajaa – ei ainakaan silloin, kun tutkitaan liikunnan rahavirtoja. Periaatteessa kilpaurheilu kuuluu seuratoiminnan piiriin, mutta osa huippu-urheilun joukkueista, etenkin jääkiekon SM-liigan joukkueet, ovat yhtiöittäneet toimintansa. Lisäksi seurat saattavat tarjota samoja palveluja kuin yritykset, kuten mahdollisuutta urheiluhallin tai kuntosalin käyttöön ja ohjattuja liikuntaryhmiä. Sen vuoksi liikunnan palvelujen käytön määrää ei voi päätellä seuraamalla vain yhden tahon, kuten yritysten tai seurojen toimintaa: osa pääsylipuista ja kausikorteista maksetaan yrityksille, osa seuroille – tämä pätee sekä urheilukilpailuihin että ohjattuun liikuntaan, mahdollisesti myös erilaisiin salivuoroihin. Kuten edellisessä luvussa tuli esiin, myös kunnat keräävät osansa näistä tuloista.

Rahavirtojen tarkastelua vaikeuttaa myös se, että käytettävissä olevan tiedon määrä vaihtelee: yritykset ovat velvollisia toimittamaan tilinpäätöksensä patentti- ja rekisterihallitukseen, ja niistä on olemassa tilastot toimialoittain. Yhdistyksillä tätä velvollisuutta ei – tois-taiseksi – ole. Sen vuoksi liikunnan palvelujen kulutuksesta tulee näkyviin yritysten osuus, mutta seurojen tuottamien palvelujen arvo jää piiloon. Taulukkoon 11 on koottu seurojen ja yritysten taloutta kuvaavat keskeiset lähteet.

Taulukko 11. Liikuntaseurojen ja liikunnan palveluja tarjoavien yritysten taloudellista toimintaa kuvaavat tilastot ja muut lähteet.

Julkaisija, ylläpitäjä	Tietolähde tai rekisteri	Keskeinen sisältö	Tiedon kohde
Patentti- ja rekisterihallitus	Yritysrekisteri	Tilinpäätöstiedot	Yritykset
Tilastokeskus	Yritystilastot toimialoittain	Yritysten määrä, liikevaihto, henkilöstön määrä, palkkasumma. Yhdistysten osalta henkilöstön määrä ja palkkasumma	Yritykset ja yhdistykset, jotka ovat toimineet tarkasteluvuonna työnantajina vähintään 6 kk
	Kuntien käyttötalous	Kuntien järjestöille jakamat avustukset	Kuntien liikuntatoimet, urheiluseurat
	Teollisuustilastot	Teollisuustuotannon arvo	Urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden tuotanto
Opetusministeriö	Liikuntatoimi tilastojen valossa	OPM:n avustukset urheilujärjestöille	Urheilun valtakunnalliset ja alueelliset järjestöt
	OPM:n web-sivut	OPM:n jakamat avustukset, kuten järjestöille jaettavat avustukset, valtion urheilija-apurahat ja erilaiset valmennustuet	Järjestöt, seurat, huippu-urheilijat
Olympiakomitea	Toimintakertomus	Valtion urheilija-apurahat, erilaiset valmennustuet	Lajiliittojen huippu-urheilu, huippu-urheilijat

3.1 Urheiluseurat ja urheilujärjestöt

Seurojen ja urheilujärjestöjen tehtävät vaihtelevat huomattavasti: Lajiliitot palvelevat jäsenjärjestöjään. Lisäksi ne järjestävät kansallisia ja kansainvälisiä kilpailuja ja sarjoja. Muilla valtakunnallisilla järjestöillä, kuten Suomen Liikunta ja Urheilu ry:llä (SLU), on useita rooleja, kuten urheilun edunvalvonta sekä koulutus- ja konsultointipalvelut jäsenjärjestöille. Lisäksi SLU ja urheilun toimialajärjestöt, Nuori Suomi ry, Kunto ry ja Olympiakomitea, arvioivat omista näkökulmistaan lajiliittojen toimintaa, kun opetusministeriö päättää niiden valtionavusta. Seurojen tehtävä on varsinainen liikunnan ja urheilun järjestäminen. Joukkuepeleissä huippuseurat rekrytoivat merkittävän osan pelaajistaan kasvattajaseuroilta, jotka eivät itse osallistu ylimpiin sarjoihin. Vastineeksi ne maksavat kasvattajaseuroille kasvattajakorvauksia.

Järjestökentän sisäisistä rahavirroista on vain vähän systemaattista tietoa. Seuraavaan taulukkoon on koottu liikunnan ja urheilun järjestösektorin keskeinen rahaliikenne sekä sitä koskevat julkiset lähteet. Kuten taulukosta näkyy, tarjolla on tietoa siitä, miten rahaa kulkee liikuntasektorin sisäpuolelle ja sieltä ulos, mutta toimialajärjestöjen, lajiliittojen ja seurojen keskinäisistä rahavirroista ei vastaavia tilastoja löydy. Ainoa poikkeus on Olympiakomitean lajiliitoille jakama tuki, joka löytyy Olympiakomitean vuosikertomuksesta.

Taulukko 12. Urheilun järjestökenttä, keskeiset rahavirrat, katsaus käytettävissä olevaan tietoon.

Osapuolet	Palvelujen ja palkkioiden luonne	Tietolähde
Valtio → lajiliitot; muut alueelliset ja valtakunnalliset järjestöt	Valtion tuki	Liikuntatoimi tilastojen valossa
Kunnat → seurat	Kuntien avustukset seuroille	Kuntien käyttötaloustilastot
Lajiliitot → SLU	Maksut koulutuksesta, konsultoinnista, jäsenmaksut	-
Yritykset → järjestöt ja urheilijat	Sponsorointi	Mainostajien liiton sponsoribarometri (suuntaa antava)
Olympiakomitea → lajiliitot	Olympiakomitean tuki lajiliitoille	Olympiakomitean vuosikertomus
Seurat → lajiliitot	Maksut koulutuksesta, konsultoinnista, jäsenmaksut	-
Huippuseurat → kasvattajaseurat	Kasvattajakorvaukset	-
Urheilijat → lajiliitot	Pelaajien lisenssimaksut	-
Urheiluseurat → urheilijat	Pelaajien palkat ja palkkiot	Pelaajayhdistysten palkkakyselyt (jäähkiekon ja jalkapallon ylimmät tasot)
Urheilujärjestöt → työntekijät ja urheilijat	Palkat ja palkkiot	Tilastokeskus (työnantajiksi kirjattujen seurojen ja järjestöjen osalta)

Taulukkoon 13 on koottu tiivistelmä liikunnan valtakunnallisten ja alueellisten järjestöjen toiminnasta ja taloudesta. Mukaan on otettu ne valtakunnalliset ja alueelliset järjestöt, joiden toimintaa opetusministeriö tukee, ja jotka sen vuoksi on listattu tilastojulkaisuun Liikuntatoimi tilastojen valossa 2005. Ulkopuolelle voi jäädä pieniä lajiliittoja tai erityisliikunnan järjestöjä, jotka eivät kuulu tuen piiriin.

Taulukko 13. Urheilun ja liikunnan valtakunnalliset ja alueelliset järjestöt: keskeiset tehtävät ja valtion-apukelpoiset menot ja valtionavun määrä 2005.

Organi- saatio	Kuvaus	Esimerkkijärjestöjä	OPM:n tukemien järjestöjen määrä	Koko- nais- menot 2005 M€	Valtion- apu 2005 M€
Urheilun lajiliitot	Urheilulajin kansalliset keskusjärjestöt, vastaavat SM-kisoista, koordinoivat lajinsa huippu-urheilu valmennusta	Palloliitto, Hiihtoliitto	72	64,4	14,2
Erityisryh- mien liikuntajär- jestöt	Erityisryhmä = ihmisryhmä, jolla on vamma tai pitkäaikaissairaus, jonka vaatimukset on otettava urheilussa huomioon. Valtakunnallinen järjestö koordinoi yleensä useita urheilulajeja. Muuten tehtävät, kuten lajiliitoilla.	Elinsiirtoväen liikuntaliitto, Suomen Invalidien Urheiluliitto ry	14	2,8	1,4
Koululais- ja opis- kelijajär- jestöt	Tukevat koululaisten, opiskelijoiden sekä opettajien ja muun henkilöstön liikuntaharrastusta. Vastaavat kansallisista mestaruuskilpailuista ja kansainvälisestä toiminnasta	Kouluiliikuntaliitto ry, Opiskelijoiden liikuntaliitto ry	4	1,3	0,5
Varsinaiset urheilujär- jestöt	Kuntourheilun ja nuorisoliikunnan keskusjärjestöjä. Kahden järjestön (TUL, CIF) tausta "vanhassa" keskusjärjestöjen järjestelmässä	Suomen Työväen Urhei- luliitto TUL ry, Finlands Svenska Idrott rf (CIF), Suomen Latu ry	3	4,6	2,7
Liikunnan palvelujär- jestöt	Kilpaurheilun, kuntoliikunnan ja nuorisoliikunnan järjestöjä. Osallistuvat valtionapujen jakoprosessiin arvioimalla lajiliittojen toimintaa	Suomen Liikunta ja Urheilu ry, Nuori Suomi ry, Suomen Kuntoli- kuntaliitto ry, Suomen Olympiako- mitea ry	5	11,2	6,9
Alueelliset liikuntajär- jestöt	Alueellisia järjestöjä. Toimivat itsenäisinä yhdistyksinä. Tukevat alueensa seurojen toimintaa	Etelä-Karjalan Liikunta ja Urheilu ry, Etelä-Savon Liikunta ja urheilu ry	15	8,6	2,8
Muut liikuntajär- jestöt	Ammatillisia järjestöjä, harrastusjärjestöjä	Reserviläisurheiluliitto, Suomen urheilupaikko- jen hoitajat ry, Suomen metsästäjä- liitto ry	17	3,0	0,7
Yhteensä			130	91,8	29,2

Lähde: Liikuntatoimi tilastojen valossa 2005

Lajiliittojen taloudesta on jonkin verran tutkimustietoa – tosin 1990-luvun lopulta. Kosken ja Heikkalan (1998) mukaan lajiliittojen kaksi keskeisintä rahoituslähdetä olivat valtion-avut (n. 36 prosenttia) ja oma varainhankinta (n. 34 prosenttia), jotka kattoivat keskimäärin noin 70 prosenttia tuloista. Keskiarvot antavat kuitenkin hieman harhaanjohtavan kuvan, sillä lukujen vaihteluväli oli suuri: valtionavun osuus vaihteli 12,5 prosentista 73,5 prosenttiin ja varainhankinnan osuus 5,6 prosentista 57,9 prosenttiin. Yksittäisillä lajiliitoilla myös kilpailutulosten ja muiden avustusten osuus saattoi nousta 50 prosenttiin, vaikka keskimäärin niiden osuus oli alle 10 prosentin. (Koski & Heikkala 1998.)

Varsinaisten urheiluseurojen osalta taloutta koskevat tiedot ovat vieläkin epävarmempia. Ensimmäinen haaste on toimivien urheiluseurojen määrän luotettava arviointi. Suomen Liikunta ja Urheilu (SLU) teki vuonna 2005 selvityksen suomalaisten urheiluseurojen määrästä. Tiedot kerättiin kahdesta lähteestä: tutkimalla eri hakusanoin yhdistysrekisteriin kirjatut yhdistykset sekä kunnille tehdyn kyselyn avulla. Selvityksen mukaan yhdistysrekisterissä oli noin 18 tuhatta yhdistystä, jotka voitiin luokitella urheiluseuroiksi. Niistä kuitenkin noin puolet oli passiivisia, sillä kyselyyn vastanneet 375 kuntaa (89 prosenttia tuolloisesta kuntamäärästä) ilmoittivat, että heidän alueellaan toimi paljon vähemmän, eli yhteensä noin 8 000 urheiluseuraa. Näistä hieman yli 6 000 käytti kunnan liikuntapaikkoja ja suoraa avustusta sai kunnilta noin 5 500 seuraa. (”Suomessa jo 9 000 liikunta- ja urheiluseuraa.” Liikunnan ja urheilun maailma 13/2005.)

Taulukko 14. Urheiluseurojen määrä vuonna 2005.

	Seurojen määrä
Yhdistysrekisterin liikunta- ja urheiluseurat	18 226
Kunnallisen liikuntatoimen ilmoittama seurojen määrä	8 386
Kunnallisia liikuntapaikkoja käyttävät seurat	6 164
Kunnilta suoraa taloudellista avustusta saavat seurat	5 527

Lähde: Suomessa jo 9 000 liikunta- ja urheiluseuraa. SLU. Liikunnan ja urheilun maailma 13/2005.

Edellä esitettyjen lukujen perusteella Suomessa oli vuonna 2005 noin 1–2 aktiivista seuraa jokaista tuhatta asukasta kohden. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista arvioida, onko se paljon vai vähän. Kansallisen liikuntatutkimuksen mukaan vuosina 2005/06 noin 650 000 aikuista oli jollain tavoin mukana urheiluseurojen toiminnassa. Lisäksi liikuntaseurojen toimintaan osallistui noin 417 000 lasta ja nuorta (3–18v.). Kaiken kaikkiaan suomalaisista siis noin viidennes osallistui liikuntaseurojen toimintaan.

Taulukko 15. Tietoja urheiluseuroissa toimivien aikuisten määrästä 2005–06.

Harrastuksen luonne	%	Lukumäärä
Harrastaa vain liikuntaa seurassa	42 %	273 000
Tekee vain vapaaehtoistyötä seurassa	33 %	214 000
Harrastaa liikuntaa ja tekee myös vapaaehtoistyötä seurassa	25 %	167 000
Yhteensä	100 %	654 000

Lähde: Kansallinen liikuntatutkimus 2005–06. Vapaaehtoistyö.

Urheiluseurojen talouden volyyymistä ei ole olemassa tilastoja. Asiaa voi kuitenkin arvioida varovaisesti yhdistelemällä tilastoista ja tutkimuskirjallisuudesta saatavia tietoja. Tilastokeskuksen kuntataloutta käsittelevien tilastojen perusteella tiedetään, että kuntien liikuntatoimet jakoivat vuonna 2005 järjestöille avustuksia noin 39 miljoonan euron edestä. Lisäksi tutkimuskirjallisuudessa on arvioita siitä, miten suuren osan kuntien avustuksen ovat katta-neet seurojen hankkiman rahoituksen kokonaismäärästä.

Kosken ja Heinilän mukaan kuntien osuus seurojen tulorahoituksesta oli vuonna 1986 noin 11 prosenttia (Koski & Heinilä 1988, 67–69). Puronahon ja Matilaisen vuotta 1993 koskevan selvityksen mukaan kuntien avustukset kattoivat seurojen tuloista 7 prosenttia (Puronaho & Matilainen 1994, 19). Kosken vuonna 2000 julkaiseman seurantaraportin mukaan vuonna 1995 avustusten osuus oli noin 10 prosenttia kokonaisrahoituksesta (Koski 2000, 68). Kaikissa kyselyissä vastaajia pyydettiin ilmoittamaan toteutuneet menot, ei bud-jetin mukaisia lukuja. Näiden tutkimusten pohjalta arvioiden kuntien rahoitusosuus olisi siis noin kymmenesosa seurojen kokonaistuloista. Nykyhetken siirrettynä se tarkoittaisi, että seurojen toiminnan kokonaisrahoitus olisi $10 \times 39 \text{ M€}$, eli noin 390 miljoonaa euroa, pyöristettynä noin 400 miljoonaa euroa.

Edellä esitetyn laskelman tekee epätarkaksi se, että kuntien rahoitusosuuden pienuudes-ta johtuen laskennassa käytettävä kerroin on suuri. Sen vuoksi pieni virhe laskelman alussa johtaa suureen virheeseen sen lopussa. Laskelmassa oletettiin, että kuntien avustusten osuus seurojen varainhankinnasta on 10 prosenttia, ja sen vuoksi laskelmassa käytettävä kerroin oli 10. Jos kuntien rahoitusosuus onkin 7 prosenttia, kuten Puronaho ja Matilainen arvioivat, niin kerroin onkin 14,3. Kolmen prosenttiyksikön ero kuntien rahoitusosuutta koskevassa arviossa kasvattaa siis laskelman lopputulosta yli 40 prosenttia. Rahassa laskien tämä tar-koittaa sitä, että seurojen kokonaistulot olisivat 400 miljoonan sijasta noin 560 miljoonaa euroa. Tämä epävarmuus huomioiden voi siis arvioida, että vuonna 2005 seurat keräsivät toimintaansa varten rahaa noin 400–560 miljoonaa euroa.

Laskelmaan sisältyy myös toinen virhetekijä: kunnat avustavat vain noin kahta kolman-nesta kaikista alueellaan toimivista seuroista. Ulkopuolelle jäävän kolmanneksen taloudesta ei ole tietoa. Tässä työssä oletetaan, että kyseisten seurojen toiminta on sen verran pieni-muotoista, että niiden talous ei olennaisesti vaikuta yllä esitetyn laskelman tulokseen.¹ Las-kelman tulos voisi luonnollisesti heittää myös alaspäin, mutta seuraavassa esitetään muita laskutapoja, jotka tuottavat pienempiä tuloksia.

Edellä esitellyn yritystilaston mukaan urheilun alalla toimivat aatteelliset yhdistykset maksoivat vuonna 2005 palkkoja yhteensä noin 72 miljoonaa euroa. Saman tilaston mu-kaan urheilutoiminnan alalla toimivilla yrityksillä palkkojen osuus liikevaihdosta oli vuonna 2005 noin 20 prosenttia. Jos oletetaan, että yhdistyksillä palkkojen osuus oli suurin piirtein sama, voidaan arvioida, että liikunnan järjestöjen toimintamenot olisivat vuonna 2005 olleet $72 \text{ M€} / 0,20$, eli noin 360 miljoonaa euroa. On muistettava, että tässä laskelmassa olivat mukana myös valtakunnallisen ja alueellisen tason järjestöt, joiden toiminnan volyyymi on noin 90–100 miljoonaa euroa². Seurojen osuudeksi jää siis noin 260 miljoonaa euroa. Tästä luvusta puuttuvat ne seurat, joilla ei tarkasteluvuonna ollut palkattua työvoimaa vähintään puolen henkilötyövuoden verran. Nämäkin seurat käyttivät rahaa vaikka todennäköisesti vähemmän. Todellinen luku on siis edellä esitettyä suurempi, mutta laskelman tulosta voi pitää minimiarviona.

¹Jos oletetaan, että tähän ryhmään kuuluvien seurojen budjetti olisi keskimäärin noin 5 000 euroa, se korottaisi laskel-man tulosta noin 15 miljoonalla eurolla.

²Kuten edellä tuli esiin, valtakunnallisten ja alueellisten järjestöjen valtionapukelpoisten menojen määrä oli vuonna 2005 noin 92 miljoonaa euroa. Sen päälle voi luonnollisesti tulla sellaista liiketoimintaa, joka ei näy valtionapuhakemuk-sissa. Sen vuoksi yllä on esitetty arvio 90–100 M€, ja laskelmassa käytetty arvio 100 M€.

Näiden kahden – epätarkan – laskelman avulla voi kuitenkin tehdä varovaisen arvion urheiluseurojen toiminnan kokonaisvolyymistä: se lienee vähintään 220 miljoonan euron tasolla ja enimmillään noin 400–560 miljoonan euron tasolla. Koska minimiarvio perustuu vain murto-osaan olemassa olevista seuroista, oikea luku on todennäköisesti lähempänä ylempää kuin alemmaa arviota.

Tulosta voi myös verrata vuoden 1995 tilanteeseen. Kosken vuotta 1995 käsittelevän tutkimuksen mukaan seurat hankkivat tuolloin rahaa keskimäärin 185 000 markkaa. Urheiluseurojen tulot olivat siis yhteensä noin 1,1 miljardia markkaa. Todellinen luku lienee suurempi, sillä tässä laskelmassa ovat mukana vain valtakunnallisiin keskusjärjestöihin kuuluvat seurat (n. 6 000). Euroiksi muutettuna ja kuluttajahintaindeksin kehitys (1995=100) huomioiden edellä esitetty summa on vuoden 2005 rahassa noin 220 miljoonaa euroa. Tämä summa osuu melko lähelle edellä esitettyä seurojen talouden minimiarviota.

Taulukoon 16 on koottu kolmen edellä esitetyn laskelman tulokset seurojen toiminnan volyyymistä vuonna 2005.

Taulukko 16. Arvioita seurojen talouden volyyymistä vuonna 2005.

Laskentaperuste	Arvioitu tulojen/menojen kokonaismäärä
Arvio tuloista: Lähteenä kuntien avustukset järjestöille 2005 kerrottuna kuntien rahoitusosuudesta johdetulla kertoimella. Kuntien rahoitusosuus: Koski 2000	400–560 M€
Arvio menoista: Lähteenä urheilun järjestöjen palkkamenot, kerrottuna liikunnan alan yritysten palkkamenoista johdetulla kertoimella. Tuloksesta vähennetty valtakunnallisten järjestöjen osuus	260 M€
Arvio seurojen kokonaistuloista vuonna 1995 (vuoden 2005 hintatason mukaisina)	220 M€

Yhteenvetona voi siis sanoa, että vuonna 2005 Suomessa oli noin 8 000 toimivaa urheiluseuraa. Niiden toimintaan osallistui tavalla tai toisella noin 650 000 aikuista ja noin 417 000 lasta ja nuorta. Seurat keräsivät toimintaansa varten ilmeisesti noin 400–560 miljoonaa euroa – arvio on tosin epätarkka. Kosken (2000) tutkimuksen mukaan seurojen tuloista 45 prosenttia perustui omaan varainhankintaan, eli keräysten ja tempausten tuottoihin, talkootyöllä hankittuihin tuloihin, liiketoiminnan tuottoihin sekä mainosten myynnistä tulleisiin tuloihin. Kuntien osuus rahoituksesta oli 90-luvulla tehtyjen tutkimusten perusteella noin 7–11 prosenttia.

3.2 Yksityiset liikunnan palvelujen tarjoajat

Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuonna 2005 Suomessa oli 2 844 luonnollista tai oikeudellista henkilöä, jotka järjestivät urheiluun liittyvää toimintaa, ja jotka oli rekisteröity työnantajiksi. Kun joukosta lasketaan pois erilaiset yhdistykset, luonnolliset henkilöt, kuolinpesät ja säätiöt, jää varsinaisten yritysten määräksi 1 348. Näistä suurimman ryhmän muodostivat osakeyhtiöt, joita oli 1 115. Tässä tilastossa ovat mukana erilaisia liikunnan palveluja tarjoavat yritykset, mutta eivät ne yritykset, jotka valmistavat urheiluvälineitä tai harjoittavat urheilutarvikkeiden tukku- tai vähittäiskauppaa. Niiden toimintaa tarkastellaan alaluvussa 3.4. Luvuista puuttuvat myös urheiluvälineiden vuokrausta harjoittavat yritykset.

Taulukko 17. Urheiluun ja liikuntaan liittyviä palveluja tarjoavat, työnantajiksi rekisteröidyt luonnolliset henkilöt, yritykset, säätiöt ja yhdistykset vuonna 2005.

Rekisteröidyt työnantajat	Lukumäärä
Luonnolliset henkilöt ja kuolinpesät	631
Yritykset	1 348
Säätiöt	14
Aatteelliset ja taloudelliset yhdistykset	851
Yhteensä	2 844

Lähde: Yritykset oikeudellisen muodon mukaan vuonna 2005. Tilastokeskus.

Nämä luvut eivät ole aivan tarkkoja, sillä osa liikunnan alalla vaikuttavista yrityksistä ilmoittaa toimialakseen jonkin muun kuin urheilun. Esimerkiksi eräät suuret jäähalliyhtiöt on kirjattu luokkaan ”kokouspalvelut”, eivätkä ne siis sisälly tähän taulukkoon. Taulukot antavat kuitenkin tietoa niistä toimijoista, joiden toiminta on siksi laajaa, että ne ovat palkanneet työvoimaa.¹ Kuntien omistamat yritykset ovat tässä tilastossa mukana, jos ne on merkitty yritysrekisteriin. Taulukossa mainittujen yritysten lisäksi Suomessa oli vuonna 2005 59 urheilu- ja liikuntavälineiden vuokraukseen keskittyntä yritystä sekä hieman alle tuhat yritystä, joiden toimialana oli teiden, katujen, lentokenttien ja urheilualueiden rakentaminen. Jälkimmäisen ryhmän yrityksiä ei ole otettu tähän selvitykseen mukaan, koska niiden joukosta ei voi poimia nimenomaan urheilualueiden rakentamiseen keskittyneitä yrityksiä.

Liikuntapalveluja tarjoavista yrityksistä osa palvelee toimialansa toisia yrityksiä: niiden tarjoamia palveluja ovat esimerkiksi latukoneurakointi tai urheilun PR-toiminta. Osa puolestaan myy palvelujaan sekä seuroille, yksityissektorille että yksityisille kuluttajille. Tähän ryhmään kuuluvat todennäköisesti monet urheiluhallit. Lisäksi on joitain yrityksiä, kuten jäähallit ja stadionit, joiden asiakkaina ovat hyvin todennäköisesti lähinnä seurat ja yritykset. Yritystilastojen perusteella ei siis voi arvioida suoraan kuluttajille myytävien palvelujen arvoa. Talouden volyymin arviointia vaikeuttaa myös se, että stadioneilla ja jäähalleissa järjestetään urheilukilpailujen lisäksi konsertteja ja muita tapahtumia. Sen vuoksi näiden yritysten liikevaihtoon sisältyy muutakin kuin urheilun piiriin kuuluvaa taloudellista toimintaa.

Taulukkoihin 18 ja 19 on koottu tietoja liikunnan alalla toimivien luonnollisten ja oikeudellisten henkilöiden määrästä, työvoimasta, palkoista ja liikevaihdosta. Sarakkeen ”henkilöstö” luvut kertovat henkilötyövuosien määrän, eivät tosiasiallisesti palkattujen ihmisten määriä.

¹ Tilastokeskus poimii tähän taulukkoon ne yritykset, yhdistykset ja luonnolliset henkilöt, jotka ovat palkanneet työvoimaa vähintään puoleksi vuodeksi.

Taulukko 18. Liikunnan alan työnantajat vuonna 2005, toimiala "urheilukentät, uimahallit ja stadionit".

Yhtiömuoto	Lukumäärä	Henkilöstö	Palkat	Liikevaihto
Luonnollinen henkilö	75	57	254	4 302
Avoin yhtiö	21	22	184	2 528
Kommandiittiyhtiö	39	54	683	4 454
Osakeyhtiö	498	2 529	61 328	215 850
Säätiö, rahasto	7	88
Aatteellinen yhdistys	22	74	1 926	-
Taloudellinen yhdistys	1	4
Yhteensä	663	2 829	67 052	227 314

Lähde: Yritykset oikeudellisen muodon mukaan vuonna 2005. Tilastokeskus.
 ("-" = ei yhtään havaintoa; ... = salassapitosäännön alainen asia)

Taulukko 19. Liikunnan alan työnantajat vuonna 2005, toimiala "urheilutoiminta".

Yhtiömuoto	Lukumäärä	Henkilöstö	Palkat	Liikevaihto
Luonnollinen henkilö	553	332	1 805	23 311
Kuolinpesä, perikunta	3	1	3	92
Verotusyhtymä	13	5	58	281
Avoin yhtiö	44	25	127	2 254
Kommandiittiyhtiö	114	104	1 188	9 264
Osakeyhtiö	617	1 937	38 325	182 973
Osuuskunta	2	-
Säätiö, rahasto	7	65
Aatteellinen yhdistys	816	2 655	71 824	-
Taloudellinen yhdistys	12	137
Yhteensä	2 181	5 260	119 000	223 630

Lähde: Yritykset oikeudellisen muodon mukaan vuonna 2005. Tilastokeskus.
 ("-" = ei yhtään havaintoa; ... = salassapitosäännön alainen asia)

Kuten edellä todettiin, edellisissä tilastoissa mainittujen lisäksi Suomessa toimi 59 urheiluja liikuntavälineiden vuokraukseen keskittynyttä yritystä. Niiden liikevaihto oli yhteensä 11 miljoonaa euroa, ne työllistivät yhteensä 121 henkilöä, ja niiden palkkasumma oli yhteensä noin 2 miljoonaa euroa.

Liikunnan alan yritysten liikevaihto oli siis yhteensä noin 450 miljoonaa euroa. Lukuun eivät sisälly järjestöt, joiden ei vuonna 2005 tarvinnut toimittaa tilinpäätöstään yhdistysrekisterille. Kuten edellä todettiin, osa taulukkoon listatuista yrityksistä palvelee kuluttajia, osa toisia yrittäjiä. Kuluttajia palvelevat esimerkiksi kuntosalit. Vuotta 2003 tarkastelleen kuntosalibarometrin mukaan kuntosaleja oli tuolloin 530.¹ Niiden liikevaihto oli tuolloin yhteensä noin 72 miljoonaa euroa. (Kuntosalibarometri 2003). Muita keskeisiä palvelujen tarjoajia ovat erilaiset golf-yhteisöt ja hiihtokeskukset. Hiihtokeskusten hissilipunmyyn-

¹ Kaupallisia kuntosaleja oli 330, kunnallisia 170 ja kylpylöitä ja vastaavia 30. Kuntosalibarometri 2003.

nin arvo oli kaudella 2004–2005 noin 45 miljoonaa euroa (SHKY, Tunnusluvut 2007). Sen on kuitenkin vain pieni osa matkailun kokonaisbudjetista. Taloustutkimuksen tekemän selvityksen mukaan lasketteluun liittyvän matkailun kokonaiskertymä oli talvikaudella 2005/2006 noin 550 miljoonaa euroa¹. Erityyppisten golf-yhteisöjen, eli kenttien ja seurojen, tulot olivat vuonna 2005 yhteensä noin 77 miljoonaa euroa. (Tiainen 2006).

Myös raviradat pyörittävät suurta liikevaihtoa. Valtaosa raviratojen tuotoista, eli noin 87 prosenttia, tulee vedonlyönnistä. Kuten tuonnempana tulee esiin, toto toi raviradoille vuonna 2005 rahaa yhteensä noin 21 miljoonaa euroa, joten raviratojen kokonaisliikevaihto lienee noin 24–25 miljoonan euron tasolla. Lisäksi raviratojen yhteydessä toimivien ravintoloiden liikevaihto lienee 3–4 miljoonan euron luokkaa.²

3.3 Jalkapallon ja jääkiekon mestaruussarjojen talous

Seuraavassa tarkastellaan keskeisten mestaruussarjojen, etenkin jääkiekon SM-liigan ja jalkapallon Veikkausliigan taloutta. Niihin keskitytään, koska lähes kaikki jääkiekon SM-liigan seurat ja muutamat jalkapallon Veikkausliigan seurat ovat yhtiöittäneet edustusjoukkueensa toiminnan, mikä mahdollistaa joukkueiden talouden tarkastelun. Lisäksi pelaajajyhdistysten palkkakyselyjen ansiosta käytettävissä on tietoa pelaajien palkoista. Seuraavassa keskitytään miesten mestaruussarjojen talouteen. Naisten sarjat toimivat pienemmällä volyymillä, eli niissä käy vähemmän katsojia, ja todennäköisesti pelaajien palkkiotkin ovat olennaisesti pienempiä. Niistä ei myöskään ole samalla tavalla taloustietoa käytettävissä, koska niissä pelaajien joukkueiden toimintaa ei ole yhtiötetty.

Jotta jääkiekon ja jalkapallon harrastusta voisi suhteuttaa muihin lajeihin, on seuraavaan taulukkoon koottu tietoa myös salibandyn, pesäpallon, koripallon ja lentopallon harrastamisesta. Lajivalinnan kriteerinä on rekisteröityjen pelaajien määrä, joka näillä kaikilla lajeilla on vähintään kymmenen tuhatta. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät muun muassa kaukalopallo, jääpallo, käsipallo ja ringette, joiden harrastajamäärät ovat pienempiä, vaikka ne yksittäisillä paikkakunnilla voivat olla hyvin suosittuja.

Taulukko 20. Tietoja jääkiekon, jalkapallon, pesäpallon, salibandyn, koripallon ja lentopallon harrastajamääristä.

Laji	Lisensioidut pelaajat	Harrastajamäärät	Seuroissa harrastavat
Jalkapallo	110 450	390 000	172 500
Jääkiekko	60 160	195 000	80 500
Salibandy	37 601	354 000	77 000
Koripallo	15 602	63 500	26 000
Lentopallo	12 977	130 000	42 500
Pesäpallo	12 369	54 000	18 000

Lähteet: Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006, aikuisliikunta, Kihu – Huippu-urheilun faktapankki.

¹ Taloustutkimus, Suomi Tänään II/Hiihtokeskustutkimus 1996–2006. Siteerattu lähteestä Suomen hiihtokeskusyhdistys, tunnusluvut 2006.

² Osuus on laskettu seitsemän raviradan (Kouvola, Espoo (Vermo), Turku, Tampere, Oulu, Mikkeli, Lahti) tilinpäätöstietojen pohjalta. Näiden raviratojen yhteydessä toimivien ravintoloiden liikevaihto oli yhteensä noin 2 miljoonaa euroa.

Kuten taulukosta 20 näkyy, eniten rekisteröityjä pelaajia on jääkiekolla ja jalkapallolla. Jos tarkastellaan kaikkia harrastajia, salibandy nousee ohi jääkiekon toiseksi lähes jalkapallon tasolle. Seuraavan ryhmän muodostavat koripallo, lentopallo ja pesäpallo, joilla on suurin piirtein saman verran rekisteröityjä pelaajia. Lentopallossa urheiluseurojen ulkopuolella harrastavien määrät ovat kuitenkin selvästi suurempia kuin kahdessa muussa lajissa.

Jos lajeja verrataan niiden tavoittamien katsojien mukaan, seuratuimpia lajeja ovat jääkiekko, jalkapallo ja pesäpallo. Pesäpalloa seuraavien määrä on tosin laskussa, ja salibandy lähestyy sen lukuja. Vuonna 1994 noin 200 000 aikuista (19–65 v.) ilmoitti seuraavansa pesäpalloa paikan päällä vähintään kerran vuodessa, salibandyllä seuraajia oli 26 000. Vuonna 2005/06 kerättyjen tietojen mukaan pesäpalloa seuraavien määrä oli 165 000 ja salibandyn 125 000.¹

Taulukossa 21 eritellään kolmen lajin, jääkiekon, jalkapallon ja pesäpallon miesten mestaruussarjajoukkueiden alueellista jakautumista. Jokaisen maakunnan yhteyteen on sulkeisiin ilmoitettu jääkiekon, jalkapallon ja pesäpallon miesten mestaruussarjajoukkueiden määrä. Maakunnat on taulukoitu ristiin käyttämällä kahta muuttujaa: maakunnan bruttokansantuotetta ja väestötiheyttä. Edellisellä kriteerillä pyritään erottamaan talouden absoluuttista volyyymia, jälkimmäisellä kaupungistumisen (tai taajamien) astetta. Kuten taulukosta näkyy, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta maakunnat sijoittuvat taulukon kahteen vastakkaiseen nurkkaan: kahdeksan maakuntaa kuuluu harvaan asutuimpien tai bruttokansantuotteeltaan pienimpien joukkoon siten, että toinenkaan muuttuja ei ylitä maakuntien ”keskisarjaa”. Bruttokansantuotteeltaan suurimpiin tai tiheimmin asuttuihin kuuluu saman periaatteen mukaan laskien 9 maakuntaa.

Taulukossa esitetään sulkeiden sisällä ensin jääkiekko, sitten jalkapallo ja viimeisenä pesäpallo.

Taulukko 21. Jääkiekon, jalkapallon ja pesäpallon ylimmän sarjatason sijoittuminen maakuntiin vuonna 2005, erottelu asukastiheyden ja bruttokansantuotteen mukaan (jääkiekko*/ jalkapallo/ pesäpallo).

	BKT, 7 pienintä maakuntaa	BKT, 6 ”keskisarjan” maakuntaa	BKT, 7 suurinta maakuntaa	Yhteensä
Asukastiheys, 7 harvaan-asutuinta maakuntaa	Keski-Pohjanmaa (0/1/1) Kainuu (0/0/1) Etelä-Savo (0/0/0) Pohjois-Karjala (0/0/1)	Etelä-Pohjanmaa (0/0/4), Lappi (0/2/0)	Pohjois-Pohjanmaa (1/0/1)	(1/3/8)
Asukastiheys, 6 ”keskisarjan” maakuntaa	Ahvenanmaa (0/1/0) Etelä-Karjala (1/0/1)	Pohjanmaa (0/0/0)	Keski-Suomi (1/0/0) Pohjois-Savo (0/1/1) Satakunta (2/0/0)	(5/2/2)
Asukastiheys, 7 tiheimmin asuttua maakuntaa	Itä-Uusimaa (0/0/0)	Kanta-Häme (1/0/0) Päijät-Häme (1/1/0) Kymenlaakso (0/2/1)	Pirkanmaa (2/2/0) Varsinais-Suomi (1/2/0) Uusimaa (3/2/1)	(8/9/2)
Yhteensä	(1/2/4)	(2/4/5)	(10/7/3)	(13/14/12)

* Jääkiekon SM-liigan osalta on ilmoitettu kauden 2004–2005 joukkueet.

Lähteet: Jalkapallokirja 06, Jääkiekkokirja 2005–06, Pesäpallokirja 2006.

¹ Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006, vapaaehtoistyö, s. 27.

Taulukossa esitetty lajien alueellinen jakauma vastanee lukijan ennakko-odotuksia: jääkiekon ja jalkapallon ylimmän tason sarjajoukkueet sijaitsevat harvoin bruttokansantuotteeltaan pienissä tai harvaan asutuissa maakunnissa. Tämä pätee etenkin jääkiekkoon, jonka ainoat pienten tai harvaan asuttujen maakuntien liigajoukkueet sijaitsevat Lappeenrannassa ja Oulussa, jotka nekin ovat merkittäviä kaupunkiseutuja. Pesäpallon mestaruussarjajoukkueet puolestaan sijaitsevat valtaosin harvaan asutuimmissa maakunnissa.

Jalkapallon ja jääkiekon välillä on yksi kiinnostava, tosin pieni ero. Kummankin lajin liigajoukkueet ovat keskittyneet taajamiin, mutta jääkiekkoa harrastetaan hieman enemmän niissä maakunnissa, joissa bruttokansantuote on suurin. Asiaa valaisee lisää seuraava taulukko, johon on koottu tunnuslukuja jääkiekon ja jalkapallon liigajoukkueista ja niiden väestöllisestä ja taloudellisesta perustasta. Taulukossa joukkueiden asukas pohjaa tarkastellaan kaupunkiseuduittain, koska liigajoukkueiden kannatusalueet ylittävät todennäköisesti kaupunkien ja kuntien rajat, mutta eivät välttämättä kata koko maakunnan aluetta. Näin laskien jääkiekkjoukkueiden asukas pohja oli keskimäärin noin 150 000 kun taas jalkapallojoukkueilla sama luku oli kolmanneksen pienempi eli noin 100 000.¹

Taulukko 22. Jääkiekon SM-liigan ja jalkapallon veikkausliigan talouden vertailua.

	Jääkiekko	Jalkapallo
Mestaruussarjan joukkueiden määrä	13 joukkuetta	14 joukkuetta
Mestaruussarjajoukkueen kaupunkiseudun asukas pohja /joukkue, keskiarvo	147 945 as.	102 175 as.
Mestaruussarjajoukkueen kaupunkiseudun BKT/joukkue, keskiarvo M€	5 039 M€	3 413 M€
Mestaruussarjajoukkueen kotihallin/stadionin kapasiteetti, keskiarvo	7 255 katsojapaikkaa	6 094 katsojapaikkaa
Mestaruussarjan otteluiden katsojamäärien keskiarvo (runkosarja)	5 045 katsojaa	2 695 katsojaa
Mestaruussarja joukkueiden liikevaihto, keskiarvo	3,8 M€	1,4 M€*
Mestaruussarjan joukkueiden henkilöstökulut	2,6 M€	0,9 M€
Mestaruussarjan pelaajien vuosipalkka, keskiarvo	61 822 €	17 144 €

Lähteet: Kaupunki- ja seutuindikaattorit, Tilastokeskus. Jääkiekkokirja. Yhtiöitettyjen joukkueiden tilinpäätöstiedot.

* Jalkapallon osalta tilinpäätökset ovat käytettävissä vain kolmen yhtiömuotoisen joukkueen osalta.

Jääkiekon osalta tarkastelussa ovat yhtä lukuun ottamatta kaikki joukkueet.

Taulukon 22 luvut vahvistavat edellä esitetyn oletettaman: joukkueiden asukas pohja ja taloudellinen perusta olivat jääkiekossa lähes 50 prosenttia vahvemmat kuin jalkapallossa. Jääkiekkoliigan joukkueiden talouden volyyymi olikin yli 2,5-kertainen jalkapallon Veikkausliigan joukkueisiin verrattuna. Kiinnostava kysymys onkin, mistä johtuu se, että jalkapalloa pelataan harrastustasolla enemmän, mutta mestaruussarjatason jääkiekossa liikkuvat isommat rahat.

¹ Jos samalla kaupunkiseudulla on useampia jääkiekko- ja/tai jalkapallojoukkueita, asukas pohja on saatu jakamalla kaupunkiseudun asukas luku jääkiekko- ja jalkapallojoukkueiden yhteismäärällä. Kaupunkiseutu tarkoittaa Tilastokeskuksen tekemää kaupunkiseutuluokittelua. Se koostuu keskuskunnasta, joka on alueensa vahvin työpaikka-, asumis- ja osaa miska keskus ja jossa käydään töissä yleensä verrattain laajalta alueelta. Esimerkiksi Helsingin kaupunkiseutuun kuuluvat Espoo, Helsinki, Vantaa, Järvenpää, Kauniainen, Kerava, Kirkkonummi, Nurmijärvi, Sipoo, Tuusula ja Vihti. Ks. Tilastokeskus, alueluokitukset.

Talouden volyymien erojen taustalla vaikuttanee kaksi keskeistä seikkaa: pelikauden pituus ja otteluiden määrä. Vuonna 2005 jalkapallon Veikkausliiga kesti huhtikuun lopulta lokakuun puoliväliin eli noin 5,5 kuukautta, ja sen aikana kukin seura pelasi 26 ottelua (Jalkapallokirja 06). Jääkiekkokauden 2004–2005 runkosarja alkoi syyskuun puolivälissä ja jatkui maaliskuun alkuun (9.3.2005), eli se kesti taukoineen suurin piirtein yhtä kauan, mutta sen aikana pelattiin 56 ottelua. Runkosarjan päälle pelattiin vielä play off -pelit ja loppuottelut, jotka jatkuivat huhtikuun puoliväliin asti. (Jääkiekkokirja 2005–06.) Jääkiekon pelaajat siis ansaitsivat lähes kolme kertaa enemmän kuin jalkapalloilijat, mutta jääkiekkoujoukkueita myös peluutettiin huomattavasti useammin ja suuremmalle yleisölle.

3.4 Urheiluvälineiden valmistus sekä tukku- ja vähittäiskauppa

Kuten alussa määriteltiin, urheiluvälineiden valmistus ja kauppa eivät itsessään ole urheilua, mutta niiden olemassaolo perustuu liikunnan ja urheilun harrastukseen. Ihmiset voivat toki ostaa urheiluvälineitä, kenkiä ja muita varusteita, vaikka he eivät liikuntaa harrastaisikaan. Niitä ei kuitenkaan valmistettaisi eikä myytäisi, ellei liikuntaa ja urheilua pidettäisi myönteisinä asioina.¹

Urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden tuotannon ja ulkomaankaupan tarkasteluun liittyy tietynlainen ”näköharha”. Tilastojen perusteella urheiluvälineiden ja varusteiden valmistus on hävinnyt Suomesta joitain aloja lukuun ottamatta lähes kokonaan. Toisaalta Suomessa toimii vahvoja kansainvälisiä yrityksiä, kuten Amer Group, L-Fashion Group ja Karhusports. Näistä jo Amer Groupin liikevaihto on lähes kolminkertainen seuraavassa esitettävään kansallisen tuotannon lukuihin verrattuna. Teollisuustuotannon ja ulkomaankaupan tilastot eivät siis kerro koko totuutta urheiluvälineiden valmistuksesta ja ulkomaankaupasta. Kyse on luonnollisesti siitä, että keskeinen osa suomalaistenkin yritysten tuotteista valmistetaan ja myydään ulkomailla, eivätkä ne tule esiin Suomessa tapahtuvaa tuotantoa ja Suomen ulkomaankauppaa tutkittaessa.

Taulukossa 23 esitellään melko yksityiskohtaisesti urheiluvälineiden ja tarvikkeiden tuotantoa ja ulkomaankauppaa. Tuotannon ja kaupan luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia, koska tiedot on koottu eri lähteistä, eli tilastokeskuksen teollisuustuotantoa kuvaavista tilastoista ja tullin keräämistä ulkomaankaupan tilastoista. Tilastokeskuksen tiedot on koottu yrityksille tehdyn kyselyin, tullin tiedot puolestaan perustuvat yritysten tekemiin tulli-ilmoituksiin. Vertailukelpoisuutta vähentää myös se, että tilastoinnissa käytetyt luokitukset eivät ole täysin yhteneviä.

Tuotannon hinnat on ilmoitettu tehtaalta lähtevien tuotteiden hintoina, viennin hinnat ”vapaana laivassa” -periaatteen (FOB) mukaan, eli hintaan sisältyvät laivausta edeltävät varastointi- ja kuljetuskulut. Tuonnin hinnat on ilmoitettu CIF-arvonsa mukaisina, eli tavaran hintana sillä hetkellä, kun se on kuljetettu suomalaiseen satamaan.

¹ Ks. tarkemmin Valtonen & al. 1993.

Taulukko 23. Keskeisten urheiluvälineiden, urheilutarvikkeiden sekä hevosten tuotanto, tuonti ja vienti 2005, 1 000 €.

	Tuotanto	Tuonti	Vienti	Kauppataase
Hevoset		1 033	38	-995
Satulat ja valjaat		8 795	2 732	-6 063
Urheiluvaatteet, uimahousut ja uimapuvut, uimalakit	11 602	36 833	4 727	-32 107
Teltat ja makuupussit	2 921	5 121	918	-4 203
Kävelykepit, istuinkepit, ruoskat, ratsupiiskat		174	10	-165
Urheilujalkineet	1 370	33 800	5 823	-27 977
Polkupyörät, polkupyörien osat ja varusteet	17 905	43 299	8 211	-35 088
Purje- ja liitolentokoneet, laskuvarjot ml. ohjattavat varjot ja liitolaskuvarjot		232	38	-193
Huvi- tai urheilukäyttöön tarkoitetut purje- ja moottoriveneet, kanootit ja ilmatäytteiset alukset, purjeet ja pelastusliivit	239 703	48 039	179 831	131 792
Metsästys- ja urheiluaseet, niiden osat ja panokset, miekat, sapelit, pistimet ja niiden kaltaiset aseet	47 473	14 679	31 929	17 249
Biljardipöydät, -välineet ja tarvikkeet		1 210	37	-1 173
Erilaiset sukset, siteet, hiihto- ja lasketteluvälineet, paitsi hiihto- ja lasketteluvaatteet	22 330	24 156	14 344	-9 812
Purjelaudat, vesisukset ja muut vesiurheiluvälineet		1 454	1 584	130
Golfmailat, -pallot ja muut golfvarusteet		6 451	274	-6 177
Mailat, pallot ja muut varusteet erilaisia pallopelejä varten	229	4 647	577	-4 071
Luistimet ja rullaluistimet ja niiden osat		8 855	1 625	-7 230
Harjoituslaitteet, välineet ja varusteet liikuntaa, voimistelua ja voimailua varten	17 520	21 232	25 188	3 955
Välineet ja varusteet urheilua ja ulkopelejä varten, uima- ja kahluualtaat	62 049	21 662	36 321	14 659
Erilaiset kalastusvälineet ja tarvikkeet, paitsi verkot	30 988	13 392	10 143	-3 249
Yhteensä	454 090	295 065	324 348	29 283

Lähteet: Teollisuuden tuotanto 2005, Tilastokeskus. Tulli: Suomen ulkomaankauppa Osa 1, 2005.

Taulukossa käytetyt tilastoluokat on arkistoitu opetusministeriöön tämän käsikirjoituksen yhteyteen. Asia-kirjan voi pyytää myös kirjoittajalta.

Kuten taulukosta näkyy, liikunnan ja urheilun välineitä ja varusteita tuotettiin Suomessa vuonna 2005 noin 450 miljoonan euron arvosta. Jos tarkastelun ulkopuolelle jätetään veneet ja aseet sekä ulkopeleihin tarkoitetut varusteet, urheilutarvikkeiden ulkomaankauppa oli vahvasti alijäämäistä. Kuten edellä todettiin, tuotannon ja ulkomaankaupan tilastot eivät kerro koko totuutta suomalaisten yritysten toiminnasta, sillä jotkut yritykset saavat tuloja ulkomailla sijaitsevien tytäryhtiöidensä toiminnasta. Vaikka kansainvälisten konsernien sisäiset rahavirrat jätettäisiin sivuun, on siltikin hieman tulkinnanvaraista, onko urheiluvälineiden ulkomaankaupan tase positiivinen vai negatiivinen. Tulokseen vaikuttaa huomattavasti se, miten urheiluvälineiden ja tarvikkeiden piiri rajataan.

Valtonen ja kumppanit totesivat 90-luvun alussa, että urheiluvälineiden ulkomaankauppa oli jo vuoden 1985 jälkeen kääntynyt alijäämäiseksi. (Valtonen al. 1993, 135–137). Vuonna 1995 julkaistussa seurantatutkimuksessa saman tutkimusryhmän johtopäätös oli, että 90-luvun taitteessa urheilutarvikkeiden kaupan tase oli kääntynyt negatiiviseksi mar-

kan yliarvostuksen vuoksi. Devalvoinnin jälkeen kotimainen valmistus kasvoi, ja kauppatase kääntyi vuosina 1992–1994 jälleen voitolliseksi. (Rissanen & al., 1995, 16–17.)

Toisaalta Harveyn ja Saint-Germainin vuonna 2001 julkaiseman kansainvälisen vertailun mukaan Suomen urheiluvälineiden ulkomaankaupan tase oli positiivinen vuosina 1974, 1989 ja 1994, siis myös vahvan markan kaudella. Vuonna 1974 viennin määrä oli lähes kaksinkertainen tuontiin verrattuna. Sen jälkeen se notkahti huomattavasti, mutta palasi vuonna 1994 lähes entiselle tasolle¹ (siteerattu artikkelista Andreff 2006, 61.) Näiden kahden tutkijaryhmän tulosten eroavuudet saattavat johtua siitä, että Valtonen ja kumppanit eivät lukeneet urheiluvälineiden joukkoon purjeveneitä eivätkä moottoriveneitä. Kuten edellä olevasta taulukosta tuli esiin, urheiluvälineiden ulkomaankauppa oli vuonna 2005 positiivista, jos mukaan laskettiin moottori- ja purjeveneet, mutta jos ne rajataan pois, kaupan tase muuttuu negatiiviseksi.

Urheilun ja liikunnan välineiden ja varusteiden tuotannon ja kaupan volyymia voi tarkastella myös tutkimalla yritysten liikevaihtoa. Tämän tarkastelutavan hyöty on se, että näin voidaan arvioida tukku- ja vähittäiskaupan volyymiä, mikä ei muuten onnistu. Lisäksi näiden tilastojen avulla voidaan arvioida, miten paljon urheiluvälineiden valmistus ja kauppa työllistävät ihmisiä. Tämä tarkastelutapa antaa kuitenkin edellisistä taulukoista poikkeavat luvut, sillä yrityksen liikevaihtoon voi sisältyä muutakin kuin urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden myyntiä. Lisäksi myös muut kuin urheilualan erikoisliikkeet harjoittavat urheiluvälineiden ja tarvikkeiden tukku- ja vähittäiskauppaa.

Taulukko 24. Urheilun ja liikunnan välineiden ja tarvikkeiden valmistuksen tunnuslukuja vuodelta 2005.

	Yrityksiä	Henkilöstö	Liikevaihto (M€)	Palkat (M€)
Vapaa-ajan veneiden valmistus ja korjaus	133	2 549	336	68
Urheiluvälineiden valmistus *	154	1 143	188	32
Yhteensä	287	3 692	525	100

Lähde: Suomen yritykset 2005, Tilastokeskus.

* Luokkaan "364 00 Urheiluvälineiden valmistus" sisältyvät seuraavat alaluokat: - ulko- ja sisäpelivälineiden valmistus: pallot, mailat, verkot yms. - talviurheiluvälineiden valmistus: sukset, sauvat, luistimet yms. - vesiurheiluvälineiden valmistus: vesisukset, lainelaudat, snorkkelit yms. - voimistelu- ja voimailuvälineiden valmistus: nojapuut, rekit, tangot, köydet, puolapuut, nyrkkeilypallot, nyrkkeilysäkit jne. - kuntosali- ja yleisurheiluvälineet. - suojavarusteet urheilu- ja pelitarkoituksiin: urheilukäsineet ja -päähineet, myös nahkaiset. - urheilukalastusvälineiden valmistus. -kala- ja hyönteishaavien valmistus. -purjelautojen valmistus. -metsästystarvikkeiden valmistus. - rullaluistimien ja -lautojen valmistus. - leikkikenttävälineiden valmistus.

Tähän luokkaan eivät kuulu: - ulkoilu- ja urheiluvaatteiden valmistus (18 240) - urheilujalkineiden valmistus (19 300) - satuloiden ja hevosen valjaiden valmistus (19 200) - piiskojen ja ratsastuspiiskojen valmistus (36 630) - hiihtolasien yms. suojalasi- ja lasien valmistus (33 400) - veneiden valmistus (35 120) - veneiden purjeiden valmistus (17 409) - kalaverkkojen valmistus (17 520) - aseiden ja ammusten valmistus (29 600) - houkutuspillien valmistus (36 300) - biljardipöytien ja keilailuvarusteiden valmistus (36 500). Näitä luokkia ei myöskään voi poimia muista luokista erilleen, joten ne jäävät tarkastelun ulkopuolelle.

¹ Viennin ja tuonnin suhde oli seuraavina kolmena vuonna seuraava: 1974: 195,1/1; 1989: 113,4/1 ja 1994: 174,0/1. Alkuperäinen artikkeli, johon Andreff viittaa on: Harvey Jean & Saint-Germain Maurice (2001). Sporting goods trade, international division of labour, and the unequal hierarchy of nations. *Sociology of Sport Journal*, 18, 231–46.

Taulukko 25. Urheilun ja liikunnan välineiden ja tarvikkeiden tukkukaupan tunnuslukuja vuodelta 2005.

	Yrityksiä	Henkilöstö	Liikevaihto (M€)	Palkat (M€)
Urheilualan tukkukauppa	371	1 156	698	39
Veneiden ja veneilytarvikkeiden tukkukauppa	49	172	69	5
Yhteensä	420	1 328	767	44

Lähde: Suomen yritykset 2005, Tilastokeskus.

Taulukko 26. Urheilun ja liikunnan välineiden ja tarvikkeiden vähittäiskaupan tunnuslukuja vuodelta 2005.

	Yrityksiä	Henkilöstö	Liikevaihto (M€)	Palkat (M€)
Urheilualan vähittäiskauppa	993	2 958	553	57
Veneiden ja veneilytarvikkeiden vähittäiskauppa	146	397	154	10
Yhteensä	1 139	3 355	706	66*

Lähde: Suomen yritykset 2005, Tilastokeskus.

* Alkuperäisten lukujen summa on lähempänä lukua 66 M€, pyöristetyt luvut antavat tulokseksi 67 M€.

Vähittäiskaupan tilastossa ovat mukana varsinaiset vähittäiskaupan yritykset sekä veneitä ja veneilytarvikkeita myyvät yritykset. Tilastosta puuttuvat tavaratalot ja muut liikkeet, jotka myyvät urheiluvälineitä tai -tarvikkeita, mutta joita ei ole luokiteltu urheilualan kaupoiksi. Sen vuoksi taulukoissa 25–26 vähittäiskaupan arvo on hieman pienempi kuin tukkukaupan arvo. Vähittäiskaupan todellinen myynti on luonnollisesti huomattavasti suurempi: vuoden 2006 kotitaloustutkimuksen perusteella kotitaloudet ostivat urheiluvälineitä yhteensä noin 1 260 miljoonan euron arvosta.¹ Jos oletetaan, että kulutus on vuonna 2005 suurin piirtein samalla tasolla, niin voi arvioida, että tavaratalot ja muut urheiluun erikoistumattomat liikkeet myivät tuolloin urheilutarvikkeita noin 500 miljoonan euron edestä.

Yhteenvetona voi sanoa, että tehtaalta ulos myydyn tuotannon arvo oli vuonna 2005 noin 450 miljoonaa euroa, viennin arvo (fob) oli 320 miljoonaa euroa ja tuonti (cif) noin 295 miljoonaa euroa. Tukkukaupan volyyymi oli noin 770 miljoonaa euroa, ja erityisliikkeissä tapahtuneen vähittäiskaupan arvo noin 700 miljoonaa euroa. Koska Tilastokeskuksen kulutustutkimusten perusteella liikuntavälineiden ja tarvikkeiden kulutuksen kokonaisvolyymi oli noin vuonna 2006 noin 1260 miljoonaa euroa, on lopun kulutuksen (noin 500–600 M€²) täytynyt tapahtua tavarataloissa, muissa yleisliikkeissä, ja mahdollisesti myös ulkomailla.

3.5 Urheilun televisiointi

Urheilun televisiointiä ei voi tarkastella pelkästään joko urheilupalvelujen ostajien tai myyjien näkökulmasta, sillä televisioyhtiöt toimivat jossain määrin molemmissa rooleissa. Ne ovat palvelujen myyjiä tarjotessaan kuluttajille televisio-ohjelmia ja myydessään niihin liittyvää mainos aikaa. Toisaalta ne sijaitsevat ostajien puolella silloin, kun ne ostavat televisiointioikeuksia seuroilta, liigoilta tai kisojen järjestäjiltä.³

¹ Ks. tarkemmin luku 4.1.

² Kulutustutkimus koskee vuotta 2006, joten luvut eivät täysin ole vertailukelpoisia. Sen vuoksi yllä ei ole esitetty erotuksen tarkkaa arvoa.

³ Tätä kaksien markkinoiden rakennetta esittelevät esim. Bolotny & Bourg (2006).

Urheilun televisiointiin liittyvien rahavirtojen erittely on vaikeaa, koska televisioyhtiöiden seuroille, liigoille ja muille kilpailunjärjestäjille maksamat palkkiot eivät Suomessa ole julkisia ja koska urheilukanavien katseluoikeuksia myydään kuluttajille yleensä osana suurempia kanavapaketteja, eikä niistä voi erottaa urheilun osuutta. Urheilun osuutta ei voi erottaa myöskään Yleisradion, MTV 3:n tai Neloskanavan taloustiedoista. Sen vuoksi urheilun televisiointiin liittyviä rahavirtoja voidaan tässä tarkastella vain hyvin yleisellä tasolla.

Tutkimuskirjallisuudessa urheilun televisiointiin liittyvänä keskeisenä muutoksena pidetään sitä, että urheilun merkitys televisioyhtiöiden talouteen on olennaisesti kasvanut, samoin televisioinnin merkitys tiettyjen urheilulajien taloudelle. Samalla keskeisten liigojen ja kilpailunjärjestäjien asemat televisiointiin liittyvässä kaupankäynnissä ovat merkittävästi vahvistuneet. Vielä 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä urheilun tv-tarjontaa rajoitti käytettävissä olevien kanavien vähäisyys. Tilanne alkoi kuitenkin 1980-luvulta lähtien muuttua, ensin kaapeli-TV:n ja sittemmin satelliittikanavien myötä. Kuluvalla vuosikymmenellä digitaalitekniikka on lisännyt tarjolle tulevien kanavien määrää.

Kun lähetykskapasiteetti oli pieni, ohjelmien tarjoajat kilpailivat keskenään siitä, mikä ohjelma otettiin ohjelmistoon. Tällä hetkellä televisiokanavia on paljon, ja ne joutuvat kilpailemaan keskenään suosituista ohjelmista, kuten tiettyjen suosittujen urheilulajien televisiointioikeuksista. Sen vuoksi televisiointioikeuksien haltijat – kuten jalkapalloliigat – ovat nyt keskeisessä asemassa: ne voivat kilpailuttaa televisioyhtiöitä keskenään, ja televisiointitulojen osuus seurojen varainhankinnasta onkin kasvanut merkittävästi 90-luvulta lähtien. (Buraino 2006, 100–101; Sandy & al. 2004, 129; Westerbeet & Smith 2003, 89–90.) Toisaalta kehityksestä ovat hyötynneet vain kaikkein suosituimmat lajit. Niiden lajien, joita kohtaan yleisön kiinnostus on pienempää, on vaikeampaa saada televisioaikaa, ja ne ovat hyötynneet televisioinnin tuotoista vähemmän. (Bolotny & Bourg 2006, 116–117.)

Samalla kun urheilu on siirtynyt kaupallisiin verkkoihin, se on myös jossain määrin siirtynyt pois kaikille katsojille avoimilta kanavilta. Urheilun keskeistä asemaa kuvaa se, että useissa Euroopan maissa hallitukset pyrkivät luomaan toimintatapoja, joilla turvataan se, että kaikkein keskeisimmät urheilukisat näkyvät kaikille avoimissa verkoissa. (Sandy & al. 2004, 129–130.) Suomessa asia on ratkaistu siten, että valtioneuvosto voi asetuksella määrätä, että tiettyjä kansallisesti merkittävien tapahtumien televisiolähetyksiä ei saa näyttää pelkästään suljetuissa maksullisen tv:n verkoissa. (Laki televisio- ja radiotoiminnasta 9.10.1998/744, 20§.) Tällä hetkellä näitä kansallisesti merkittäviä tapahtumia ovat talvi- ja kesäolympialaiset, jalkapallon maailmanmestaruus- ja Euroopanmestaruuskisat sekä jääkiekon, pohjoismaisten hiihtolajien ja yleisurheilun maailmanmestaruuskisat. Vaikka laissa puhutaan yleisellä tasolla kansallisesti merkittävistä tapahtumista, lakia siis sovelletaan käytännössä urheilun televisiointiin.

Vuonna 2005 Suomessa levitettiin tv-lähetyksiä 1) maanpäällisen tv-asetaverkon välityksellä, 2) satelliittien välityksellä sekä 3) kaapeli-tv-verkoston välityksellä. Tuolloin oli siirtymävaihe: osa kanavista toimi jo digitaalisessa muodossa, osa lähetti ohjelmansa vielä analogisessa muodossa. Seuraavaan taulukkoon on koottu keskeisimmät valtakunnalliset tai lähes valtakunnalliset tv-kanavat ja niiden lähettämän urheilun määrät.

Taulukko 27. Keskeiset urheilua lähettävät TV-kanavat vuonna 2005.

TV-kanava	Rahoitus	Liikevaihto/ toimintakulut 2005		Kotitalous- peitto*	Urheilulä- hetysten tuntimäärä:	Urheilulähe- tysten %-osuus
Yle 1	Lupamaksut, maksut kaupallisilta kanavilta	Yleisradio yht. 375 M	65 M€ **	100 %	14	3
Yle 2			76 M€	100 %	12	17
FST			14 M€	100 %	3	9
Yle24			23 M€		9	6
Yle FST Digital			19 M€		6	3
MTV3	Mainonta	Yhteensä 258 M€		100 %	11	9
Nelonen	Mainonta			100 %	12	9
Subtv	Mainonta			100 %	11	0
Urheilukanava	Mainonta, lähetyksen myynti kaapeli-tv- yhtiöille			74 %		95
Canal+ (Canal+ Sport)	Tilaajamaksut	n. 22 M€***		100 %		
Eurosport	Mainonta, lähetyksen myynti kaapeli- tv-yhtiöille			30 %		

* Tilanne joulukuussa 2006.

** Tässä sarakkeessa ilmoitetaan kunkin Ylen kanavan menot vuonna 2005, ei siis liikevaihtoa.

*** Kyseessä Emokonserni C More Entertainment -konsernin Suomessa toteutunut liikevaihto. Luvussa ovat mukana kaikki Canal + kanavat.

Lähde: Tilastokeskus, Joukkoviestimet 2006.

Koripalloliigan ottelun on televisioitu Urheilukanavalla kaudesta 2003–2004 lähtien; samoin lentopalloliigan otteluita.¹ Koripalloliiton julkaiseman lehdistötiedotteen mukaan Yle ja Urheilukanava tekivät vuonna 2006 sopimuksen keskeisten mestaruussarjojen kanssa otteluiden televisioinnista. Sopimuksessa ovat mukana koripallo, jalkapallon veikkausliiga, lentopallo, salibandy, pesäpallon superpesis sekä jääkiekon Mestis kaudesta 2008–09 lähtien. Ottelut lähettää Urheilukanava, mutta Ylellä on oikeus käyttää uutiskuvina otteita televisioituista otteluista. (Koripallon tv-näkyvyys taattu vuoteen 2009 saakka.)

Kuten mestaruussarjojen taloutta koskevassa alaluvussa tuli esiin, jääkiekon asema on Suomessa jalkapalloa vahvempi ja tämä tulee esiin myös liigan televisioinnissa. Jääkiekon SM-liigan voimassa oleva sopimus takaa sille lehtitietojen mukaan 13 miljoonan euron vuotuiset tulot, kun edellinen, kaudella 2004–2005 voimassa ollut sopimus toi liigalle viiden miljoonan euron vuotuiset tulot (Jalonen 2007). Myös jalkapallon veikkausliigan otteluita televisioidaan, mutta se ei ilmeisesti saa siitä samanlaisia tuloja.² Suomalaisten urheilulajien asemaa heikentää todennäköisesti se, että niiden on kilpailtava televisioinnin tuloista kansainvälisen huippu-urheilun kanssa. Jääkiekko voi tässä suhteessa olla poikkeus, sillä se lienee tasoltaan lähempänä kansainvälistä kärkeä kuin useimmat muut urheilulajit.

¹ Asiaa selvitetiin suppealla sähköpostikyselyllä. Vastauksen antoivat Pekka Valpola, Koripalloliitto; Kimmo Nurminen, Lentopalloliitto.

² Palloliiton vuoden 2005 budjetin loppusumma oli n. 3,5 miljoonaa euroa, joten ainakin Palloliiton kautta kulkevat televisiointitulot ovat olennaisesti jääkiekon SM-liigan tuloja pienemmät.

3.6 Urheiluun liittyvä veikkaus ja vedonlyönti

Manner-Suomessa toimii kolme rahapelejä sekä veikkauksen ja vedonlyönnin palveluja järjestävää organisaatiota: Veikkaus Oy, Fintoto Oy ja Raha-automaattiyhdistys. Lisäksi Ahvenanmaalla toimiva PAF (Ålands penningautomatsförening) tarjoaa internetin kautta palveluja myös Manner-Suomen asiakkaille. Rahapelien järjestämisestä säädetään arpajaislailla. Veikkauksen ja arpajaispeliä järjestämisen luvat myöntää valtioneuvosto ja alan valvonta kuuluu sisäministeriön arpajais- ja asehallintayksikölle. Edellä mainittujen lisäksi suomalaiset voivat pelata internetissä kansainvälisten vedonlyöntiyhtiöiden tarjoamia pelejä ja osallistua vedonlyönteihin.

Veikkauksella ja vedonlyönnillä on kaksi kytkentää urheiluun: Ensinnäkin Veikkaus Oy, Fintoto Oy ja PAF tarjoavat kuluttajille mahdollisuutta lyödä vetoa urheilu- ja ravikilpailujen lopputuloksista. Toiseksi ne osallistuvat välillisesti urheilun rahoitukseen, sillä valtion tuki urheilulle kustannetaan veikkausvoittovaroista.¹ Totopelien tuotto puolestaan menee osin hevosjalostuksen tukemiseen, osin omistajayhteisölleen, eli Suomen Hippos ry:lle, ja osin kilpailut järjestäville raviradoille. Raha-automaattiyhdistyksen kytkös urheiluun on etäisempi, sillä se hallinnoi peliautomaatteja ja sillä on yksi kasino. Toisaalta myös Raha-automaattiyhdistyksen voittovaroilla tuetaan jossain määrin liikuntaa: esimerkiksi kunto- ja terveysliikuntaa tutkivaa ja alan koulutusta antavaa UKK-instituuttia.

Manner-Suomessa veikkauksen ja rahapelien tuottojen jaosta päättää kolme ministeriötä. Veikkaus kuuluu opetusministeriön toimialaan, Raha-automaattiyhdistys sosiaali- ja terveysministeriön toimialaan, Fintoto maa- ja metsätalousministeriön toimialaan. Veikkauksen ja rahapelien tuotot menevät yleishyödyllisiin tarkoituksiin. Veikkausvoittovaroilla tuetaan kulttuuria, tiedettä, liikuntaa ja nuorisotyötä. Raha-automaattiyhdistyksen tuotto jaetaan pääosin erilaisille sosiaali- ja terveysjärjestöille ja sotainvalideille. Fintoton tuotoilla tuetaan hevoskasvatusta ja hevosurheilua.

Taulukko 28. Tietoja suomalaisista rahapeliyhtiöistä.

Veikkaus- tai rahapeliyhtiö	Liikevaihto M€	Arpajaisvero M€	Voitonjako pelaajille M€	Muu tuottojen jako
Veikkaus Oy	1 315,8	60,6	678,7	Opetusministeriölle 381,4 M€. (taide 185,1 M€; liikunta 90,0 M€; tiede 75,7 M€; nuorisotyö 31,7M€)
Fintoto Oy	202,3	5,1	143,1	Raviratojen osuudet ja tuet: 29,0 M€. Tuloutus valtiolle: n. 8 M€, jolla tuettiin hevoskasvatusta. Tuloutus Suomen Hippokselle 0,3 M€.
RAY	648,0 (Netto)	53,0		Terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen 401,0 M€
PAF	62,7 (Netto)	4,1		

Lähde: Toimintakertomukset ja tilinpäätöstiedot

¹ PAF:n tuotot käytetään Ahvenanmaalla, mutta tässä yhteydessä ei ole selvitetty niiden kohdennusta.

Veikkaus Oy tuloutti opetusministeriölle noin 380 miljoonaa euroa. Veikkaus Oy:n toimintakertomuksen mukaan urheiluun kohdistuvan veikkauksen liikevaihto oli 366 miljoonaa euroa, joten sen osuus Veikkauksen kokonaisliikevaihdosta oli 27,8 prosenttia. Vastaava osuus opetusministeriölle jaettavasta tuesta olisi ollut 106 miljoonaa euroa, eli noin 17 prosenttia enemmän kuin mitä veikkausvoittovaroista osoitettiin urheiluun.

Fintoto Oy tuki raviratoja 29 miljoonalla eurolla. Raviradat puolestaan jakoivat kilpailijoille palkintorahoina noin 20,2 miljoonaa euroa. Lisäksi Fintoto Oy tuloutti valtiolle noin 8 miljoonaa euroa, jonka maa- ja metsätalousministeriö käytti hevosjalostuksen ja hevoskasvatuksen tukeen.

Ne ihmiset, jotka on luokiteltu vähintään peliongelmaisiksi, tuovat melko suuren osan rahapeliyhtiöiden tuotoista. Vuonna 2007 heidän osuutensa peleihin kulutetuista rahoista oli noin 32 prosenttia. (Aho & Turja 2007, 3–4, 59).¹ Peliriippuvaisten häviöistä kärsivät pelaajien itsensä lisäksi todennäköisesti myös heidän omaisensa, mahdollisesti myös työnantajat ja kuntien sosiaalitoimet. Rahapeleihin perustuva rahoituksen järjestelmä siis antaa rahaa yhteen taskuun, mutta ottaa sitä jonkin verran toisesta pois. Tämän hetkisen tiedon perusteella näitä pelaamisen kustannuksia ei – ilmeisesti – pysty luotettavasti arvioimaan. Asiaa tarkastellaan lyhyesti myös seuraavassa luvussa.

¹ Tutkimuksessa kartoitettiin ongelmapelaamista 21 kysymyksestä koostuvalla kysymyspatterilla. Jos haastateltava vastasi 3 tai neljään kysymykseen myönteisesti hänen luokiteltiin peliongelmaiseksi, jos hän vastasi myönteisesti viiteen tai useampaan kysymykseen, hänet määriteltiin peliriippuvaiseksi. Haastattelujen perusteella peliongelmaisista, eli vähintään kolme myöntävää vastausta antaneiden osuus oli 3,1 prosenttia, mikä koko väestöön yleistäen tarkoittaisi noin 130 000 ihmistä. Peliriippuvaisiksi – vähintään viisi myönteistä vastausta – todettiin prosentti haastateltavista, mikä tekee koko väestön tasolla noin 40 000 henkilöä.

4 Liikunnan palvelujen kysyntä: kotitaloudet, yritykset ja työnantajat

4.1 Kotitalouksien liikuntaan liittyvät kulutusmenot

Valtosen ja Rissasen ja kumppanien tutkimukset tuovat hyvin esiin sen, että liikunnan tarvikkeiden ja palvelujen kulutus ja varsinainen liikunnan harrastus ovat jossain määrin eri asioita: tietty osa kulutuksesta kohdistuu kalliisiin tarvikkeisiin ja palveluihin, ja ne ovat luonnollisesti alttiita suhdannevaihteluille. Varsinainen liikunta voi jatkua huonompienkin suhdanteiden aikana, mutta silloin liikunnan palveluihin ja tavaroihin kulutetaan vähemmän rahaa. (Valtonen & al. 1993, 52; Rissanen & al. 1995, 12–13.)

Kun tarkastellaan kotitalouksien liikuntaan liittyvää kulutusta, pitää luonnollisesti määrittellä, mitä liikuntaan liittyvällä kulutuksella tarkoitetaan. Asiaa voidaan lähestyä kahdella tapaa: joko tutkija itse määrittelee, mitä liikunnan kulutuksen piiriin kuuluu, ja suunnittelee sen mukaan kyselyt ja muun tiedonkeruun. Toinen vaihtoehto on, että pyydetään vastaajia esittämään henkilökohtainen arvio siitä, miten paljon he liikuntaan sijoittavat, ja vastaaja itse päättää, mitä hän liikuntana pitää. Edellistä vaihtoehtoa voi soveltaa esimerkiksi Tilastokeskuksen keräämien tietojen analysointiin; jälkimmäistä vaihtoehtoa on sovellettu kansallisessa liikuntatutkimuksessa.

Ensimmäisen vaihtoehdon ongelma on se, että luokittelut eivät ole koskaan tyhjentäviä. Tilastokeskuksen kotitaloustutkimus listaa tarkoin urheilutarvikkeiden ja palvelujen ostot, mutta matkojen ja ravitsemuskulujen osalta ei ole eritelty, mitkä menot liittyvät liikuntaan, mitkä muuhun elämään. Myöskään matkailun menoista ei voi erottaa, milloin matka on ollut liikunnallinen, milloin jotain muuta. Sama ongelma liittyy myös muihin ostoihin: sama tavara tai palvelu voidaan ostaa urheilua tai muuta tarkoitusta varten. Kilparatsastaja ostaa hevosen urheiluharrastusta varten, ratsupoliisille se hankitaan työtä varten. Samantapaisia ongelmia liittyy veneisiin, autoihin, vaatteisiin ja moniin muihin kulutustavaroihin. Tästä syystä liikunnan piiriin luokiteltuihin menoihin tulee aina sellaisia menoja, jotka eivät sinne kuulu, ja toisaalta sen ulkopuolelle rajataan luokkia, joihin sisältyy liikunnan menoja.

Seuraavassa esitellään ensin liikunnan tavaroiden ja palvelujen kulutusta kotitalouksien kulutustutkimuksen pohjalta, ja sen jälkeen tarkastellaan lyhyesti kansallisen liikuntatutkimuksen tuloksia. Kuten edellä todettiin, kulutustutkimuksen pohjalta saadaan eriteltyä tietoa siitä, miten paljon kotitaloudet liikunnan tavaroita, tarvikkeita ja palveluita ostavat. Kansallinen liikuntatutkimus puolestaan antaa vastaajan oman, erittelemättömän arvion siitä, miten paljon hän liikuntaan kuluttaa.

Vuoden 2006 kotitalouksien kulutustutkimuksen mukaan kotitaloudet käyttivät liikunnan välineisiin ja varusteisiin keskimäärin noin 500 euroa sekä palveluihin noin 230 euroa. Kotitalouksien kokonaiskulutus liikunnan välineisiin, tarvikkeisiin ja palveluihin oli yhteensä noin 1,8 miljardia euroa, jos mukaan lasketaan veikkaus ja vedonlyönti, summa nousee 2,3 miljardin euron tasolle. Kulutustutkimuksen veikkausta ja vedonlyöntiä koskevat luvut ovat kuitenkin ilmeisesti liian pienet, sillä edellä veikkausta ja vedonlyöntiä käsittelevässä luvussa tuli esiin, että Veikkaus ja Raha-automaattiyhdistys keräsivät vuonna 2005 pelaajilta rahaa yhteensä noin 1,2 miljardia euroa. Alhaiset luvut johtunevat siitä, että sen tiedot kerätään kuittien ja haastattelujen avulla, eikä veikkauksesta aina jää tositteita, ja ihmiset voivat haastatteluissa vähätellä pelaamistaan.¹

Taulukko 29. Kotitalouden liikunnan välineisiin, tarvikkeisiin ja palveluihin kohdistama kulutus vuonna 2006.

	Kotitaloudet keskimäärin (€)	Kotitaloudet yhteensä, M€
Välineet ja tarvikkeet*	514	1 262
Palvelut**	228	561
Veikkaus ja vedonlyönti***	174	427
Yhteensä	916	2 250

* Välineisiin ja tarvikkeisiin sisältyvät seuraavat luokat: Urheiluvaatteet ja kengät: K0312110, K0312111, K0312210, K0312211, K0312310, K0312311, K0321104, K0321204, K0321304, K0931212. Polkupyörät, niiden varaosat ja tarvikkeet: K0713, K0721103. Moottoriveneet, purjeveneet, venemoottorit, vene- ja moottorivarusteet: K0921202, K0921203, K0921204. Suuret harrastevälineet ja hevoset, suurten vapaa-ajanvälineiden korjaus: K0921206, K0921207, K0922. Urheiluvälineet ja tarvikkeet: K0931201, K0931202, K0931203, K0931204, K0931205, K0931206, K0931207, K0931213. Kalastus-, metsästys- ja retkeilyvälineet ja -tarvikkeet: K0931208, K0931209, K0931210, K0931.

** Palveluihin sisältyvät luokat: K0941101, K0941104, K0941105, K0941106, K0941108, K0941111, K0941113, K0961102.

*** Veikkaukseen ja vedonlyöntiin sisältyvät luokat: K0943101, K0943103.

Lähde: Kotitalouksien kulutus 2006. Tilastokeskus

Eräs kiinnostava kysymys on, miten yhteiskunnallinen asema ja varallisuus vaikuttavat kulutukseen tai miten ne liittyvät toisiinsa. Kulutustutkimuksen ja kansallisen liikuntatutkimuksen perusteella ylempiin sosiaaliryhmiin kuuluvat toisaalta ostavat enemmän liikuntaan liittyviä tavaroita ja palveluita, mutta käyttävät liikuntaan vähemmän aikaansa.² Kuten taulukosta 30 tulee esiin, yrittäjien ja ylempien toimihenkilöiden kulutuksen tasoa nostaa se, että he ostavat eniten moottori- ja purjeveneitä samoin suuria harrastevälineitä. Niiden yksikköhinta on korkea, joten pienikin kauppojen määrä vaikuttaa olennaisesti kulutuksen keskiarvoihin. Metsästys ja kalastus ovat – kulutuksen perusteella – etenkin maanviljelijöiden ja työntekijöiden harrastuksia.

¹ Tutkimuspäällikkö Juha Nurmela, Tilastokeskus. Sähköpostiviesti 7.2.2008.

² Ks. Kansallinen liikuntatutkimus 2005-2006, 7–8. Tähän ilmiöön viittaavat jo Valttonen & al. 1993, 48, 52–53.

Taulukko 30. Kotitalouksien kulutus (€) liikunnan välineisiin, tarvikkeisiin ja palveluihin vuonna 2006, kulutus kotitaloutta kohden, erottelu sosioekonomisen aseman mukaan.*

	Kaikki	Maa- talous- yrittä- jät	Muut yrit- täjät	Ylem- mät toimi- henkilöt	Alem- mat toimi- henkilöt	Työn- teki- jät	Opis- kelijat	Eläke- läiset	Työttö- mät	Muut
Urheiluvaatteet ja kengät	117	87	84	211	158	141	33	33	21	9
Polkupyörät, niiden varaosat ja tarvikkeet	54	84	102	95	79	53	54	10	11	50
Moottoriveneet, purjeverneet, venemoottorit, vene- ja moottorivarusteet	161	0	1.122	321	53	110	0	20	0	0
Suuret harrastevälineet ja hevoset, suurten vapaa-ajanvälineiden korjaus	30	0	31	52	40	35	6	10	0	0
Urheiluvälineet ja tarvikkeet	110	131	195	270	132	101	64	19	23	21
Kalastus-, metsästys- ja retkeilyvälineet ja -tarvikkeet	42	64	54	58	57	70	14	14	9	0
Urheilun palvelut	228	137	463	500	244	181	124	59	29	28
Kulutus yhteensä	742	1 005	4 100	3 022	1 526	1 386	591	330	186	218

* Rahamäärät on ilmoitettu tutkimusvuoden (2006) markkinahintojen mukaisina. Laskelmassa mukana olleet tilastoluokat on esitelty taulukkoon 28 liittyvissä alaviitteissä.

Lähde: Kotitalouksien kulutus 2006. Tilastokeskus

Tilastokeskuksen kulutustutkimuksen tietoja voi verrata vuoden 2005–2006 kansallisen liikuntatutkimuksen tuloksiin. Siinä 19–64-vuotiaita vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten paljon he vuodessa käyttävät rahaa liikuntaan. Kuten edellä todettiin, vastaajilta pyydettiin henkilökohtainen arvio liikunnan menoista, ja vastaajien oli itse määriteltävä liikunnan piiriin kuuluva kulutus.¹ Siten osa on voinut lukea mukaan esimerkiksi liikunnan harrastamiseen liittyvät matkat, osa ei. Todennäköisesti vastaukset ovat myös summittaisempia kuin eritellysti kysyttäessä.

Tulosten perusteella 19–64-vuotiaat aikuiset käyttivät vuosina 2005–2006 liikuntaan keskimäärin 427 euroa vuodessa. (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006, vapaaehtoistyö, 5.) Tämän perusteella kaikki tuohon ikäryhmään kuuluvat olisivat käyttäneet liikuntaan yhteensä noin 1,4 miljardia euroa vuotta kohden. Luvut ovat siis hieman pienempiä kuin Tilastokeskuksen tutkimuksessa. Syynä lienee se, että vastaajia ei pyydetty ilmoittamaan lasten liikuntaan sijoitettuja rahoja. On myös muistettava, että Tilastokeskuksen kulutustutkimus mittaa liikuntatarvikkeiden ostoja, kansallinen liikuntatutkimus ensisijaisesti liikunnan harrastamista, ja siitä aiheutuvia kuluja. Kun vastaajaa pyydetään vapaasti arvioimaan

¹ Raportissa ei ole luetteloa haastattelun kysymyksistä. Tieto perustuu tutkimuksen asiantuntijaryhmän jäsenen Rainer Anttilan ilmoitukseen 11.9.2007.

liikuntaharrastuksensa menoja, hänelle eivät välttämättä tule mieleen ne kaikki ostot, jotka systemaattisella kyselyllä saataisiin esiin.

Tilastokeskuksen kotitalouskyselyn tuloksista ei voi erottaa lapsille suunnattua kulutusta. Lasten ja nuorten liikunnan menoista on kuitenkin olemassa Kari Puronahon väitöskirja, jossa tarkastellaan lasten liikunnasta aiheutuvia menoja useista eri näkökulmista. Puronahon tulosten perusteella lasten liikunnan kustannukset voivat vaihdella melko paljon. Kallista on etenkin 15–18-vuotiaiden taitoluistelu, hiihto ja ratsastus, sillä niiden kustannukset olivat keskimäärin 5 000–6 000 euroa vuotta kohden. (Puronaho 2006, 121.) Vertailun vuoksi todettakoon, että kansallisen liikuntatutkimuksen mukaan aikuiset maksoivat omasta ratsastusharrastuksestaan keskimäärin 1 638 €/vuosi, jääkiekkoon meni 973 €/vuosi ja salibandyyn 649 €/vuosi. Lasten aktiivinen urheiluharrastus näyttää siis maksavan enemmän kuin aikuisten oma harrastus. (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006, vapaaehtoistyö.)

Suomen tutkimuksen perusteella myös sukupuoli vaikuttaa liikunnan palvelujen kysyntään. 1990-luvun lopulla naiset käyttivät miehiä enemmän koulujen liikuntasaleja, kävelyteitä, uimahalleja ja kuntoliikuntasaleja – kun taas miehet käyttivät suhteessa enemmän hiihtolatuja ja isoja liikuntahalleja. Tämä viittaa siihen, että naiset osallistuivat enemmän ohjatun liikunnan palveluihin, miehet puolestaan joukkuepeleihin. (Suomi 2000, 69–71.) Kansallisessa liikuntatutkimuksessa puolestaan arvellaan, että naiset ovat aiemmin käyttäneet yksityisten kuntosalien palveluja miehiä enemmän, mutta viime vuosina he ovat jossain määrin siirtyneet varsinaisesta kuntosaliliikunnasta kuntosaleilla tapahtuvan ohjatun liikunnan pariin. (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006, 29.) Aallon pro gradu -tutkielmassaan tekemän arvion mukaan naiset harrastivat keskimäärin halvempaa liikuntaa kuin miehet; merkittävimpiä poikkeuksia olivat kuntosaliharrastus, jossa naiset siis olivat aktiivisempia, samoin tanssi ja ratsastus (Aalto 2001, 132, 136).

4.2 Kotitalouksien seurojen hyväksi tekemä palkaton työ

Kotitaloudet tukevat järjestöjä muutenkin kuin maksamalla jäsenmaksuja ja muita rahallisia korvauksia. Merkittävä osa järjestöjen työstä tehdään talkootyönä, eli liikunnan ja urheilun harrastajat tekevät palkatta töitä, jotka pitäisi muuten ostaa yrityksiltä tai palkata sitä varten työntekijä. Kansallisen liikuntatutkimuksen mukaan tutkimuskaudella 2005–06 liikunnan vapaaehtoistoimintaan osallistui noin 532 000 suomalaista – heistä oli miehiä 311 000 ja naisia 221 000. Tutkimuksen mukaan osallistujat jakautuivat ikäryhmittäin seuraavasti:

Taulukko 31. Osallistuminen liikunnan vapaaehtoistyöhön, erittely ikäryhmittäin.

Ikäryhmä	%-osuus ikäryhmästä	Lukumäärä
19 – 25 -vuotiaat	13 %	62 000
26 – 35 -vuotiaat	15 %	111 000
36 – 49 -vuotiaat	23 %	232 000
Vähintään 50 -vuotiaat	12 %	127 000

Lähde: Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006. Vapaaehtoistyö, 8.

Vapaaehtoistyöhön osallistuneet tekivät työtä keskimäärin noin 10 tuntia kuukaudessa, miehet hieman naisia enemmän (11h/9h). Eniten aikaansa käyttivät jääkiekkoa harrastavat; heillä kuukausittainen ”työaika” oli noin 16 tuntia, eli yhteensä kahden täyden työpäivän verran. Jääkiekko siis käyttää – paitsi rahaa – myös vapaaehtoista työvoimaa enemmän kuin muut lajit. Tyypillisiä vapaaehtoisten tehtäviä olivat Kansallisen liikuntatutkimuksen mu-

kaan ”joka paikan höylänä toimiminen”, eli ilmeisesti auttaminen siellä, missä kulloinkin tarvittiin sekä huoltotehtävissä, muuna tukihenkilönä tai kannustajana toimiminen. Lisäksi vapaaehtoisten työpanosta vaativat toimitsijan tehtävät; urheilutapahtumiin liittyvät järjesty- tai myyntitehtävät ja lasten kyyditseminen sekä ohjaajana, kouluttajana tai apuohjaajana toimiminen ja varainhankinta. (Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006, vapaaehtoistyö, 9–12.)

Nämä tiedot viittaavat siihen Kosken esiin tuomaan seikkaan, että ihmiset osallistuvat urheiluseuran työhön usein siinä vaiheessa, kun heidän lapsensa ovat harrastusiässä. (Koski 2000a, 46–47. Koski 2005b, 52–53; 63–64.) Vapaaehtoistyötä tekevät keski-ikäiset ihmiset, hieman useammin miehet kuin naiset, ja osallistuminen vähenee siinä vaiheessa, kun lapset kasvavat harrastuksista ulos tai alkavat harrastaa itsenäisesti. Osallistuminen on tyypillisesti joukkueiden toiminnan tukemista ja otteluiden tai kilpailujen käytännön toteutukseen osallistumista.

Talkootyön arvon määrittämiselle ei ole yksiselitteistä laskukaavaa: vapaaehtoistyön arvoa ei voi määritellä esimerkiksi suoraan kertomalla työtuntien määrä kohtuulliseksi arvioidulla tuntipalkalla. Jos seurojen piirissä tehty vapaaehtoistyö muutettaisiin tällä tavoin palkkatyöksi, niin seurojen tarjoamien palvelujen hinta nousisi, mikä puolestaan vähentäisi palvelujen kysyntää. Siten myös maksavien jäsenten määrät pienenisivät ja/tai maksullisten palvelujen käyttö vähenisi. (Valtonen & al. 1993, 98–99.) Toisaalta osa talkootyöstä on nimenomaan varojen hankintaa, kuten seuran hyväksi tehtävää myyntityötä tai talkooporukalla tehtäviä urakoita, joista seura saa palkkion. Tällä työllä on vähintään se arvo, minkä seurat tämän talkootyön ansiosta tienaavat. Seurojen talkootyöllä hankkiman rahoituksen määrästä ei kuitenkaan ole kattavia tietoja.

Kuten edellä todettiin, keskeisen osan vapaaehtoistyöstä muodostavat erilaiset harjoitukseen ja kilpailuihin tapahtuvat kyyditykset. Puronahon tutkimuksen mukaan ne muodostivat n. 20–25 prosenttia lasten liikuntaharrastuksen kokonaiskuluista. (Puronaho 2006, 133.) Todennäköisesti osa vanhemmista joutuu järjestelemään töitään lapsen liikuntaharrastuksen vuoksi, ja tämä voi aiheuttaa ansionmenetyksiä. Vapaaehtoistyössä ei siis ole kyse vain palkattomasta työstä, vaan vanhemmille koituu siitä kuluja, jotka eivät näy seurojen taloudessa – tai näkyisivät, jos ne siirtyisivät seurojen maksettaviksi.

4.3 Sponsorointipalvelujen kysyntä

Sponsorointi tarkoittaa sitä, että yritys tai yksityinen henkilö tukee urheilijaa tai urheiluseuraa, ja saa yleensä vastineeksi nimensä tai tuotteensa tavalla tai toisella julkisuuteen. Itkonen ja kumppanit (2007) korostavat median keskeistä roolia sponsoroinnissa. Sponsorit tarjoavat urheilulle (urheilijat, joukkueet) resursseja, urheilu puolestaan sponsoreille näkyvyyttä. Näkyvyyttä ei kuitenkaan tulisi, ellei urheilutapahtumien välittäminen olisi medialle taloudellisesti kannattavaa. Median ja sponsorien välillä vallitsee myös suora suhde: media voi myydä mainostilaa urheilulähetyskeskityksiin ja sponsorit voivat tarjota tuotteitaan median käyttöön. Sponsorointiin sisältyy kuitenkin tiettyjä riskejä: jos sponsori tukee voittajaa, se saa osansa myönteisestä julkisuudesta. Toisaalta aina sponsorointi ei osu voittajalle, joten sponsorijakin voi jäädä näkymättömiin. Lisäksi jotkut urheilijat voivat syyllistyä vilppiin. Jos urheilija jää kiinni dopingista, myös sponsori voi saada kielteistä julkisuutta. (Itkonen & al., 2007.)

Sponsoroinnin kokonaismäärästä ei ole tarkkoja tietoja. Mainostajien liitto julkaisee vuosittain mainos- ja sponsorointibarometreja, jotta perustuvat sen jäsenyrityksiltä kerät-

tyihin tietoihin. Vuotta 2005 koskevan tiedotteen mukaan yritysten sponsorointibudjetista kului keskimäärin 68 prosenttia urheiluun, 15 prosenttia kulttuuriin ja 23 prosenttia muihin kohteisiin. Joukkueurheilu oli suosituin sponsoroinnin kohde, sillä 68 prosenttia vastaajista ilmoitti tukeneensa sitä.¹ Sponsoribarometrin pohjalta voi tehdä varovaisia arvioita sponsoroinnin euromääristä: vuonna 2005 barometrikyselyyn vastasi yhteensä 162 mainostajien liiton jäsenyritystä. Ne ilmoittivat sijoittavansa urheilun sponsorointiin keskimäärin 290 000 euroa, eli yhteensä noin 47 miljoonaa euroa.¹ Tästä meni urheiluun 62 prosenttia, eli noin 29 miljoonaa euroa. Mainostajien liittoon kuuluu 400 yritystä, joten urheilun sponsoroinnin kokonaismäärä oli vuonna 2005 noin 70 miljoonaa euroa.

Mainostajien liiton oman arvion mukaan heidän jäsenistönsä vastaa noin 80 prosenttia mainontaan sijoitettavista rahoista. Jäsenistöön eivät kuulu viestintäalan yritykset. Ulkopuolella on myös suuri määrä pieniä ja keskisuuria yrityksiä, joiden merkitys voi olla keskeinen pienten urheiluseurojen kannalta. Sponsoroinnin todellinen määrä lienee siis yllä esitettyä suurempi.

4.4 Työpaikkaliikunnasta työnantajille koituvat menot

Suomen kuntoliikuntaliitto ry julkaisee haastatteluihin perustuvaa työpaikkaliikunnan barometria. Vuoden 2005 tiedot perustuivat 150 yritykseltä kerättyihin haastattelutietoihin. Haastateltavat olivat toimitusjohtajia, henkilöstöpäälliköitä tai työpaikkaliikunnasta vastaavia henkilöitä. Raportin mukaan otoskoko oli sen verran pieni, että tulosten luottamusväli oli melko suuri, eli suurimmillaan noin ± 8 prosenttia². Kyselyn pohjalta raportissa arvioidaan, että vuonna 2005 työnantajat tukivat työpaikkaliikuntaa noin 280 miljoonalla eurola. Laskelmassa ovat mukana sekä yksityisen että julkisen sektorin työnantajat.

¹ Tiedotteen sanamuodosta ei selviä, viittasivatko yritykset tuolloin vuoden 2005 arvioituihin sponsorointikuluihin, vai vuoden 2004 toteutuneisiin kuluihin.

² Raportissa ei ilmoiteta luottamusvälin tasoa, mutta kyseessä lienee 95 prosentin luottamusväli.

5 Yhteenveto: liikunta ja urheilu osana kansantaloutta

5.1 Liikunnan talouden volyymi

Tässä luvussa kootaan yhteen edellä esitetyt liikunnan rahavirtoja koskevat tiedot sekä tarjonnan että kysynnän näkökulmasta. Tarkastelun ulkopuolelle jää luonnollisesti sellainen toiminta, joka ei kirjaudu taloutta kuvaaviin tilastoihin. Sen piiriin kuuluvat esimerkiksi epäreilut työolot ja lapsityövoiman käyttö, joiden avulla tuottaja voi polkea tuotantohintoja. (Ks. esim. Andreff 2006, 65–66.) Tilastojen ulkopuolelle jää myös palkaton vapaaehtoisuus, jota käsiteltiin edellä.

Liikuntaan liittyvä kysyntä on selvitetty laskemalla yhteen se rahamäärä, minkä julkinen sektori, kotitaloudet ja yksityinen sektori sijoittavat liikuntaan. Valtion osalta laskelmassa ovat mukana opetusministeriön liikuntamäärärahat, kuntien osalta liikuntatoimen käyttomenot, joista on vähennetty valtion kuntien liikuntatoimille osoittama tuki sekä palvelujen käyttäjiltä kerätyt maksut. Yksityisen sektorin osalta mukana ovat sponsoroinnin kulut. Lisäksi laskelmiin on otettu mukaan työnantajien työpaikkaliikunnalle kohdistama tuki.

Taulukko 32. Arvio liikunnan talouden volyymista vuonna 2005, rahoituksen ja kulutuksen pohjalta tehty laskelma.

			Kulutuksen määrä, M€
Julkinen sektori	Valtio	Liikunnan määrärahat	93
	Kunnat	Kunnan rahoitusosuus liikunnan menoista	367
Totopelit	Fintoto	Tuottojen tuloutus raviradoille ja hevostaloudelle*	37
Yksityinen sektori	Yritykset	Sponsorointi	70
	TV-yhtiöt	TV-sopimukset	Ei tietoa
Työnantajat	Julkinen ja yks. sektori	Työpaikkaliikunta	280
Kotitaloudet		Liikunnan kulutusmenot**	1 822
Yhteensä:			2 669

* Fintoton tuotoista tuloutettiin 29 M€ raviradoille ja noin 8 M€ maa- ja metsätalousministeriön kautta hevosjalostuksen edistämiseen. Veikkauksen tulouttamat tuotot sisältyvät valtion liikuntamäärärahoihin.

** Luku viittaa vuoden 2006 kulutukseen.

Laskelman perusteella julkinen sektori, yritykset ja kotitaloudet sijoittivat liikuntaan vuonna 2005 yhteensä noin 2,7 miljardia euroa. Koska luvut on kerätty useista eri lähteistä, jotka myös vaihtelevat tarkkuudeltaan, tulos on suuntaa antava. On siis ehkä parempi sanoa, että kulutuksen ja julkisen rahoituksen kokonaismäärä oli vuonna 2005 noin 2,6–2,7 miljardia euroa. Liikunnan talouden osuus bruttokansantuotteesta oli näiden lukujen perusteella noin 1,7 prosenttia. Jos talouden volyymia koskevaan laskelmaan lisätään liikunnan ammatillisen koulutuksen, tutkimuksen ja koulujen liikunnanopetuksen kustannukset, eli noin 200 M€, liikunnan talouden osuus bruttokansantuotteesta nousee noin 1,8 prosentin tasolle.

Edellä mainitun koulutuksen, tutkimuksen ja koulujen liikunnanopetuksen lisäksi laskelmasta puuttuvat seuraavat summat:

- 1 Televisiointisopimukset
- 2 Kevyen liikenteen väylien, luontopolkujen ja retkeilypalvelujen ylläpito
- 3 liikunta-alan yritysten konkurseista aiheutuvat luottotappiot ja sijoitusten arvonalentumiset

Bruttokansantuotetta laskettaessa laskelmiin otetaan mukaan myös viennin ja tuonnin erotus, investoinnit sekä varastojen muutos. Viennin ja tuonnin erotus riippuu luonnollisesti siitä, miten liikuntatarvikkeiden piiri rajataan. Suomen kannalta olennaista on etenkin, otetaanko mukaan kaikki vapaa-ajan veneet vai vain urheilukäyttöön tarkoitettut. Tässä työssä laskelmaan otettiin mukaan kaikki vapaa-ajan veneet, ja sen pohjalta tehtyjen laskelmien perusteella ulkomaankaupan tase on noin +30 miljoonaa euroa. Kuntien investoinnit olivat noin 100 miljoonaa euroa, mutta yksityisen sektorin investointeja ei ollut mahdollista selvittää, ei myöskään varastojen muutosta.

Lehtitietojen perusteella MTV 3 ja Canal plus maksoivat jääkiekon SM-liigan televisiointioikeuksista vuonna 2005 noin viisi miljoonaa euroa. Todennäköisesti muiden mestaruussarjojen tulot olivat huomattavasti pienemmät: karkeasti arvioiden voi sanoa, että televisiointisopimukset toivat tuolloin suomalaiselle urheilulle yhteensä noin 5–10 miljoonaa euroa. Kevyen liikenteen väylien ylläpitoon käytettiin vuonna 2005 noin 20–30 miljoonaa euroa. Metsähallitus kulutti luontoreittien ylläpitoon sekä muihin luontoliikunnan palveluihin noin 20 miljoonaa euroa.

Kuten kuntien liikuntatoimia käsittelevässä luvussa todettiin, tässä yhteydessä ei voitu selvittää kuntien liikelaitosten toiminnan volyymia. Liikelaitosten keräämät tulot sisältyvät kuitenkin erittelemättöminä kysynnän lukuihin, sillä niiden tärkeimpiä rahoittajia lienevät kunnat ja asiakkaat, eli kotitaloudet ja työpaikkaliikuntaa tukevat työnantajat. Tarjonnan volyymia koskevista laskelmista liikelaitokset jäävät kuitenkin pois.

Taulukkoon 33 on laskettu liikunnan talouden volyymi tavaroiden ja palvelujen tarjonnan näkökulmasta. Laskelma perustuu osin melko karkeisiin laskelmiin ja sisältää joitain päällekkäisyyksiä, joten se ei ole yhtä tarkka kuin kysynnän näkökulmasta tehty laskelma. Laskelman epätarkkuudet huomioiden voi sanoa, että tarjonnan näkökulmasta laskien liikunnan talouden volyymi oli noin 2,5–2,7 miljardia euroa. Tulos osuu siis melko lähelle kysynnän näkökulmasta tehtyä laskelmaa.

Taulukko 33. Arvio liikunnan talouden volyyymista vuonna 2005, palvelujen ja tavaroiden tarjonnan pohjalta tehty laskelma.

		Tarjonnan määrä M€
Kunnat palvelujen tarjoajina	Liikuntatoimien käyttökulut*	425
Seurat ja urheilun valtakunnalliset järjestöt	Seurojen varainhankinta yhteensä**	560
	Urheilun valtakunnalliset järjestöt yhteensä***	90
Liikunnan palveluja tarjoavat yritykset****	Yritysten liikevaihto (sisältää päällekkäisyyksiä)	462
Liikuntatarvikkeiden vähittäiskauppa	Urheilutarvikkeita myyvien kauppojen liikevaihto	706
	Muissa kuin erityisliikkeissä tapahtuvan kaupan arvo*****	500
Yhteensä:		2 743

* Kuntien palvelujen arvoon sisältyvät liikuntatoimien käyttökulut, joista on vähennetty avustukset yhdistyksille.

** Maksimiarvo

*** Luvun perustana on valtionapuun oikeuttavien menojen kokonaismäärä (91,8 M€). Tulot on oletettu suuruudeltaan samaksi ja pyöristetty lähimpään kymmeneen miljoonaan euroon.

**** Tähän on mukaan laskettu urheilu- ja liikuntavälineiden vuokrausta harjoittavat yritykset.

***** Luku perustuu laskelmaan, jossa kotitalouksien kulutuksesta (1.262 M€) on vähennetty erityisliikkeissä tapahtuvan kaupan arvo (706 M€), ja tulos on pyöristetty alaspäin seuraavaan täyteen 100 miljoonaan euroon. Luku on pyöristetty alaspäin, koska kotitalouksien kulutuksen määrää nostaa todennäköisesti sekä vuodessa tapahtunut hintojen nousu että mahdollisesti myös kulutuksen kasvu. Lisäksi osa kulutuksesta on voinut tapahtua ulkomailla.

Kuten edellä todettiin, tarjonnan arvoa nostaa hieman se, että liikunnan palveluja tarjoavia yrityksiä koskeviin lukuihin sisältyy päällekkäisyyksiä, eli liikunta-alan yritysten keskinäistä kauppaa, jonka suuruutta ei ole mahdollista arvioida. Lisäksi muistettakoon, että urheiluseurojen toimintaa ja muissa kuin erityisliikkeissä tapahtuvan myynnin määriä koskevat tiedot perustuvat melko karkeisiin laskelmiin. Laskelman tulosta pienentää se, että siitä puuttuvat liikunnan palveluja tarjoavat kuntien liikelaitokset.

Tilastokeskuksessa on laskettu myös liikuntasektorin kansantalouteen tuoma arvonlisäys. Arvonlisäyksellä tarkoitetaan sitä arvoa, joka tuotteelle tulee, kun sen myyntihinnasta vähennetään muilta toimialoilta hankitut tuotantopanokset, kuten raaka-aineet, energia ja tuotantovälineet. Tilastokeskuksen laskelmassa ovat mukana tuotteiden ja palvelujen tuotanto ja kauppa, mutta ei julkisen sektorin toimintaa. Tällä tavoin laskien liikuntasektorin tuotannon arvo oli vuonna 2005 noin 1,9 miljardia euroa, ja liikunnan talouden tuoman arvonlisäyksen arvo oli 0,9 miljardia euroa. (Aku Alanen, Tilastokeskus, Sähköpostitse toimitettu muistio 24.1.2008.)¹

¹ Arvonlisäystä koskevassa laskelmassa olivat mukana seuraavat tuotannon ja palvelujen alat: 01410 maisemanhoito; 36400 urheiluvälineiden valmistus; 45230 Urheiluvälineiden rakentaminen; 51478 urheilualan tukkukauppa; 52122 Tavaratalojen urheiluvälinekauppa (urheiluvälinekaupasta on laskettu 1/3 toimialan, 52488 urheilualan vähittäiskauppa, tiedoista); 71402 urheilu- ja liikuntavälineiden vuokraus; 92610 urheilukentät, urheiluhallit ja stadionit; 92620 muu urheilutoiminta.

5.2 Liikunnan työllistävä vaikutus

Vuonna 2005 liikunnan talous työllisti ihmisiä noin 24 000 henkilötyövuoden edestä. Palkkaa heille maksettiin yhteensä noin 590 miljoonaa euroa. Lukuihin on kuntien osalta laskettu mukaan liikuntatoimen työntekijät ja koulujen liikunnanopettajat. Liikunnanopettajien osalta todettakoon vielä, että palkkasumma saattaa olla liian suuri, koska se on laskettu liikunnan lehtorien palkkojen perusteella, ja opettajien joukossa on todennäköisesti osa-aikaisia ja epäpäteviä opettajia, joiden palkat ovat pienempiä.

Taulukko 34. Liikunnan talous työllistäjänä.

Työllistäjä	Henkilöstö	Palkkasumma M€
Kunnat, liikuntatoimi	4 900	110
Kunnat, koulutoimi	2 000	70
Liikunnan valtakunnalliset koulutuskeskukset	300	7
Liikuntatieteellinen tutkimus	239	8
Urheilujärjestöt (aatteelliset yhdistykset)	2 729	74
Urheilu- ja liikuntavälineiden vuokrausta harjoittavat yritykset	121	2
Liikunta-alan palveluja tarjoavat yritykset, ja muut työnantajat pl. aatteelliset yhdistykset	5 360	112
Liikunta-alan tuotteita valmistavat yritykset	3 692	100
Liikunta-alan tuotteiden tukkukauppa	1 328	44
Liikunta-alan tuotteiden vähittäiskauppa	3 355	66
Yhteensä	24 024	593

Luvuista puuttuvat opetusministeriössä ja läänien liikuntahallinnossa työskentelevät henkilöt. Liikunnan talous työllistää myös rakennus- ja huoltotöitä tekeviä, mutta heidän lukumääräänsä ei ole mahdollista arvioida. Lukuihin ei myöskään ole laskettu mukaan niitä ihmisiä, joiden työpaikka perustuu välillisesti liikunnan taloudelle. Tähän ryhmään kuuluisi muun muassa matkailun ja liikenteen alalla työskenteleviä ihmisiä, mutta heidän määräänsä ei ole tässä yhteydessä mahdollista arvioida.

5.3 Liikunnan harrastuksesta koituvat verotulot

Liikunnan talouden verotuotto oli valtiolle noin 380 miljoonaa euroa ja kunnille noin 100 miljoonaa euroa. Laskelmat perustuvat arvonlisäveron osalta kotitalouksien kulutusta koskevaan tutkimukseen, ja niissä on käytetty siis vuoden 2006 lukuja. Tuloverojen perustana olevan palkkasumman laskelma on esitetty edellä. Tuloveroja laskettaessa ei ole otettu huomioon vähennyksiä, joten luvut ovat hieman liian korkeita.

Taulukko 35. Laskelma liikunnan taloudesta valtiolle ja kunnille tulevista verotuloista.

Veroperuste	Verotusarvo M€	Verotulot	
		Kunta	Valtio
Tulovero, kunnat (18%), valtio (11%)*	593	107	65
Arvonlisävero, tavarat 22%	1 262		278
Arvonlisävero, palvelut 8%	228		18
Arpajaisvero**			23
Yhteisövero	Ei tietoa		
Pääomaverot	Ei tietoa		
Yhteensä		107	384

* Kuntien veroprosentti on laskettu maksetun veron ja veronalaisen tulon suhteena seuraavasti: $(8\,995\text{ M€}/49\,735\text{ M€}) \cdot 100 = 18\%$. Valtion keräämän tuloveron veroprosentti on laskettu samalla tavoin seuraavista luvuista $(6\,256\text{ M€}/56\,896\text{ M€}) \cdot 100 = 11\%$. Lähde: Verotilasto 2006.

** Arpajaisveroon on laskettu mukaan liikevaihdon perusteella laskennallinen osuus urheiluveikkauksen tuottamasta verotulosta sekä Fintoton maksama vero kokonaisuudessaan.

Kuten taulukosta 35 näkyy, valtio kerää liikunnan taloudesta verotuloja huomattavasti kuntia enemmän. Taulukkoon 36 on koottu tietoja, joiden avulla voi arvioida liikunnan tuottojen ja kulujen kokonaismäärää, sekä sitä, miten ne jakautuvat valtion ja kuntien kesken. Laskelman keskeinen tulos on, että valtio on nettohyötyjä, kun taas kunnille liikunnan tase on alijäämäinen.¹

Taulukko 36. Yhteenveto liikuntaan ja urheiluun liittyvistä julkisista menoista, verotuotoista ja urheiluveikkauksen tuotoista.

	Valtio	Kunnat
Liikunnan kulut	93	367*
Kulut: liikunnanopetus, koulutus, ja tutkimus	110	66
Tutkimusmenot	11**	
Kulut yhteensä	214	433
Urheiluveikkauksen laskennalliset tuotot***	106	
Verotuotot	384	107
Tuotot yhteensä	490	107
Nettotuotot (Tuotot – kulut)	276	-326
Nettotuotot: Julkinen sektori yhteensä		-50

* Tämä luvun laskentaperuste esitellään alaluvussa 2.2. "Kunnan, liikunnan rahoittajina ja palvelujen tarjoajina".

** JY/Liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta: budjettirahoitus, Suomen Akatemia, TEKES; Liikuntatieteelliset yhteisöt: Julkinen rahoitus yhteensä – kuntien rahoitus; UKK-instituutti: RAY:n tuki yhteensä. Kuntien rahoitusta ei ole kuntasarakkeeseen kirjattu sen pienuuden vuoksi.

*** Tämä luvun laskentaperuste esitellään alaluvussa 3.6 "Urheiluun liittyvä veikkaus ja vedonlyönti".

¹ Tutkija Kari Puronaho kiinnitti alunperin tämän raportin kirjoittajan huomion siihen, miten arvonlisävero vaikuttaa valtion keräämiin verotuottoihin. Valtion voitollisen "liikuntataseen" toivat esiin jo Valttonen & al. (1993). Ks. myös Laakso & al. (2006).

Laskelman perusteella liikunnan talouden tulojen ja kustannusten erotus on koko julkiselle sektorille hieman negatiivinen, jos lukuihin otetaan mukaan liikunnan ammatillinen koulutus, tutkimus ja koulujen liikunnanopetus. Jos ne otetaan laskelmasta pois, niin tase muuttuu positiiviseksi, sillä tulojen ja menojen erotus on noin 150 miljoonaa euroa julkisen sektorin eduksi.

Liikunnan talouden julkiselle sektorille tuomat tulot ja sen aiheuttamat kustannukset jakautuivat siis kuntien ja valtion kesken melko epätasaisesti. Valtion tase oli positiivinen: liikunnan tuotoista riitti liikuntasektorin ulkopuoliseen käyttöön noin 290 miljoonaa euroa, kun taas kuntien oli katettava liikunnan, alan ammatillisen koulutuksen ja liikunnanopetuksen menoista noin 330 miljoonaa euroa joko veroin, omaisuutta myymällä tai ottamalla lainaa. Vaikka kuntien luvuista otettaisiin pois liikunnanopetuksen ja ammatillisen koulutuksen nettokulut (kulut – verotuotot), erotus on edelleen noin 270 miljoonaa euroa kuntien tappioksi.¹

Julkisen sektorin kustannusten ja tuottojen erotus olisi lähempänä nollaa, jos laskelmaan voisi ottaa mukaan yhteisö- ja pääomaverojen tuotot. Niitä ei kuitenkaan voitu tässä yhteydessä arvioida. Yhteisöveron tuotot tulevat pääosin valtiolle, sillä vuonna 2005 sen saama osuus oli 76,03 prosenttia, kunnille tuotoista meni 22,03 prosenttia ja seurakunnille 1,94 prosenttia. Laskelmasta puuttuu myös työpaikkaliikunnan ostoista kertyvä arvonnlisävero, koska sen osalta ei ole mahdollista arvioida, miten suuri osa hankinnoista menee tavaroihin ja miten suuri osa palveluihin.

5.4 Yksi iso liikuntatalous vai monta pientä?

Edellä on käsitelty liikunnan taloutta paljolti yhtenäisenä kokonaisuutena, mikä on hieman harhaanjohtavaa, koska miesten ja naisten liikuntataloudet eroavat jossain määrin toisistaan. Liikunnan taloudessa on todennäköisesti myös alueellisia eroja: liikuntamatkailu ja luontomatkailu lienevät tärkeitä etenkin Lapissa ja muilla vastaavia palveluita tarjoavilla alueilla. Liikunnasta kunnille tulevat verotulot vaihtelevat todennäköisesti kunnasta toiseen riippuen siitä, millaisia yrityksiä alueella toimii.

Edellä on joitain kertoja siteerattu Aallon pro gradu -tutkielmaa, jossa käytiin systemaattisesti lävitse se, miten raha liikkui mies- ja naisvaltaisessa urheilussa ja liikunnassa. Aallon havainto oli, että valtio ja kunnat tukevat miesten liikuntaa enemmän, ja että seuratoiminnassa miesten liikunta pyörittää suurempia rahamääriä kuin naisten liikunta.² Todennäköisesti tilanne ei ole olennaisesti muuttunut, sillä esimerkiksi järjestykentällä toimivat edelleen samat keskusjärjestöt, ja todennäköisesti seurakentässäkään ei ole tapahtunut suuria muutoksia. Aallon tulokset koskevat kuitenkin lähes kymmenen vuoden takaista tilannetta, joten ne ansaitisivat päivityksen. Kiinnostavaa olisi tietää esimerkiksi, missä määrin järjestöjen ja seurojen piirissä tehty tasa-arvotyö toisaalta tyttöjen liikunnan, toisaalta esimerkiksi maahanmuuttajien liikunnan edistämiseksi on tuottanut tulosta.

¹ Yllä olevan laskelman tarkoituksena ei ole osoittaa, että liikunta saa valtiolta liian vähän rahaa suhteessa valtion keräämiin verotuottoihin. Kirjoittajan näkemyksen mukaan verot eivät ole korvamerkittyjä, eli niitä ei jaeta takaisin juuri niille, joilta ne on kerätty, vaan niiden käyttöä ohjaavat laajemmin määritellyt yhteiskunnalliset tarpeet. Hyvin yleisellä tasolla voinee sanoa myös, että sellainen järjestelmä on hyvä, jossa kunta kerää verottamalla liikunnan vaatimat resurssit, ja kuntapäätäjät kantavat palvelujen järjestämisestä poliittisen vastuun. Näin päätöksentekoa ohjaavat toisaalta paikalliset erityistarpeet, toisaalta paine resurssien taloudelliseen käyttöön.

² Urheilun ja liikunnan piirissä on toki myös naisten hallitsevia alueita, kuten naisvoimistelu ja ilmeisesti myös ratsastus.

5.5 Liikunnan merkitys kansanterveydelle ja kansanterveyden menoihin

On melko luontevaa ajatella, että urheilu ja liikunta ovat hyviä asioita: suomalaisten urheilijoiden menestys vahvistaa kansallista yhtenäisyyttä ja parantaa Suomen tunnettavuutta maailmalla. Vastaavasti suurten joukkojen arkisempi liikuntaharrastus parantaa kansanterveyttä ja vähentää siten terveydenhuollon kustannuksia. Vaikutukset eivät välttämättä ole yksistään myönteisiä. Suurkilpailuissa harjoitettu vilppi, esimerkiksi doping, voi vahingoittaa sekä urheilujärjestelmän mainetta että valtion julkisuuskuvaa. Dopingiin liittyvä selittely ja salailu voi myös korruptoida järjestökulttuuria ja poliittista kulttuuria laajemminkin. Vastaavasti myös kuntourheiluun voi liittyä ongelmia, kuten urheiluvammat ja harrastajien piiriin levinnyt doping-aineiden käyttö, ja siitä seuraavat terveysongelmat.¹

Liikunnan myönteiset (netto)vaikutukset terveydelle on kuitenkin vahvistettu useissa tutkimuksissa (ks. esim. Kiiskinen & al. 2008, 48–49). Vastaavasti liikunnan harrastamattomuus rasittaa kansantaloutta. Fogelholm ja kumppanit (2007) arvioivat, että liian vähäinen liikunta aiheuttaa Suomessa vuosittain noin 300–400 miljoonan euron kustannukset. Kirjoittajien mukaan puolet näistä kuluista johtuu työstä poissaoloista ja puolet kohonneista sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksista. Kirjoittajat arvioivatkin, että jokaista 100 000 uutta liikunnan harrastajaa kohden liikunnan puutteesta johtuvat haitat pienenisivät 20 miljoonalla eurolla. (Fogelholm & al. 2007, 4, 22.)

Kiiskinen ja kumppanit arvioivat, että kansanterveyden kannalta keskeisiä ongelmia ovat tupakointi, ylipaino, alkoholinkulutus, ikääntymisestä seuraava tasapainon ja lihashallinnan heikkeneminen. Niistä seuraavia terveysriskejä ovat muun muassa diabetes, etenkin 2-tyypin diabetes; sydän ja verisuonitaudit sekä murtumat, joiden riskiä pahentaa ikääntymiseen liittyvä luuston haurastuminen sekä lihaskunnan ja tasapainon heikkeneminen. Kirjoittajien mukaan diabeteksen hoitoon kuluu tällä hetkellä noin 500 miljoonaa euroa vuodessa; sydän ja verisuonitautien aiheuttamat kustannukset olivat 1990-luvulla kerättyjen tietojen mukaan noin 900 miljoonaa euroa vuodessa. (Kiiskinen & al. 2008.)

Liikunnan harrastus on siis keskeinen kansantaloudellinen kysymys. Toisaalta Valtonen ja kumppanit huomauttavat, että liikunnan kulutus ja liikunnan harrastus ovat eri asioita. Kulutuksen kasvusta ei siis voi päätellä sitä, että ihmiset liikkuisivat enemmän. (Valtonen & al., 1993, 87–91.) Voi myös kysyä, onko näyttöä siitä, että julkisen sektorin panostus lisää juuri niiden ihmisten liikuntaa, jotka kuuluvat yllä esiteltyihin riskiryhmiin. Tässä suhteessa Kiiskisen ja kumppanien meta-analyysi antaa varovaisen myönteisiä tuloksia: esimerkiksi lääkärin antama liikuntakehoitus, henkilökohtainen liikuntaohjelma ja ohjattu ryhmäliikunta toivat tuottoja tai säästöjä. Kirjoittajat tosin huomauttavat, että laskentatapojen moninaisuudesta johtuen kovin vahvoja yleistyksiä ei voi vetää. (Kiiskinen & al. 2008, 71–75). Näistä tutkimuksista voi päätellä myös välillisesti, että pelkkä liikuntapaikkojen rakentaminen ja ylläpito ei riitä, vaan riskiryhmiin kuuluvia on aktiivisesti ohjattava liikunnan piiriin ja tuettava heidän harrastustaan.

¹ Liikunnan tuomista terveysongelmista ks. esim. Nys 2006.

6 Lopuksi

Selvityksen perusteella liikunnan talouden volyymi oli vuonna 2005 noin 2,6–2,7 miljardia euroa. Mukaan on laskettu suoraan liikuntaan kohdistuva kulutus, ei liikuntaan liittyvää oheiskulutusta (kuten matkakuluja), ei myöskään kulutuksen kerrannaisvaikutuksia. Eniten liikuntaan käyttivät rahaa yksittäiset kotitaloudet, eli noin 1,8 miljardia euroa.

Kunnat sijoittivat liikuntaan – investoinnit pois lukien – noin 367 miljoonaa euroa ja valtio opetusministeriön liikuntamäärärahojen kautta noin 93 miljoonaa euroa. Julkisen sektorin nettokulutusta arvioitaessa tuli esiin, että valtio kerää enemmän veroja ja maksuja kuin mitä se sijoittaa liikuntaan, kun taas kuntien tilanne on päinvastainen, eli ne olivat nettomaksajia. Kuntien osalta tilanne todennäköisesti vaihtelee sen mukaan, millaisia liikunnan alan yrityksiä niiden alueella sijaitsee. Valtion ja kuntien yhteenlaskettu nettokulutus oli kokonaisuudessaan noin 50 miljoonaa euroa, jos mukaan lasketaan liikunnan ammatillisen koulutuksen, koulujen liikunnanopetuksen ja tutkimuksen kulut ja niistä koituvat verotulot. Jos ne jätetään pois, julkinen sektori sai liikunnan harrastamisesta lähes 150 miljoonan euron nettohyödyn.

Selvityksen tavoitteena oli myös kartoittaa mahdollisia tutkimustarpeita. Raporttia kirjoitettaessa tuli esiin useita teemoja, joista on vähän tai epätarkkaa tietoa. Seuraavaan luetteloon on kirjattu keskeisimmät jatkoselvityksen aiheet.

- Seurojen toiminnan taloudellinen volyymi
- Rahavirrat järjestökentän sisällä
- Vapaaehtoistyön luonne ja siihen liittyvät rahavirrat
- Huippu-urheilun talous
- Urheilun televisiointiin liittyvät kysymykset
- Kunnallisten liikelaitosten rooli kuntien liikuntataloudessa
- Kuntien tarjoamat liikunnan palvelut ja niiden käyttö, suhde hyvinvointi-indikaattoreihin
- Veikkauksen ja vedonlyönnin volyymi, ongelmapelaaminen

Näitä teemoja ei tässä yhteydessä voi laittaa tarkkaan tärkeysjärjestykseen. Tutkijoiden kannalta kiinnostavinta lienee, miten näistä aiheista käsin voi osallistua tiedeyhteisön kansainväliseen keskusteluun. Järjestöt ja seurat vastaavat paljolti liikunnan ja etenkin kilpaurheilun käytännön toteutuksesta, joten niiden talous kiinnostanee etenkin opetusministeriötä ja kuntia, jotka ovat ”delegoineet” niille osan liikuntapalvelujen järjestämisestä.

Koska liikuntaa ja sen julkista tukea perustellaan kansanterveyden tukemisella (ks. esim. Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla, 2008), niin kiinnostava kysymys on, miten julkisen sektorin ohjaus vaikuttaa liikunnan harrastukseen ja sen myötä kansanterveyteen. Hieman kärjistäen voi sanoa, että valtion ja kuntien resurssien käyttöä liikunnan edistämiseen on edellä viitatussa muistiossa perusteltu sillä, että raha tulee todennäköisesti takaisin pienentyneinä kansanterveyden kustannuksina. Avointa on kuitenkin, millainen tuki ja ohjaus vaikuttaisi erityisesti passiivisten kansalaisten liikuntaharrastukseen ja siten myös sosiaali- ja terveyssektorin kuluihin.

Lähdeluettelo

Kirjallisuus:

- Aalto Päivi (2001). Naisten liikuntatalous Suomessa. Jyväskylän yliopisto, Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Liikuntasuunnittelun ja -hallinnon pro gradu -tutkielma. Kevät 2001.
- Aho Pauliina, Turja Tuomo (2007). Suomalaisten rahapelaaminen 2007. Sosiaali- ja terveysministeriö, Taloustutkimus. 2007.
- Ala-Vähälä Timo (2006). Raportti kuntien erityisliikunnan tilanteesta vuonna 2005. Opetusministeriön julkaisuja 2006:21.
- Andreff Wladimir (2006). International trade in sport goods. Teoksessa: Andreff W. & Szymanski S., (toim.) Handbook on the Economics of Sport. Cheltenham, 2006.
- Andreff Wladimir (2006). The sports goods industry. Teoksessa: Andreff W. & Szymanski S., (toim.) Handbook on the Economics of Sport. Cheltenham, 2006.
- Andreff W. & Szymanski S., (toim.) Handbook on the Economics of Sport. Cheltenham, 2006.
- Bolotny Frédéric & Bourg Jean-François (2006). The demand for media coverage. Teoksessa: Andreff W. & Szymanski S., (toim.) Handbook on the Economics of Sport. Cheltenham, 2006.
- Borodulin Katja (2006). Oulun kaupungin liikuntamenojen kohdentuminen vuonna 1996. Jyväskylän yliopisto, Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, Liikuntasuunnittelun ja -hallinnon Pro Gradu- tutkielma.
- Buraino Babatunde (2006). The demand for sportsbroadcasting. Teoksessa: Andreff W. & Szymanski S., (toim.) Handbook on the Economics of Sport. Cheltenham, 2006.
- Dimitrov D., Helmenstein C., Kleissner A., Moser B., J. Schindler J. (2006). Die makroökonomischen Effekte des Sports in Europa. Die makroökonomischen Effekte des Sports in Europa. SportEcon Austria. 2006.
- Felderer B., Helmenstein C., Kleissner A., Moser B., Schindler J., Treitler R., (2006). Sport und Ökonomie in Europa. Ein Tour d` Horizon. Studie im Auftrag des Bundeskanzleramts, Sektion Sport. Spea SportsEconAustria. Wien März 2006.
- Fizel John (ed.) (2006). Handbook of sports economics research. New York, 2006.
- Fogelholm Mikael, Paronen Olavi, Miettinen Mari (2007). Liikunta – hyvinvointipoliittinen mahdollisuus. Suomalaisen terveystieteiden tutkimuskeskuksen tutkimusraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö, opetusministeriö, UKK-instituutti. Helsinki 2007.
- Gratton Chris, Taylor Peter (2000). Economics of Sport and Recreation. Renewed edition of Sports and Recreation, 1985. London: Spon Press. 2000.

- Halila Heikki (2006) Oikeudellistuva urheilu. Helsinki 2006.
- Heikkala Juha (1998). Ajolähtö turvattomiin kotipesiin. Liikunnan järjestökentän muutos 1990-luvun Suomessa. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 641. Tampere 1998.
- Heikkala Juha (2000). Liikunnan järjestökentän muutokset ja toimintaympäristö. Teoksessa: Itkonen Hannu & al. (toim.). Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 152. Helsinki 2000.
- Heikkala Juha, Koski Pasi (2000). Järjestöt kolmen merkitysulottuvuuden – vapaaehtoisuuden, valtion ja markkinoiden – leikkauspisteessä. Teoksessa: Itkonen Hannu & al. (toim.). Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 152. Helsinki 2000.
- Heinemann Klaus (1995). Einführung in die Ökonomie des sports. Ein Handbuch. Beiträge zur Lehre und Forshung im Sport. Schorndorf 1995.
- Heinemann Klaus (1984a). Probleme einer Ökonomie des Sports. Teoksessa: Heinemann K. Texte zur Ökonomie des Sports. Schorndorf 1984.
- Heinemann Klaus (1984b). Zur Einführung: Probleme zwischen Sport und Wirtshaft. Teoksessa: Heinemann K. Texte zur Ökonomie des Sports. Schorndorf 1984.
- Hentilä Helka-Liisa, Joki-Korpela Leena (2006) Liikunta osaksi yhdyskuntasuunnittelua. Projektiraportti. Oulun yliopisto, arkkitehtuurin osasto, yhdyskuntasuunnittelu. AO/YS C99. Oulu, 2006.
- Huhtala Maija (2006). Pallas-Ounastunturin kansallispuiston kävijöiden rahankäyttö ja paikallistoloudelliset vaikutukset. Metlan työraportteja 35. <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp035.htm>.
- Itkonen Hannu, Ilmanen Kalervo, Matilainen Pertti. (2007). Urheilun sponsorointi Suomessa. Jyväskylän yliopisto, Liikuntatieteiden laitos. Tutkimuksia 1/2007. Jyväskylä, 2007.
- Jalkapallokirja 06. Soininen Heini (toim.) Suomen Palloliiton julkaisu 71 vuosikerta. Helsinki 2006.
- Jalonen Pekka (2007). Suolainen hinta. Uusi sopimus on peräti kaksi ja puoli kertaa edellistä arvokkaampi. Iltalehti 27.9.2007. http://www.iltalehti.fi/jaakiekko/200709276640714_jk.shtml.
- Jewell, Todd R. (2006). Sports Economics: The State of the Discipline. Teoksessa Fizel, J. (ed.) Handbook of sport economics research. New York, 2006.
- Jääkiekkokirja. Suomen Jääkiekkoliiton ja SM-liigan virallinen kausijulkaisu 2005 – 2006. Jyväskylä 2005.
- Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006. Aikuiset 19-65 -vuotiaat. SLU:n julkaisusarja 5/06.
- Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006. Lasten ja nuorten liikunta. SLU:n julkaisusarja 4/06.
- Kansallinen liikuntatutkimus 2005–2006. Vapaaehtoistyö. SLU:n julkaisusarja 6/06.
- Kiiskinen Urpo, Vehko Tuulikki, Matikainen Kristiina, Natunen Sanna, Aromaa Arpo (2008). Terveysten edistämisen mahdollisuudet. Vaikuttavuus ja kustannusvaikutus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:1. Helsinki 2008.
- Koripallon tv-näkyvyys taattu vuoteen 2009 saakka. Lehdistöiedote, Koripalloliitto 2.11.2006. <http://www.koris.net/1/artikkeliarkisto/?num=142388>.
- Koski Pasi (2000a). Liikunta kansalaisaktiivisuutena. Teoksessa: Itkonen Hannu & al. (toim.). Liikunnan kansalaistoiminta – muutokset, merkitykset ja reunaehdot. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 152. Helsinki 2000.
- Koski Pasi (2000b). Maailma muuttuu, muuttuvatko seurat. Jyväskylän yliopisto, Liikunnan kehittämiskeskus, 2000.
- Koski Pasi, Heikkala Juha (1998). Suomalaisten urheiluorganisaatioiden muutos. Lajiliitot

- professionaalistumisen prosessissa. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia No 63/1998. Jyväskylä.
- Koski Pasi, Heinilä Kalevi (1988). Liikuntaseura. Valtakunnallinen peruskartoitus. Raportti 1. Jyväskylän yliopisto, Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, tutkimuksia No 48, 1988.
- Koululiikunnan kehittäminen (2007). Opetushallitus, Moniste 18/2007.
- Laakso Seppo, Kilpeläinen Päivi, Kostainen Eeva, Susiluoto Ilkka. Kisojen aluetaloudelliset vaikutukset. Teoksessa: Nylund, Mats & al. (toim.). Urheilu, maine ja raha. Tutkimuksia vuoden 2005 yleisurheilun MM-kisoista. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tampere 2006.
- Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi 2010-luvulla. Ehdotus kansalliseksi liikuntaohjelmaksi julkisen ohjauksen näkökulmasta. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:12. Helsinki.
- Liikunta valintojen virrassa. Kansallista liikuntaohjelmaa valmisteleavan toimikunnan väliraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:13. Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. 2007.
- Liikuntajärjestöjen tulosohjauksen kehittäminen. Liikuntajärjestöjen avustusjärjestelmätyöryhmä IV:n muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:33.
- Liikuntapaikkarakentamisen avustusjärjestelmän kehittäminen. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:12.
- Nys Jean-François (2006). Physical activity, sport and health. Teoksessa: Andreff W. & Szymanski S., (toim.) Handbook on the Economics of Sport. Cheltenham, 2006.
- Pesäpallokirja 2006. Ojaniemi Arto (toim.). Suomen Pesäpalloliitto ry. Helsinki 2006.
- Puronaho Kari & al.: Kunnallisen liikuntabudjetoinnin edunsaajat ja häviäjät. Helsinki 1999.
- Puronaho Kari, Ikävalko Anja: Kuntien liikuntatoimen talous 1990-93. Helsinki 1994.
- Puronaho Kari, Matilainen Pertti (1994). Liikuntaseurojen talous 1989-93. Jyväskylän yliopisto, liikunnan sosiaalitieteiden laitos, liikuntarakentamisen tutkimuskeskus. Liikuntatieteellisen tutkimuskeskuksen julkaisu no 5/1994.
- Rissanen Pekka, Valtonen Hannu, Asikainen Kimmo (1995) Liikunta lamassa – lama liikunnassa? Liikuntatieteellinen seura. Helsinki, 1995.
- Sairinen, Rauno; Manninen Rikhard; Peltonen, Lasse; Wiik, Maarit. (2006) Ympäristöterveys yhdyskuntasuunnittelussa. Näkökulmia hyvinvointia edistävään elinympäristöön. Suomen Ympäristö 13/2006. Ympäristöministeriö.
- Sandy Robert, Sloane Peter J, Rosentraub Mark S. The Economics of Sport. An International Perspective. 2004.
- Selby Ashley, Sievänen Tuija, Neuvonen Marjo, Petäjästä Leena, Pouta Eija, Puustinen Jenni (2007). Kansallispuistoverkoston matkailullinen luokittelu. Metlan työraportteja 61. <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2007/mwp061.htm>.
- Strategisen tiedolla johtamisen kehittäminen liikunnan valtionhallinnossa. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:20. Helsinki.
- Suomessa jo 9000 liikunta- ja urheiluseuraa. SLU. Liikunnan ja urheilun maailma 13/2005.
- Suomi, Kimmo: Liikuntapaikkapalvelut ja kansalaisten tasa-arvo. Liikunnan kehittämiskeskus 1/2000. Jyväskylä, 2000.
- Terveyden edistämisen ja sairauksien ehkäisyn vaikutukset ja kustannusvaikutukset. Teoksessa: "Terveydenhuollon menojen hillintä" Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2007.
- Terveydenhuollon menojen hillintä: rahoitusjärjestelmän ja ennaltaehkäisyn merkitys. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2007.

Tiainen, Sami: Golf-toiminnan kansantaloudelliset vaikutukset. Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulu, Liiketalouden koulutusohjelma. Opinnäytetyö, 2006.

Tiihonen Arto, Ala-Vähälä Timo. Erityisliikunnan arviointiraportti. Valtionhallinnon toimenpiteiden arviointia erityisliikunnan alalla. Opetusministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja 6:2002.

Työpaikkaliikuntabarometri, marraskuu 2005. Suomen kuntoliikuntaliitto. Helsinki 2005.

Valtonen Hannu, Rissanen Pekka, Pekurinen Markku. Liikunta, talous, kulttuuri. Liikunta taloudessa, talous kulttuurissa. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 137. Helsinki 1993.

Vasara Erkki (2004). Valtion liikuntahallinnon historia. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 157. Helsinki 2004.

Vehmas Hanna, Kontsas Matti, Koskinen Tomi, Kämppi Katariina, Puronaho Kari (2005). Clerot II. Liikunta-alan elinkeinorakenne ja osaamistarpeet. Cupore-julkaisuja 11/2005. Helsinki 2005.

Westerbeek Hans, Smith Aaron (2003). Sport Business in the Global Marketplace. Ebbw Vale, 2003.

Tilastojulkaisut:

Joukkoviestimet 2006. Kulttuuri ja viestintä 2006. Tilastokeskus.

Kotitalouksien kulutus 2006. Tilastokeskus. <http://www.tilastokeskus.fi/til/ktutk/tau.html>.

Kuntasektorin palkat 2005. Suomen virallinen tilasto. Palkat ja työvoimakustannukset 2006.

Kuntasektorin palkat ammateittain 2005. Suomen virallinen tilasto. Palkat ja työvoimakustannukset 2006.

Kuntien talous ja toiminta – kunnittaisia tietoja (2000–2005). Suomen virallinen tilasto. Julkinen talous (2001–2006).

Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2005. Opetusministeriön julkaisuja 2006:53.

Suomen yritykset 2005. Suomen virallinen tilasto. Yritykset 2007.

Teollisuuden tuotanto 2005. Tilastokeskus. <http://statfin.stat.fi/statweb/start.asp?LA=fi&DM=SLFI&lp=catalog&clg=teollisuustuotanto>

Verotilasto 2006. Verovuosi 2005. Verohallituksen julkaisu 353.06.

Tilastokeskuksen toimittamat aineistot:

Kaupunki- ja seutuindikaattorit.

Kuntien käyttötalous (2000-2005), tehtäväluokka 355, liikunta ja ulkoilu.

Kuntien investoinnit (2000-2005), Liikunta ja ulkoilu.

Yritykset oikeudellisen muodon mukaan (liikeyritykset ja voittoa tavoittelemattomat) vuonna 2005.

Internet-lähteet:

Huippu-urheilun faktapankki. www.kihu.fi/faktapankki/.

Kota-tietokanta. <http://kotaplus.csc.fi:7777/online/Etusivu.do>.

Opetushallitus – rahoitus. www.oph.fi

Julkaisemattomat lähteet:

Alanen Aku, Tilastokeskus. Sähköpostitse toimitettu muistio 24.1.2008.

Anttila Rainer, Suomen Liikunta ja Urheilu. Sähköpostiviesti 11.9.2007.

Karvonen Juha, Kuntaliitto. Timo Ala-Vähälälle 11.10.2007 sähköpostitse toimitettu muistio.

Leivo Anneli, Metsähallitus. Sähköpostikirjeenvaihto 14.2.2008.

Nurminen Kimmo. Suomen Lentopalloliitto. Sähköposti 12.12.2007.

Paajanen Minna, Valtion liikuntaneuvosto. Sähköpostitse toimitettu muistio 3.4.2008.

Penttinen Olli, Tiehallinto. Sähköposti 5.2.2008.

Santtila Matti, Liikuntapäällikkö, Puolustusvoimat. Sähköpostiviesti 17.9.2007.

Suomen Hiihtokeskusyhdistys. Tunnusluvut 2007. Power Point -esitys.

Suomen Hiihtokeskusyhdistys. Tunnusluvut 2006. Power Point -esitys.

Valpola Pekka, Koripalloliitto. Sähköpostiviesti 19.12.2007.

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 978-952-485-544-0 (nid)
ISBN 978-952-485-545-7 (PDF)
ISSN 1458-8102

Julkaisumyynti:

Yliopistopaino
PL 4 (Vuorikatu 3)
00014 Helsingin Yliopisto
puhelin (09) 7010 2363
faksi (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi

Bokförsäljning:

Universitetstryckeriet
PB 4 (Berggatan 3)
00014 Helsingfors Universitet
telefon (09) 7010 2363
fax (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi